

EGYETEMES REGÉNYTÁR

A KÁLVÁRIÁN

Elbeszélések

Irta
BÉKEFI ANTAL

Budapest 1894
Singer és Wolfner kiadása

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-79-5 (online)
MEK-13346

TARTALOM

Aliz a kálvárián.

Két szép szegény lányról.

Tengerzöld ruhácska.

Vihar.

Az én Boldogasszonyomról.

Egy kis sovány kéz.

Aliz a kálvárián.

I.

A kis Alizt kimondhatatlanul szerették a gyermekek azért, mert még ő is jóformán gyerek volt: igen jól tudott velök játszani.

Szőke leányka volt, s mikor szüleit elvesztette, olyan kicsike még, hogy igazi nagyságában nem érezhette, minő nagy vesztesége van neki.

Egy darabig kereste azt a fehér arczu, jólelkű asszonyt, a kit anyukának hitt, de hamarosan tultette magát a hiányon gyereklelke, mely otthonos volt nemsokára a bátyjánál, a kinek már apró gyermekei voltak, nálánál sokkal kicsinyebbek, a kik valóságos babák, a minőket otthon csak festett fából és viaszból valókat kapott Aliz.

Oh, pompásan eljátszott a babákkal s idővel észre se vette, hogy ő voltaképen nem játszótársa a Gyurinak és Annuskának, hanem egy fizetés nélkül való ártatlan kicsi bonné, a ki már szépecskén megnő.

Péter Mihály korántsem volt rossz ember, csak szilárd és szigorú. Így nevelte őt is az apja.

Megvoltak a maga nézetei a gyereknevelés felől, helyesnek, jónak találta, hogy szigorúság mellett nőjön föl a gyermek, a ki így többre becsüli az áldozatot, a szeretetet s a mi fő, erősebb a jellemben, az erkölcsökben, sokkal erősebb, mint azok az elkényeztetett ficzkók, a kiknek szabad mindent összezuzni, szabad árulkodni és hamarabb megtanulnak hazudni, mint a Miatyánkot elmondani.

A szigorú embertől Aliz nem félt. Elébe futott, megcsókolta és elbeszélte nap nap után, mi történt, míg távol volt: Gyurika rossz volt, Annuska jó; nem, nem, Gyurika is jó volt és ma újra megtanultak a képeskönyvecskéből egy teljes levelet.

Aliz rendesen a közepén ült, a két kicsi tanítvány aranyos szöszke feje odahajlott mellé és hallgatták és utána mondták szépen és engedelmesen a nagy betűt és a kis betűt. Annácskának még a kezét kellett vezetni. Gyuri már fölszabadult, egyedül, minden segítség nélkül írja le szépen az a b c-t. A cicza pedig a függönynek a szőnyegre nyuló szárnyán hasalva aludt addig, míg kész volt a lecke. Aztán hajrá, Annácska a diványról egyenesen Aliz néni ke nyakába ugrott. Belekapaszkodott ebbe az aranygyeplőbe, a szőke, hullámos hajfonatba és körül tánczolták a szobát tizszer is... De ezt már nem mondták el az apának.

Péter Mihálynak öröme volt hugában, az eszes, szép kis leányban, a ki egészen komolyan kezdte venni feladatát bátyja házában. Különösen nagy hatással volt ártatlan lelkére, mikor bátyja figyelmeztette, hogy viselje magát egy kissé komolyabban a gyerekekkel szemben, mert különben nem fogják respektálni. Neki pedig tekintélyt kell szerezni a házban.

- Azt akarom, Aliz - ezt mondta neki Mihály, - hogy szegény anyjukat helyettesítsd, míg férjhez adlak.

Aliz kimondhatatlanul boldog volt, egész éjjel azzal az édes gonddal virrasztott ágyában, hogy már most Gyurika és Annácska az ő gyerekei, az ő gondjaira vannak bízva. Míg férjhez megy? Van eszében. Fogadást tett még akkor éjjel, hogy soha, soha... Ő anyja lesz ezentúl Gyurikának és Annuskának mindig, örökké.

Ezután korábban kelt, úgy viselte ezután magát, mint egy komoly kis mama, a ki ismeri föladatának rendkívüli fontosságát. Öltöztette, etette a gyerekeit, mint egy igazi mama; meg is

dorgálta őket, ha engedetlenek voltak, a mi eleinte többször megesett, míg sikerült a tekintélyt teljesen megszerezni Gyurika és Annuska előtt, a kik az elköltözött édes mama helyébe jobb, drágább mamát nem kaphattak volna, mint Aliz.

El kell még mondanom, hogy minden rendben volt a házban. Ez a kislány, hogy rászabadi-totta bátyja a gazdasszonykodásra, két kicsi kezével úgy megdirigálta a házat, hogy jobban se kell. A kert is a régi virág-köntöseben pompázott, a cselédek rajongtak a kis gazdasszonyért és a házba kezdtek járni gavallérok, a kiket Péter Mihály invitált meg.

A gavallérok közt volt egy ember, a kinek feltűnően fényes volt az arcza, mintha valami kenőcszel mázolta volna ki. Cét Ágost telekkönyvvezető volt, a kit csupán azért említek fel futólag ebben a történetben, mert Péter Mihály esztelenül ezt az ócska, buta embert szánta Aliznak férjül. Persze nem lett a dologból semmi. Meg se indult. Aliz félt tőle, mint a villámtól, attól pedig nagyon félt. Ha ott volt, beszaladt a gyerekeihez és játszott velök. Annácska egyszeriben fönt termett a vállán és kezébe kapta az aranygyeplőt, mely fehér selyem-szalaggal volt befonva és kislányosan a fej ivén átkötve.

Alizt megfenyegette a bátyja szigorúsággal, hogy vigyázzon, meg ne bánja.

- Gyerek vagy, mondta neki, tégy le arról a lovagról, a kit a meséből ismersz Aliz, az többnyire léha, haszontalan fráter. Nem szeretem a kiforratlan legényeket, ezek ölik meg a lelkeket... Érted-e?

- Érttem - válaszolt Aliz, de hát miért mondod ezt nekem? Én nem megyek férjhez.

A leány arcza pirba borult, hangja remegett.

Péter Mihály nem felelt. Nem faggatta Alizt, pedig már észrevette, hogy a leány sokat sir. Most kezdi megsiratni édes anyját. Most érzi, hogy egyedül, tanácstalanul van, most kezd végtelenül fájni a szive anyja után, mintha tegnap temették volna el, mintha most támadt volna ez a seb, mely fáj, sirásra fakasztja. Oh, most hívja haza édes anyját, hogy oltalmazza meg, hogy vigyázzon reá, mert elvész a szerelemben... Most veszi észre megdöbbenve, hogy nincsen a kitől kérdezze: jól választott-e? Mert ezt mástól csak nem kérdezheti, mint az anyától.

Ugy tünt föl neki, mintha most hantolták volna föl a sirt, a mely alatt édes anyja feküdt...

Péter Aliz 17 éves volt még, mikor elveszett a szerelemben, mely támadt, mint a hajnal, mikor egy napon az álomból előlépett az ifju: egy katonatiszt és ott termett mellette. Szakasztott olyan volt, mint a kit az álomból ismert: magas és fekete bajusza volt. Oh, valóság, szent igaz, Aliz elveszett a szerelemben egy este, mikor már le volt kaszálva a rét és bódító illata volt a szerelemittas éjszakának.

Péter Mihály meg akarta ölni a hugát. Vállába kapaszkodott, arczába köpött és befalazással fenyegette, ha meg nem nevezi csábítóját.

Aliz elszántan és zokogva újra és újra kijelentette, hogy - nem, nem, nem!

A bátyja botot fogott és ráütött.

Gyuri, aki ekkor már 10 éves volt, megdöbbenve nézte az ajtóból és mikor még egyet akar ráütni apja Alizra, odaugrott elébe és lélekszakadva kiáltott:

- Ne bánts, édes apám!

Szörnyü haragját alig tudta fékezni Péter Mihály, de nem ütött rá többet Alizra, hanem kikergette.

Soha többé visszajönni nem szabad...

Gyurika alig várta, hogy haza hozzák Annácskát. Könyezve beszélt el kicsi hugának, hogy apa megverte Aliz nénit.

A két gyerek a csendes éjszakában sokáig elsirdogált.

II.

Itéljétek el szegény Alizt.

Szándékosan mellőzöm a leírását annak a szerelemnek, melyben Aliz elveszett menthetetlenül. Alig van benne valami új. A régi történet, melyben adva van egy tizenhét esztendő csinos leány, ábrándos fejcskével, szerelemre sovárgó tiszta szívvvel, mely ég lázasan és hisz bizalommal és azzal a szent hűséggel, amivel az apácza az oltárnál térdel, amivel a gyermek az istenhez fohászkodik. Ez a veszendő, tiszta lény úgy ismeri meg a szerelmet, ahogy arra kedvese tanítja, ahogy azt elsuttogja neki titkon, buvóhelyeken, amint fogadásba foglalva százszor is ismétli esténként... Üdvöt találni mindabban, amit kedvese beszél, üdvöt találni hangjában, lépésének zajában, hajának érintésében, ölelésében s engedelmesen megfogadni mindent, amit kíván, ahogy ő mondja, ahogy ő akarja, amint parancsolja, megfogadni szavát, hinni, bízni: azt hitte, úgy érezte ez a tudatlan leány, hogy ez a szerelem.

Itéljétek el a szegény Alizt, aki nem mondhatta el senkinek, hogy vergődött sokáig, halálos gyönyörűséggel ebben a szerelemben, nem volt körülötte senki, csak a „gyerekei”, a Gyurika és Annácska, a kiket olyan édes anyai gonddal megtudott őrizni, míg ő maga elveszett.

Mert mikor reszketve, félve menekült és éjjeleken át vergődött, fázott a szerelemben, senki se szoritotta magához elkábult, forró fejét s nem kérdezte tőle senki, miért ver a szive olyan erősen, miért olyan forró a homloka, miért reszket a keze?... S miért nem énekel már többé a gyerekeknek?

Mindazok, a kik érdeklődnek a szegény elbukott leány sorsa iránt, higyjék meg, nem szólt senki Aliznak arról, hogy gonoszság az, amit kedvese beszél, nem az a szerelem, amire az tanítja a lelkét, oh, vigyázzon...

A szerelem nem ilyen, te elszédült, bohó leány. A szerelem nem kíván ennyi áldozatot. Ez hazugság, vigyázz te gyermek, ha ő szeret, az a rendje, hogy kérjen feleségül s ha még nem lehetsz övé, majd vársz reá, várjatok egymásra hűséggel, örökké lángoló szerelemmel...

Soha se hallott ő ilyen beszédet.

Itéljétek el a szegény Alizt, aki halálosan megsebezve vánszorgott vissza abból a tündérvilágból, a mibe kedvese elcsalta. Pedig azt hitte szegényke, hogy már most, ha oda mennek, ezentul örökké ott fognak lakni. Az egész egy gonosz mese volt, a mit tiszta, becsületes, de ábrándos fiatal leányokkal gyakran eljátszatnak s a végén ah, vissza kell térni a tündérvilágból, a melyről úgy beszélnek a szerelmesek egymással, hogy ott nincsenek profán emberek, csak erdő és virágok és madarak, melyek untalan énekelnek. Ott, ott, egy kis sátorban... a rét illatos, a fű bódító szagától, a csillagok a kunyhó tetejére leszállnak egészen, a fülemile szól és a bolondos kis tücsök lármázik a fűben...

Még szebb volt, oh sokkal szebb és édes gyönyör volt a levegőben, bódító szépen zengett az erdő a távolban, valahol kürt bugott, a virágok tánczra perdültek a levegőben, mely olyan forró volt, égetett, hogy a szegény pillangók leperzselt szárnyakkal buktak alá, mint apró, színes csillagok... Szóval káprázatos, bűvös-bájos világ volt ez, a miben a madáréknél is szebben szólt két nagyon fiatal szerelmes szív összedobbanása és elhaló sóhajtása... Vagy tán épen ez volt a madárékné?...

Itéljétek el Alizt, aki most siratja meg édes anyját és megy ki Péter Mihály meggyalázott házából, mint a megvert kutya, a kit kikergetnek.

III.

Másnap irt egy levelet a bátyjának, hogy engedje meg egy órára visszatérni, míg holmiját összeszedi és a Gyurikától és Annácskától, a kiknek ő nem vétett, a kiket csak jóra tanított, elbucsuzhasson.

Péter Mihály azt izente a hugának, hogy a városból is pusztuljon, mert megrugdalja az utcán, a hol találja. A gyerekek soha többet a nevét ki nem fogják mondani. Soha egy szót se többet Alizról.

Aliz keservesen sirt, hogy így kell elszakadnia a gyerekeitől.

Leült és újra irt a bátyjának.

Ezt írta:

„Nagy árát adom, Mihály, ha megengeded, hogy utoljára megcsókoljam Gyurikát és Annácskát. Nagyobb árát, mintsem remélnéd. Ha szabad még egyszer bemenni hozzánk, az ölembe venni őket, ott sirni egy keveset és bucsut venni tőlük - el fogok veszni a világban a te számotokra.

Majd felveszek más nevet, mert te, tudom, nem szereted, ha engem tovább is úgy hívnak, mint téged.

Nem szólok soha senkinek a világon, hogy mi testvérek vagyunk. S nem panaszkodom soha, soha. De csak úgy, ha megengeded, a mire kérlek.”

Péter Mihály ezen az áron megengedte, hogy Aliz még egyszer megjelenjen a házában.

Mikor Aliz belépett, a gyerekek sirva szaladtak elébe és ott ugráltak mellette röpdöső kezekkel, belekapaszkodtak a ruhájába, hogy jó hogy itt van, többé nem fog elmenni, ugyebár?

A kis „mama” alig győzte a feleletet adni, hogy hol volt, miért bántotta az apa, de most már megint szeretik egymást ugy-e? Annácska felkérezkedett Aliz néni ölébe, mondta neki, a hogy szokta, „szeretlek édes Alike néni, szeretlek nagyon,” és átölelte a nyakát, csókot kínált neki untalan.

Aliz leült a gyermekekkel, mert lábai alig bírták és elfojtott zokogással csendesítette őket, hogy úgy lesz, mint ezentul, de még egynéhány napra el kell mennie. Hol az egyik borult a nyakába aggodalommal, hol a másik. Gyurika már értelmesebb volt, őt nehezen lehetett lecsillapítani, mert ő látta is, mikor Aliz nénit megverte az apa. Minden kérdésre meg kellett felelni.

Hát hova megy? Hát minek megy? Ki akarja, hogy menjen? Mikor jön vissza? Miért nem viszi őket is? Vigye el őket is. Elkezdtek újra sirni, úgy, hogy Aliz szive majd meghasadt belé s egyszer csak felkapta a hátára a kis sárgaselymes haju Annácskát és hajrá, megindult a játék, mint azelőtt.

Oh, micsoda pompás játék. A régi szélmalmosdi, a Gyurika a kis molnár és Aliz néni úgy forgott, forgott Annácskával, mint a motolla és igen szép nótát mondott hozzá:

Jár a malom buzát őröl,
A kereke csöröl-pöröl,
A Gyurika a molnárja,
Egy zsák lisztért tíz csók járja.

Tíz volt, egyet se engedett el Gyurika. A cicza is előugrott a szép játékhoz és kapkodta a körmeivel a körbe forgó Aliz néni szoknyáját és iramodott, ha veszély fenyegette egy-egy toppantással.

Fölvették a házat a mulatozással, mikor egyszerre Annácskának felhő szállott nevető arczocskájára és szorongva simogatta meg Alizt:

- Néni, sir? Miért sir?

- Nem, nem sirok én, lelkem, nagyon boldog vagyok veletek, no, most Gyurika énekel...

Péter Mihály kinyitotta az ajtót. A játéknak egyszerre vége volt.

Aliz néninek bucsuznia kellett. Ugy fogadta, nem mondja a gyermekeknek, hogy nem szabad neki többé visszajönni hozzájuk.

Megcsókolta őket és csendes, magábafojtott zokogással simogatta fejcskéiket.

- Majd visszajövök nemsokára, jók legyetek, apának engedelmeskedjete.

Nem mert hangosan sirni, mert Mihály az ajtóban állt, csak akkor tört ki zokogva, lelke szakadtával, mikor Annácska hozzásimult és kérte, hogy vigye magával.

Mentegetőzsképen könyező szemeivel Mihály felé fordult és a siró, könnyörgő kis lányra mutatott, hogy lássa Mihály, ő nem tehet róla, erős akart lenni, de nem lehet, bocsásson meg.

Péter Mihály leszakította Annácska kezeit Alizról és az ajtóra mutatott.

- Elmehetsz!

A tíz esztendő Gyurika úgy megrázkódott, mintha valaki megtámadta volna.

IV.

A teljes kiábrándulás és boldogtalanság úgy jött erre sorjában, mint a pusztító zivatar. Aliz beteg lett belé.

Ugy lepte meg a halálos boldogtalanság, mint a galambot a fergeteg, alig tudott menekülni összezuzott szívével egy kis szegényes zugba a Vékás Gábornénál, a kit azelőtt soha se ismert és a ki csaknem a tenyerére vette a szegény leányt.

Kénytelen vagyok a legdurvább valóságot leírni Aliz szomorú történetéből, a hogy a derék Vékásné, a néhai utkaparó özvegye, - lelkében fölháborodva és zokogva beszél. Ő volt ott Szinéri Lajos hadnagyocska ajtajában Alizzal, a ki elment végre oda, mert az urfi a tíz hívó levél közül egyre se válaszolt. Az inas nevetve bujt elő az ajtón, szétvetette a lábait és elutasította őket, mondván: a hadnagy ur nincs itthon.

- Mikor lesz itthon? - kérdezte megrettenve, alázatos hangon a szegény kisasszony.

- Soha se lesz, mert most csatába megyünk.

A komisz ficzkó, buta képe kiszélesedett a nevetéstől. Aztán beszaladt, az ajtót becsapva a két nő óra előtt.

Vékásnének megesett a szive az elbolondított, hiszékeny kisasszonyon, a ki már elhitte, amit az a betanított gazficzkó mondott.

- Mondja, kedves néni, csakugyan háboru lesz? Oda mennek?

Máskor halálra rémült volna ettől, most megnyugtatta, különösen, hogy Vékásné is komolyan megerősítette:

- Ugy hallom lelkem én is - mondta - hogy háboru készül...

A gyöngye szívü öreg asszony titkon letörült a szeméiről egy pár csöpp könnyet. Ő is hazudni fog, amíg lehet, gondolta, nem tud egy rosszul eső szóval hozzányulni ennek a törekeny, szerencsétlen leánynak a lelkéhez, melyre ugyanis nagy fájdalmak várnak.

Aliz pedig visszatérni érezte hitét. Lám már-már roskadozott, pedig nem volt oka reá. Csak-hogy így van. Csakhogy háboru lesz és ez az oka, hogy Lajos nem jöhet most hozzá, hogy nem találja otthon se most, se máskor. - A katona kötelességei nagyon szigorúak, ő tud várni Lajosra, talán majd eljön, ha szabad lesz, bucsuzni bizonyosan eljön.

El is ment hozzá még egyszer Szinéri Lajos, akiről elég annyit följegyezni, hogy léha, szép fiu volt, előkelő, rangos családból. A beszédes, ügyes tisztecskének behizelgő, rokonszenves hangja volt, hiu, mint egy beczézett majom és még nem több 24 évesnél, egészséges, lángoló szívvel. Lelkiismerete is volt, de ez valahol a bécsujhelyi katonaakadémián és a kaszárnyákban nyert kiképzést. Ép oly ügyesen ordított a kaszárnya udvarán a csapatára, mint a milyen ügyesen tudta suttozni Aliznak: bálványom. S az együgyü, szegény leány csakugyan azt hitte, hogy ő bálvány.

Igen, igen: egy oltárról letaszított és esésében összetört bálvány, akinek addig tartott a megimádása, míg egy pille megél tavasznak támadásán...

Szeretném elhallgatni azt a tragédiát, a hogy Aliz szerelme, melyért annyit szenvedett, meghalt szörnyü halállal egy délután a szegényes zugban. Bár el se jött volna Szinéri Lajos Alizhoz többé soha. Tünt volna el, akkor megtudott volna élni a szerencsétlen leány egy fájdalmas álmó dédelgetésével; majd keresett volna enyhítő körülményeket az eltünt kedves számára és ezzel kötözgette volna a sebét és tudott volna bizni még és remélni, hogy egyszer egy napon - bármily messze esik az a nap - kinyilik az ajtó és egy szép, daliás férfiu - oh, már meg fog akkorára férfiasodni - lép be bünbánó arcczal, a szemében köny lesz, a karjait kitarja és azt kérdezi: „Itt lakik Aliz?”... Itt, itt lakik, hát nem ismer rá Alizra? Ugy-e megváltozott? Hja, sokáig kellett várni, oh, nagyon nehéz volt. „S a gyermekünk?” Vajjon kérdezné-e?

Ezt az álmod se hagyta meg a nagy szerelemből Szinéri Lajos Aliznak, hogy ezen tengődjön el vérző szive és legyen ereje élni szerelmük virágáért, ennyi álommal se menekülhetett a fürgetegből a boldogtalan leány.

Kedvese letépte magáról a belékapaszkodó két gyöngye kezét és eltaszította. Aliz elég vakmerő volt hivatkozni a fogadásokra, az esküre, az örök szerelemre... elég botor és bátor volt sirva-zokogva megvallani, hogy anyának érzi magát és úgy cselekedett, mint egy szolgálóleány, aki urának, parancsolójának a lábaihoz omlik:

- Te, te, ugy-e nem fogsz elhagyni bennünket?

A tiszt hátralépett és dühösen rákiáltott Alizra, hogy ne komédiázzon s mint a tolvaj, akinél lopott jószágot találtak és nem akar a felől tudni, vakmerően rug egyet a megcsalt lány lelkén e szavakkal:

- Semmi közöm... Nem mondta tovább.

- A tied!

- Nem. Megtiltom, hogy a szájára vegye. Megtiltom!

Aliz kétségbeesetten ugrott föl. Egy pillanatig szóvalatlanul nézett annak az embernek az arcába, a ki előtte állt. Reszketett, mint a kit a hideg ráz s a szeméhez kapott, mert az elhomá-

lyosult. Most mindjárt összeomlik a gyönyörűsége világ, a mit a szerelem épített és egy szörnyű nagy kő épen a szívére zuhan... Ez nem volt a kedvese soha. Hát beszélhet az így? Ne vegye a szájára, hogy szereti, hogy az övé volt? Miért? A szegény leány önkívületében belekapaszkodott az utolsó szalmaszálba, mert nem tudta elhinni, a mit hallott, azt hitte, hogy megőrült. Elkapta Lajos kezét és tanunak hívta őt.

- Ugy-e, Lajos, én örült vagyok? De lásd, nagy csapás ért, Mihály elkergetett.

A tiszt elfordult, a megrendült, deliriumban beszélő leánytól, de ez utána kapott, magával vonszolta egy-két lépést beljebb.

- Ne menj még, ne menj még! Tudom, hogy nem jössz többé, ha most elmegy.

- Eltaláltad, Aliz, mondta a tiszt enyhébb hangon - lásd, légy okos, nem kívánhatod azt, hogy tönkre tegyem jövőmet, karriéremet e miatt az ostobaság miatt. Nyugodj meg, ne háborgass engem, azért jöttem, hogy erre megkérjelek, ha szeretsz, ne csinálj kellemetlenséget, mert kegyetlen leszek. Hagyj békében, te okos, te jó vagy Aliz, ne keress... Majd minden jóra fordul.

A leány hátravetette a fejét, merészen feltekintett és föllázadva kiáltott kedvesére:

- Mit, elakarsz taszítani? Most? Oh mért nem szerettem inkább egy kutyát? Hisz te egy gazember vagy!

Ilyen vakmerő volt Aliz örültségében, mire a katonatiszt kardot rántott és rá akart ütni.

A kard nem érte Alizt, mivel Vékásné szerencsére elkapta az elvakult, haragra lobbant ember kezét és lelkeszakadtából hadonázva fenyegetőzve pörölt vele.

- Oh, milyen istentelenség, ezt a boldogtalan leányt kardhegyre szedné, pfuj! hallja az ur, a király azért köttette az oldalára azt a kardot, hogy megölje vele még egyszer azt a leányt, a kit már egyszer megölt? No nézze meg az ember, menjen ki innét, mig szépen van, mert én nem félek ám attól a kardtól sem, no, vitéz hadnagy ur, vagy tán a kedve volna erre a halottra (a földre rogyott lányra mutat), egyet jól vágni, rajta hát, de száz istene ha van, egy se tudja megmenteni vitéz tiszt ur, hogy végig ne verjem a seprőmmel, no, ki ki...

Megbánta, restelte a tiszt szörnyű felindulását, hüvelyébe dugta a kardját és szó nélkül, a pörölő öreg asszony nyelvelését türe, távozott.

Aliz magához térve, átkarolta a derék Vékásné nyakát, odavonta az arcához az ágyba és suttogva kérdezte:

- Ugy-e, édes néni, azt mondta mikor elment, hogy még minden jóra fordul?

V.

Hallgassák csak tovább.

Nem gyógyult meg többé Aliz, a ki megfogadta a szavát és mindazok fölé, a mit szenvedett, ő maga is végrehajtotta önmagán az ítéletet, a mire fogadkozott bátyjának. Már most tisztában volt vele, hogy még nagyobb büntetésre érdemes, mert nagyot vétkezett.

Ugy, a mint kikötve volt, azért az utolsó játékért, egy napon nehéz betegségből lábadozón eltűnt, senkise nézett utána, csak a jó Vékásné, a ki sirva-riva azzal bocsájtotta utra, hogy csak vigyázzon magára odakint a világban, meg ne fázzon szegény gyöngye teremtés, de, ha a mitől a jó ég mentse meg Aliz kisasszonykát, valami betegség venne rajta erőt és munkára képtelen volna, ne is kérdezze: szabad-e, szívesen látja-e, csak jöjjön haza hamar...

- A halálra pedig nem szabad gondolni, kisasszonyka, csak mindig erre az angyalra, nem tehet ez róla lelkem, hogy olyan rossz apja van Az anyja legyen hü, az anyja legyen jó... Én, tudom istenem - fogadkozott a jó asszony, - megtanítom rá, ha élünk, hogy az édes anyja ő miatta mennyit szenvedett. Meg én. Az első szó, a mit édes piczike szájacskáján kigügyög, az lesz: mama, hogy mire visszatér Aliz kisasszonyka, Lajcsika - oh, hogy minek is adta neki ezt a gonosz nevet! szólni fog hozzá, azt, hogy - mama. No, jó lesz? Csak bátorság, oh, oh, hisz maga lelkem olyan szép leány, még szerencsét csinálhat, csak vigyázzon az egészségére, a nagykendőt fogja jól össze, ugy, isten áldja meg, kisasszonyka...

Ez volt az utravalója Aliznak, a ki ezután a fővárosban egy esztendő telt, elveszve nyomtalanul, a mint a hasonló sorsu szegény leányok a világban elrejtőzködnek, óvatosan vigyázva, hogy hír ne menjen felőlük haza; a kik szeretik, ha már otthon holt-hirőket költik és beszélnek: ez is tudja, az is hallotta, hogy a kórházból temették el, vagy a lánczhidon találták meg a kendőjét, melyben bucsuzó levele volt. Nem tart tovább a nekrológjuk, mint egy elfonnyadt levélnek a fáról való lehullása.

Aliz is elveszett, míg itt szenvedett és ennek az egy esztendőnek történetéről csak az a néhány egyszerű, sok szenvedést eltitkoló levél ad számot, a melyek Aliznak a derék Vékásnéhoz írott leveleiből el nem kallódtak.

Idő szerint így következnek ezek a levelek:

ELSŐ LEVÉL.

Budapesten, februárban.

Forrón szeretett néni!

Amint már irtam, jó emberekhez vezetett itt is a sorsom. A kedves néni jósága és szeretete csodálatosan megerősítette a lelkemet és valamivel jobb az egészségem is, nem köhögök már annyit. Hálával tartozom a jó istennek, hogy ennyire fölemelik a szegény emberek az én szomorú lelkemet. Serrét néni, a házmester aranyos felesége nagyon jó háziörvösséget csinál nekem és behozza minden este és elbeszélgetünk. Egy idő óta mindig zavarba hoz a kérdésével, hogy mért vagyok olyan szomorú és halovány? Pedig nem is szomorkodom, tegnap már határozott ígéretet kaptam az elhelyezőintézetben, hogy egy igen jó családhoz alkalmazást kapok kis gyermekek mellé. Képzelteti boldogságomat. - Mindjárt küldök drága nénikém 6 frtot, többet nem lehet, mert 10 frtnál többet nem adnak egy olyan nevelőnőnek, a ki nem tud zongorázni. Boldoggá tesz néni, a mit kis fiamról ír, igazán olyan okos, hogy már a pohárkára mutat, ha szomjas és nem rossz, nem költi föl az ő szerető gondviselőjét éjszakánkint sokszor? Oh, mindig, mindig magukról álmodom. Igazán olyan kövérke, olyan szép kék szemei vannak? Majd küldök neki ruhácskákat, de lassan megy az elkészítésük, mert nappal nem merem csinálni, nehogy meglássák, csak éjjel dolgozgatok és minden öltésnél nénire és édes kis fiamra gondolok. Nem, nem sirok néni, ne aggódjon, élni akarok drága kis szegényemért. Irja meg, látja-e néha - őt? Holnap már helybe állok. Alig várom válaszát, írjon minél előbb. Nem kérem arra, hogy kis magzatom fölött örködjék, hiszen tudom, hogy egy éjjel tizszer is betakarja. Csókolja meg ezerszer helyettem. El ne felejtse néni, hogy a levelet Vig Aliz névre címezze.

Csókolja a sirig hálás adósa.

Aliz.

MÁSODIK LEVÉL.

Budapest, április.

Kedves, jó néni!

Álomnak is szép az, a mit édes mindenemről, drága kis fiacskámról nekem ir, kedves néni, a kit a jó isten a mi kettőnk oltalmára gondviselőül rendelt, hogy el ne pusztuljunk egymás miatt, egymásért. Én hiszek önnek, édes néni, mert ön nem csalhatja meg az én szegény szívemet. Ugyebár, nemcsak azért ir nekem annyi boldogságot kis fiam egészségéről és fejlődéséről, hogy engem vigasztaljon, elaltasson, hanem úgy is van, ő szép, kövér, egészséges és napról-napra okosabb. És csakugyan reám hasonlít, nem ő reá? Miért tiltja meg nekem, hogy ő felőle irjak? Nem, nem fogok, ha a néni nem szereti, hát nem irok róla többé.

Magamról irjak sokat, ezt kívánja néni. Meg fogja lepni nagyon, hogy ismét itt vagyok, Serrét Jánoséknál, de nem tudtam tovább kitartani Zeichéknál, pedig már a gyerekeket annyira megszoktam. Ha láttam a kis szösze Pistikát, az én lelkem fiacskám nevetett rám kék szemecskéiből, de el kellett jönnöm. Oh, milyen megaláztatás ért, de minek panaszkodjam! Mindig eszembe jut édes jó néni tanácsa, mint a veszélyben az imádság, csak arra gondolok és megerősödik a lelkem. Már föl se veszem, csak akkor, abban a pillanatban fáj. Azt hittem, jól cselekszem, mikor urnómhöz panaszkodtam, hogy férje üldöz, de ő erre azt mondta, bizonyosan én adok rá agit. Ah, ez sok volt, úgy menekültem el onnét, mintha gyilokkal üztek volna. De már tul vagyok az izgatottságon, csak az bánt, hogy kereset nélkül vagyok és a minap a postára menet erősen meghültem.

Megkapták a kis ruhácskát? Jól áll a kis angyalomnak? Nem rövid? Istenem mikor fizethetek önnek is? Tudom, hogy néni milyen szegény.

De már fönt járok, megyek szolgálat után. Olyan nehéz az emeleteket járni.

Nagyon fáj, hogy a háziasszonyom, a ki most is a nagyobbik pinczeszobát adta nekem, hidegül hozzám. Egy idő óta gyanakodva néznek reám. Bejött tegnap is az asszony és szemrehányást tett, hogy én olyan rejtélyes vagyok és szóttalan. Hát ők olyan rossz emberek, hogy bizalmamat sajnálom tőlük? Azt hiszi - mondá - nem lestem ki az éjjel is? Kinek varrja a kisasszony azokat a piczinyke ruhákat? S mindig olyan hosszú leveleket ir. Félelem fog el, olyan gyanakodva néznek most reám. Hallottam, a mint kívül beszélgettek rólam és valaki azt mondta, hogy én egy kalandornő vagyok. Álnevet használok, ezt is tudják már, vagy talán csak sejtik. Holnap, ki tudja merre leszek? Mert itt nem maradhatok. Rögtön fogom értesíteni édes jó nénit és biztosítani, hogy erőm nem hagy el, mig kis fiam él.

Engedje meg, hogy úgy tiszteljem innét a távolból, mint hü leánya:

Aliz.

HARMADIK LEVÉL.

Junius.

Édes, jó néni!

Az orvos ur engedelmével szabad már önnek irni. Oh, már érzem, hogy gyógyulok, most ideadták néni leveleit, a miket eddig óvatosan elrejtett az orvos ur parancsára a kórházi ápolónőm. Ő olvasta föl nekem az ön szerető sorait, a melyekből vigasztalás

száll a szívembe. Szegény, édes cselédkém, hát szép vagy, hát már gügyögsz angyalom? Hogy mondja a lelkem? Ugy, hogy „ama” az m-betűt nem tudja mondani. Drága kis fiacskám, „Ama” nagyon beteg volt. Él és virulj szomorú lelkem édes kis bimbója, mert a te szemecskéd fényétől kapom én a reményemet, a te szivecskéd pihegésétől erősödik a szívem, gögicsélő hangodtól, a mit ide hallok éjszakánként, kapom a hitemet, a mit visszatérni érzek. Kezecskeid érintenek álmaimban, kicsi szád melegét érzem arczomon, a mitől kipirul és olyan szépek, bűbájosak tőle az álmaim. Oh, milyen nagy kincsem vagy te nekem...

Ezt írom neked, édes fiacskám úgy, a hogy álmaimban és lázamban beszélgetni szoktam veled. Én meghallom édes, lármás hangocskádat, mely áthallatszik a távolságon hozzám, mint az erdőn a madárszó és visszhangjaképen megcsendül itt a fejem fölött éjjelenként apád szép, férfias hangja mint a lélekharang...

Félbe kellett szakítanom, bocsásson meg kedves néni, az ápolónő észrevette, hogy sírok, holnap szabad folytatni...

Reggel van, hálával fogom meg újra a tollat, hogy kedves néninek forró szeretetemet megírjam és bocsánatát kérjem, hogy az isten ilyen nyomorékká tesz, hogy nem bírok dolgozni és önnek - kis fiam gondozásáért fizetni. Ön azt írja, hogy ráérek, majd csak gyógyuljak meg előbb. Köszönöm, köszönöm. Sűrűn jön betegágyamhoz látogatóba az a derék ember, a kiről már írtam, a neve Krik Márton és olyan hűséges hozzám, narancsot, friss tejet hoz nekem gyakran és azt mondja, boldog, ha elfogadom, ha mosolyogni lát. Nagyon ügyes zongoramester, de nincs szerencséje, mert sánta, nem igen kap leckeórát. Arra kér, hogy csak hívjam úgy, hogy Márton barátom, megteszem, hiszen olyan jó, hiszen sorsunk olyan hasonló, ő is olyan boldogtalan. Ő az egyedüli, a kinek elmondtam titkomat, higgye meg, mintha valamivel könnyebb volna a lelkem, hogy láttam egy idegen embert itt a vadonban sirni az én sorsomon. Ugy-e nem követtem el hibát, hogy ilyen bizalmas vagyok egy idegen emberrel? De ön, kedves néni, bizonyára tudja, hogy milyen boldogság az a szenvedőnek, ha valaki, egy hű társ könyezve hallgatja a panaszát és megérti ön az én baráti vonzalmamat a derék Mártonhoz, a ki lelkemre köti, hogy önt, kedves néni, tiszteljem a nevében...

Harmadszor fogok e levélhez, hogy mindent elmondjak egyszerre az ön sok szép levelére. Az orvos ur azt mondta ma reggel, hogyha így haladok, nemsokára lábra állok és munka után nézhetek, de nehéz munkát nem szabad vállalnom, mert nagyon gyöngy materia vagyok. Néni tán rám se ismerne, olyan sovány lettem, nekem úgy tetszik, mintha szemeim nagyobbak volnának, mint azelőtt. - Ugy-e milyen képzelődő vagyok?

Én nem tudom, mitől van, de ha a tükörbe nézek, mintha a saját szemeim idegenül tekintenének vissza reám. Ugy gondolom, hogy ez idegesség, ugyebár az? Az ápolónő is mondja.

Megkértem Mártont, hogy mire kiszabadulok innét, nézzen számomra valami állást. Azzal biztat a jó ember, hogy neki van egy jótévője, a ki besegíthet engem is a telephoz, a hol 30 frtot fizetnek egy hónapra. Milyen boldogság lesz az, egy fél év alatt letörleszthetem néninek az adósságomat. S elmegyek majd haza, hogy senki se vesz észre.

Édes fiacskámat szorítsa a szívére, mintha az én karomba adná és csókolja meg, mintha én csókolnám. Isten áldását kéri néninek

Aliz.

E levélben ír Aliz a sánta zongoramesterről, a kiről úgy látszik, előbbi leveleiben is, a mik elvesztek, említést tett már. A sánta zongoramester alakja ebben a néhány vonásban igen

rokonszenvesen emelkedik ki a sivár történetben. Ugy látszik, közte és a beteg leány közt benső, baráti vonzalom támadt, a mint a szerencsétlenek a küzködés közös útján megtalálják egymást a homályos, szegényes souterainekben, a pincze-, vagy padlás-szobákban és beszélnek egymásnak a szenvedéseikről, így osztva meg egymás közt a bánatukat, újabb és újabb csalódásaikat, újabb és újabb reménységeiket, hol könyezve, hol mosolyogva...

S így lesznek testvérekké a nyomorban.

Vagy megszeretik egymást annál az örök törvéynél fogva, a mely szerint a szenvedő lelkek egymáshoz vonzódnak, egymást kiegészítik és a mint összefolynak a könyeik, úgy egyesülnek, megszeretve egymás fájdalmát, mely együtt könnyebbé lesz nekik.

Aliz leveleiben azonban szerelemről szó sincs. Krik Márton, a sánta zongoramester szeretette őt, de ismervén a szegény leány összetört szívének gyászát, nem mert szólni neki szerelemről, csak oltalmazta, kísérte a lépéseit, várva az időre, a mikor megerősödik a szomorú leány a feledésben és hitben, aztán, aztán, talán megmondja neki: én szeretem magát, Aliz, nemcsak úgy, mint jó barátnőmet, hanem, mint lelkem szép, szomorú csillagát... Vagy nem mert neki szólni, mert remegett a szerelemről beszélni, szerelmet kérni, mint a hogy a nyomorékok félnek szíveik vonzalmát elárulni... Rettegnek a szájalomtól, vagy a nevetésből...

Ki tudja, hogyan volt?

VI.

Az orgonafák gyönyörű, nagy fürtökben hajtották ki az idén virágaikat, sűrű, langyos tavaszi zápor hullott rájuk, a mitől megkövéredtek és átható, kedves illattal árasztják el a kicsi, tiszta udvart, melynek gazdasszonya, a néhai utkaparó szegény özvegye az imént tépett egy egész csomót a szagos orgona-virágokból és azzal legyezetgeti bent nehéz betegét.

Igen, igen, nehéz idők következtek Aliz utolsó sorai után, míg meghozták őt magát is a kintteljes, hosszú utról, melyre elment, hogy munkával tartsa fenn magát és gyermekét. Meghoyták ide, a hova ő akarta, haza, mint gyógyithatlan beteget a kórház költségén. Ámbár Krik Márton tiltakozott és addig kötekedett, elmondván ott mindenkit barbárnak, gonosznak - míg megengedték neki, hogy ő is kísérhesse a beteget az uton. Nem gondolta meg, milyen nagy áldozat ez tőle, ha elmegy néhány napra: elvesztheti azt az egy-két lecke-órát, a miből tengődik és újfőnt sántikálhat le s föl az emeleteken, keresve családokat, melyeknek apró muzsikális hajlamu tagjai vannak és szükségök van egy szerény, ügyes zongoramesterre, a ki eltűr minden gorombaságot, de ő maga sohasem gorombáskodik a tanítványaival... Neki nagyon jól szoktatott idegei vannak.

Rémitő dolgokat hebegett össze-vissza szegény barátnője szenvedéseiről Krik ur, a ki képes lett volna, mint egy hü kutya, odafeküdni a küszöbre, éhen-szomjan és őrizni Alizt és szolgálni Aliznak, orvosságot adni, itatni, etetni beteg, tehetetlen barátnőjét, az ő fehér liliomát, a hogy Alizt nevezte; képes lett volna életével megváltani a szenvedésektől, de restelte már a szegénységét és nyomorúságát, kiváltképen a tehetetlenségét: hát egy napon nagy nehezen bucsuzóra kérte a beteg kezét.

Aliz felemelte a fejét és könyezve nézett a sánta ember után, a ki megígérte, hogy nemsokára meglátogatja. A szegény ördög úgy szeretett volna jajgatni, de még elérzékenyedni sem mert. Nem szabad a beteget izgatni.

De nem maradt egyedül a beteg, ott volt mellette Vékásné és sűrűn eljárta hozzá Virág Matild, egykori lánypajtása, a ki hírére vevén, hogy Aliz hazajött, hozzáietett. Az iskolában beszéltek egymással utoljára. Aliznak jól esett a gyermekkori vonzalom megújulása, mely szép álmokat juttatott eszébe.

Virág Matild egy végrehajtó leánya volt, már túl a 20 éven, szép barna arczának erős, mondhatni férfias vonást kölcsönzött a szigorú, hideg komolyság, mely tekintetében és mély csengésű hangjában nyilvánult, hozzá az alakja is erős, magas volt és szemei sötétek és csodálatosan nyugodtak.

Aliz hálás volt és egy pillanatra sem jutott volna eszébe neki, a ki sohasem fogja elveszteni az emberekben való hitét és bizodalját, hogy Matild váratlan megjelenésének és vonzódásának valami más elrejtett oka van, mint a barátnői szeretet és a részvét.

Boldoggá tette Matild, hogy hírt hozott neki bátyjáról, a ki újra meg akar nőszülni és kis játszópajtásairól, Annácskáról s Gyurikáról, a kik gyönyörűen nőnek, tiszták, mint a virág a szárán. Gyurika már egész legényke. De nem szabad nekik tudni, hogy Aliz néni még él. Ne is tudják.

S ha Vékásné kiment a beteg-szobából, Matild rendesen Szinéri Lajosra vitte át a beszélgetést és mindegyre nagyobb gyűlölettel szólott róla, nem véve észre, vagy tán nem akarta észre venni, hogy mennyire izgatja, mennyire bántja ez Alizt, a ki eleinte reszketve hallgatta barátnőjét.

Pedig minden felindulás közelebb viszi a szerencsétlen teremtet a megfulladáshoz. Még a kis fiát is csak egyszer szabad látnia naponkint. Minden reggel beviszi hozzá Vékásné, a ki kegyetlenségnek tartja a jó istentől, hogy ez a szép, vértelen kis féreg annyira hasonlít egy gazemberhez: az apjához.

Még hogy ez is kinozza a látásával az anyját.

De Aliz észrevette, hogy a jó asszony azért szereti bevinni hozzá a gyereket s ettől fogva nem is sirt, hanem mosolygott és nem emlegette többé, hogy csupa apja. A kis baba elprodukálta ott az ágy szélén, a Vékásné karján beteg anyjának mindazt a szeretetreméltó és csodálatos dolgot, a mit egy okos kis fiucskának élete első évében tudni illik, a mi csupa boldogság, csupa gyönyörűség: az égbolt a szivárványával, a mennyország az üdvösségével és a legszebb dal, a mit az angyalok tudnak, az, a mit ez az okos, sápadt, sovány gyerek gagyog haldokló anyja ágyánál.

Tisztán, egész biztonsággal ejti ki:

- Mama!...

Nos és hogy a tragédia lépésről-lépésre haladjon, egy napon nem hozták be többé az anyjához a gyereket. - Hanem a szép és hü barátnő ült ott és vigasztalta egész nap Alizt, a kinek egész szigorúsággal kijelentette az orvos is és Vékásné is, hogy jó darabig nem szabad látni Lajoskát, mert óvnia kell magát minden izgatottságtól. Majd ha jobban lesz, ha fölépül, játszhatik eleget fiacskájával, a ki miatt vigyáznia kell az életére, mert a legkisebb felindulás végzetes lehet.

Odakint pedig gyönyörű tavaszi nap volt és valami megható, gyászos melodia elhaló hanghullámai hallatszottak be a szobába... Mintha valahol a távolban szent éneket énekelne valaki erős bariton hangon, végtelenül szomorúan, mintha a templomból hallatszanék, olyan tompán, elhalóan...

Aliz felemelte a fejét hallgatózva.

- Hallod, Matild, mintha valahol igen szomoruan énekelnének... Oh, de szép.

- Én nem hallom... felelt Matild felszökve és az ablakhoz ment, hogy könyeit letörülje.

Az udvar tulsó végén, a mint az ablakból látszott, épen most fejezte be a kántor az éneket és a három arasztos fekete koporsót az egyházzsolga a vállára vette.

VII.

És ott ült a végrehajtó szép leánya nap-nap után Aliz ágyánál, mint egy önfeláldozó, könyezni tudó démon, a ki gyakran extazisba esett, midőn arról a megsemmisítő boldogtalanságról beszélt, a mibe Szinéri Lajos az ő drága, szegény barátnőjét gazul beletaszította.

- Itt vagy, édes Aliz, mint egy elhervadt liliomszál és ha rá gondolok, mi voltál, kedvesem?... mondta a részvét benső hangján s kezébe vette szegény Aliz forró kezét és lehajolt hozzá s együtt könyezett vele.

- Bizony - suttogta lemondóan a beteg leány - kegyetlenül büntet az isten...

- Az isten! - kiáltott elfojtott hangon Matild, szegény lelkem, ah, nem az isten... Szinéri Lajos!...

A beteg izgatottan emelte föl a fejét, majd visszahanyatlott nehéz sóhajjal.

Matild úgy tett, mintha megbánta volna e kitörését.

- Nem, nem, jó Aliz, suttogott csittító hangon, nem így akartam, nem akarom bántani a lelkedet, a nélkül is fáj az nagyon.

- Gyógyíthatatlanul... sóhajtott föl Aliz.

- Oh, pedig milyen szépek voltak a mi álmaink, angyalom, - folytatta Matild, fölsimitván szeretettel a beteg homlokáról a leomló hajfürtöket - hiszen emlékezhetel, mi szeretünk egymást mindig, Aliz s én azóta folytonosan figyelemmel kísértem sorsodat. Oh, szegény lelkem, hát hol vannak az álmaink? Igaz, hogy te már a szenvedésen kezdted, angyalom, te elvesztetted jó szüleidet, de gyerek voltál, olyan ártatlan és tiszta, mint a fa virága... De voltak még, a kik szerettek, a kik az anyátlan kis lány sebét szépen bekötözték, ugy-e bár, így volt?

Lecsukta a szemét a beteg leány s a paplan redőin nyugvó fehér ujjait erőteljesen megemelve, bizonyította, hogy igaz, így volt.

- Nem kell minket életfilozófiára tanítani - beszélt tovább Matild s benső felindulással tette a kezét a szívére, - a mi életfilozófiánk itt lakik, arra tanít abban a korban, a mikor születni érezi a vágyakat, hogy nagy gyönyörűség van az életben, hogy szép élni, jó élni, minden tavasszal virág van a fán, madár énekel a lombon, ha elborul is, újra tiszta lesz az ég, ez a mi tavaszunk, mely telis-tele van édes álommal. Tudjuk mi azt jól, hogy mindaz az álom, a mit egy fiatal lány érző szíve termel, nem lesz valóvá soha, de elég a szegény leánynak, ha annak csak egy kis részecskéje lesz valóvá, csak annyi, mint egy szegényes, egyszerű lakás, mely csak egy-két szobából áll kevéske butorral, de telis-teli hűsége, édes, ragaszkodó, hosszú életre tartó szerelemmel, szóval boldogsággal. Nem neveltek téged úgy, hogy többet kívántál volna, hogy többet vártál volna az álmok megvalósulásából, oh, én ismerem a te lelkedet, Alizom.

A beteg szemei szinte sugároztak a kigyulladó fénytől. Kezei reszkettek.

S Matild merően maga elé tekintve, lázzal folytatta a vádbeszédet:

- S ime, ekkor zsenge lelked legszebb álmát megzavarja egy ember, megesküszik, ha kéred, ezerszer az istenre, hogy ő az, a kit vártál, a kiről ép az imént álmodtál, szegény leány; kiforgatja a szemét, le is térdel a gazember és kéretlenül is esküszik, hogy imád téged, te vagy a bálványa, te vagy az a lény, a kiről ő a kaszárnnyában álmodott s végre megtalált. Persze, hogy te vagy, olyan gyönyörűen tudja mondani, igen, igen te vagy... S úgy átkozza magát, mint egy varázsoló cigány, hogy verje meg az isten így úgy, ha élni tud nélküled, verje meg az isten, ha nem igaz, ha nem hü az ő szerelme, az ő szava, az ő sóhaja, verje meg az isten, ha boldoggá nem tesz téged... Ugyebár érti? Sőt fenyegetőzik a drága ficzkó nagy kardcsörtetve, hogy úgy beledöf a szívébe azzal a karddal, hogy a hátán bujik ki a hegye, ha a sirig nem szereted vissza... Hát szeresd, szeresd, mert kárt tesz magában az oktondi... Na, és próbálj csak okos lenni, hogy jaj, mi lesz? Ugy sir, mint egy kölyök, hogy hát te nem hiszel neki, hát nem férfi ő és véletlenül katona, szent a szava, szeresd, a hogy imádkozva kéri, a hogy te elszédült hiszékeny együgyű leány, neked parancsolja annál a hatalomnál fogva, melyet önfeláldozó, örületbe eső viszontszerelmed a kezébe adott.

Aliz lázas, szelid szemei csodálattal csüngtek a szenvedélytől elragadott Matildon s alig hallhatóan rebegte:

- Így volt, szent igaz.

Ah, ez olaj volt a tüzre. Hát lehet beszélni. Matild sötét szeme a villám erejével lobbant fel:

- Így volt és odarántott az örvény szélére és belelökött úgy, hogy összetörted tested, lelked, szegény Aliz. Oh, minő gazság, oh, minő kegyetlen lánygyilkosság.

Aliz megdöbbenve felé fordult és védőleg nyujtotta ki a kezét:

- Ne, ne bánts!...

- Nem akarom - tört ki Matild - hogy megbocsáss neki, ez égbekiáltó igazságtalanság volna!... Hát hol van a bünhődés a földön?

A beteg leány összetette a kezét és lázas szemeit könnyörögve emelte arra a szép démonra, a ki nap-nap után így folytatta vádbeszédét, behálózva, boszura ingerelve a csendes haldokló lelkét.

Elhallgatott, de másnap folytatta. Világos: azért jön ide, a sir szélére Alizhoz ez a lány, hogy egy rettenetes vádbeszédet mondjon Szinéri Lajos ellen s ítéletet akar sulyosat, a vádlottra. De micsoda ítéletet hozhat már ez a haldokló az ő kegyetlen bünösére? S miért lép föl ebben a véghetetlen siralmas lány-tragédiában engesztelhetetlen vádlóként a végrehajtó szép leánya, a ki titokzatosan lopózik ide nap-nap után, a beteg ágyához, mint az éjfél s gyűlölet van a hangjában, a szavában, sötét szeme fényében.

Visszataszító volt a szép lány haragjában, szinte eltorzult az arcza, mikor beszélt tovább...

Ah, csak a lázongó, megalázott, elvetett szerelem ért ehhez a bosszuhoz, annak van ilyen hangja, az tud ilyen kegyetlen lenni.

- Oh, persze, így van jól, így akarta azt az isten, hogy Péter Aliz így pusztuljon el a föld színéről, mert a tiszt urnak útjában van. Ah, hisz ez meg volt írva a csillagokban, hogy te mindent elveszits és pusztulj és ő mindent megnyerjen, hogy a te szivedre állva a sarkantyus cipővel, érje el ő a boldogságot. Persze arra való a hú galamb, hogy megöljék.

Aliz borzadva hallgatta ezt a szörnyű igazságot és mégis mintha jól esnék neki, olyan mohó tekintettel csüngött a lázongó leány arczán. Mintha ezt akarná mondani: tovább, tovább.

Pedig nem ezt susogta, hanem védelmet keresett:

- Én voltam a bünös...

- Ej, örült gyávaság! Te vagy a bűnös szegény Aliz, ha bűn az, hogy szent hittel szeretted... hát az micsoda, a kinek áldozata vagy? Hát lehet, Aliz, olyan gazság is, hogy büntetlenül maradjon ez a rablógyilkosság?... Igen, igen, ez a leghelyesebb minősítése a bűnténynek, ki vagy rabolva és megölve... Mit vettek el tőled? Mindent...

- Nem, nem, kis fiamat nem!... suttogott Aliz.

Felzokogni tudott volna Matild e pillanatban. Fájdalmában, a mi most a szívébe nyilallott, csaknem véresre harapta az ajkát, hogy ki nem kiálthatja most: te szerencsétlen, hiszen kis fiad meghalt!

Pedig ez volna csak a vádbeszéd. Az hatna csak igazán. Ezzel érne czélt.

Ezt mondta halkabban.

- Bár fölnevelhetnéd szegénykét...

S fellázadva tette hozzá.

- Tudom... ő megölné az apját! Oh ő másképen fogná számon kérni tőle, a mit tőled elrabolt. Hol van anyám becsülete? Hol van a szive? Hol van a bátyja és a kis Gyurika és Annácska szeretete? Hol van a tenger szenvedés? Miért hagyta vánszorogni azt a megölt leányt a nyomorban? Mindenről számolni kell. Hol vannak elrabolt reményei? Hol van a hite annak a mártirnak, a kit a nyomor keresztfájára feszítettél? Mindent, mindent számon kérne fiad, a mit te elmulasztottál... ah, ez gyávaság, Aliz... Igen, igen Aliz, hát mi lesz a felelet: hol vannak reményeid?

- Fiamban! - Mennyi erő szállt e pillanatban Aliz hangjába.

Fokozódó indulattal tört ki Matild.

- Hol vannak álmaid?

- Fiam lelkében... felelt felemelkedve Aliz.

- Hol van hited, a boldogság, amit ígért?

- Fiamban...

Matild félig fölegyenesedett ülő helyéből s boszutól ingerelve kiáltotta:

- S önfeláldozó szerelmed?

- Élni fog fiamban!

- Ah, - tört ki Matild önkívülettel - és ha fiad nem élne?!...

- Akkor meghal minden...

Virág Matild felugrott helyéből.

- *Ő is!*

Szinte ordítva mondta. A szemében a tomboló boszu lángra gyult, alakja kiegyenesedett és így folytatta:

- *Ő is! Ez az igazság, Aliz. Ő is! Ez a törvény. Ha meghal minden, haljon meg ő is.*

Aliz rémülettel rejtette el lázas arcát a párnák közé és fehér, reszkető kezével hallgatást intett Matildnak, de azt már az örületbe ragadta a boszuja.

- Ne maradjon semmi, ha minden elveszett - hangzott a vádbeszéd tovább. - Vagy ő maradjon talán s míg te megfuladsz a fájdalomban, addig Szinéri Lajos fényes bevonulót tart czifra arájával az oltár elé és ügyesen, divat szerint mennek nászutra, tán éppen abban az órában, a mikor az isten magához veszi az elhagyott, elcsábított leány szegény galamb-lelkét.

Aliz fölvetette a fejét.

- El vagyok készülve - mondta nehéz, fojtó köhögéssel, hogy meghalok... Te igazán? Ugy van? Házasodik?

Forrongó indulattal vágott a beszédbe Matild:

- De minő nagy zajjal. Az lesz a megváltás, ha megbünteted gyilkosodat!

- Mondd hát, mit tegyek?

- Vidd magaddal!

A beteg felbujtott lelke szárnyakat kapott. Az Isten felé emelte tekintetét.

- Ha lehetne!

- *Lehet*, kiáltott Matild, a halotton nem ülnek törvényt, nem bánt senki érte, ha elviszed magaddal. Ah, ez az igazi törvény, ez, hogy ha meg kell halnod miatta, kísérjen el, maradjon veled, ha itt a földön nem akart: odafönt. Hát van szebb igazság? Van?

- Oh, minő csodás dolgokat beszélsz!... suttogott Aliz gyötrelmes lázában, arról álmodva már, hogy bár a halálban együtt lehetne vele.

- Csodás ez neked, de szent igazság van benne: az életben összerombolt szerelem feltámad a halálban.

Az önkivület fénye lobogott a beteg szemében.

- Ha együtt szállna át a lelkünk a menyországba.

- Ugy kell lenni!...

Aliz megragadta Matild kezét, a ki rajta teljes hatalmat vett.

- Mondd, hogyan?

- Öld meg!

Megrázkódott a beteg és borzalommal fordította el arcát.

- Hát a fiam? Anyja gyilkos legyen?

- A fiad - kiáltott Matild eldobva a boszu önkivületében minden irgalmat - *a fiad meghalt!*...

...A szörnyü vádbeszéd remekül sikerült.

Aliz a katasztrófából magához térve, fuldokolva kimondta az ítéletet:

- Haljon meg!

Virág Matild elkezdte tanítani Alizt: hogy vigye magával Szinéri Lajost.

A lecke sokáig tartott. A lány közel a megsemmisüléshez, örülettel kezdett ragaszkodni ahhoz a gondolathoz, hogy minő csodás szép lesz az a halál *vele együtt*. Egyszerre száll el a lelkük s bizonynyal a csillagok felé vezető uton hűségesebb lesz kedvese. Minő gyönyörűség megsemmisülés volna ez egy lánynak, a kinek már semmije sincs a földön és viszi magával erőszakosan mindenét.

Hát én nem bánom, akármit mondanak hozzá azok, a kik itt most mindenféle lélektani indoklásokat várnak és e helyett csak azt találják, hogy ez a galamblelkű haldokló leány a kinszenvedés kálváriáját megjárva, egész gyönyörrel szerelmes tud lenni abba az utolsó álomba, melyet egy szenvedélyes, szerelmében kijátszott leány-pajtása vert föl a lelkében, - hogy együtt semmisüljön meg kedvesével, fanatizált lelkiállapotában szentül hívén, hogy egyesülni fog így vele a halálban s boldog folytatása lesz a szerencsétlenül kezdődött szerelemnek: *oda fönt következik a lélek szerelme.*

Annyira megrögzött a beteg szívében és agyában a legszebb halál terve, hogy maga kérte már Virág Matildot:

- Jer csak közelebb, mondd - beszélj, hogy volna lehetséges ez? Ne irgalmazz nekem, ne kiméld, Matild, egy cseppet sem félek a megsemmisüléstől, de vele szeretnék elmulni, mert az igazán szép volna, ép olyan szép, mint a milyen gyalázatos igazságtalanság, hogy én meghaljak, ő pedig mást boldogítson és őt más boldogítsa. Látom én, hogy igazad van. Csak sugd halkán ide, - miképen gondolod?

Matild lehajolt a párnákra és sirt egy nehéz sort.

- Bár volna remény életbenmaradásodhoz, édes Aliz.

- Nem akarok! - kiáltott föl a beteg - nem akarok! Csak beszélj!

- Egyszerű az egész - beszélt Matild a beteg mellé kuszva az ágy szélén - elmegy hozzá valaki sirva és megkéri, ha istent ismer, teljesítse egy haldokló kívánságát: jöjjön el.

- Jó, látni akarom... suttogott Aliz. - Aztán?

- Csak annyit mondjon neki a hívívő: nem fog kérni, nem fog követelni a haldokló semmit, mondja neki - nem tudsz meghalni, míg még egyszer nem látod... Csak ennyit. Csak jöjjön el... azt akarod neki mondani okvetlenül, hogy „megbocsátok, az isten is megbocsásson.” Azt is meg kell neki mondani okvetlenül, hogy a *gyerektől* se féljen, már nincsen, nem marad a nyakán, semmi sincs, ez lesz az utolsó kérdés ebben a tárgyban és nem hall többet Alizról és nem látja többé, mert az utólját járja. Csak egy-két percre jöjjön el, álljon meg a küszöbön, mondjon egy jó szót a beteghez...

- S ha eljön?

- Ezt mondd neki: jer, Lajos, jer közelebb, ne félj tőlem, nem vádolni akarlak, csókolj meg utoljára, bucsuzzunk el szépen...

- S aztán?

- Aztán ott lesz a kezében jól elrejtve a paplan alatt a revolver, vigyázz, a szívét keresd ki jól... Megcsókol, hogyan? ha tudja, hogy ezzel végkép leráz a nyakáról, te pedig semmit se tégy, csak huzd meg minden erőddel, a mi még van, a fegyver ravaszát...

Delejes, bénító álom vett erőt a betegen, az izgalom, a rettegés kimerítette, de fölébredve, magával ragadta ez a vérévé vált mánia, hogy így megszerezze magának mégis örökre imádott kedvesét.

És elküldte hozzá Vékásné egy levéllel, amire Matild tanította... Szórol-szóra Matild diktálta, béna, reszketeg vonások voltak, szivszaggatók és mikor Aliz ezeket írta, egy gondolata volt, csak az, hogy látni fogja kedvesét, a többi nem jutott e pillanatban eszébe...

El volt rendezve minden, mint a színpadon, mikor tragédiát játszanak. A rendező a háttérben várta a jelenést fogvaczogva és a legvérmesebb reményekkel, hogy az örjöngésig felbujtott, megdreszirozott lélek nem hagyja cserben a döntő pillanatban.

A gyógyíthatatlan tüdőveszes leány lángoló szemekkel nézett az ajtóra órákig, és egyszer megjelent a nyíláson egy tiszt.

Aliz kinyújtotta a karjait és hebegett valamit.

A daliás tiszt ur megrendülve nézett a betegre. Valószínűleg nem ismert reá. Közeledni nem mert, míg a beteg szeretetteljesen nem intett hívón. Ekkor beljebb lépett, mint a bűnös arra a helyre, ahol a büntényt elkövette - olyan alázatosan, lebukott fejével, olyan nehézkesen, mintha kötéllel húznák.

Aztán megtörve a kétségbeejtő csendet - ezt mondta:

- Hivatott? *Vádolni* akar, tudom...

Csodálatos látvány volt, ahogy pillanatról-pillanatra erősebbnek mutatkozott Aliz. Arcza tiszta, derüs életszinben ragyogott, szeméből élénk fény lobogott elő és minden segítség nélkül, könnyűséggel fölült ágyában. A hangja is visszakarta régi csengését. Nyakán a kibontott patyolat ingváll fölött rózsás szín ömlött végig és mintha megfogyott szőke haja is a régi aranyos színben fénylenék...

- *Vádolni*? Nem, nem, jér közelebb, ne félj tőlem, Lajos - szólt Aliz kezét nyújtva a tisztnek, a ki kegyetlen rosszul látszott magát érezni. S olyan kelletlenül nyult oda a kis csontos ujjakhoz, mintha azok tüzes vasból lettek volna.

- Nem haragszol, ugy-e, hogy ide fárasztottalak, Lajos, de lásd, olyan régen láttalak. Ül le no, kérlek, ide, közelebb, az ágy szélére... Szabad.

A tiszt engedett s megszólalt:

- Ne átkozzál, Aliz, hidd el, nem én voltam a kegyetlen, hanem a körülmények. Mi hasznod lett volna...

- Oh, oh, ne is beszélj tovább. Én, átkozni? Én *nem csallak* meg, a mit irtam, hogy csak végbucsurra jöjj és nem teszek szemrehányást, attól el nem térek... A könnyei végig futottak a láz sötét rózsáiban égő arczán, a nélkül, hogy letörülte volna.

A tiszt a szemét behunyta, hogy ne lássa a sirást. Tán félt, hogy még elérzékenyedik. Jobb szeretett volna már kint lenni. S a hideg is végigszaladt rajta, mikor a beteg a fejét kezdte simogatni.

Ekkor fölállt s rendbe szedte magát, mint a ki távozni készül.

De Aliz elkapta a kezét.

- Már elmegy? Ne még, kérlek, hidd el kedvesem, jól esik, hogy látlak utoljára. Érzem, hogy ma hajnalban tulleszek ezen a kálvárián. Add ide a kezedet, Lajos...

Szinéri Lajos oda adta a kezét, de ezzel véget is akart szakítani a kínos dolognak.

- Na, isten áldjon meg...

Aliz arczán a szép piros rózsák sárga viaszszá változtak, mintha a szemeire két sötét szárnyu pillangó szállt volna, úgy elborultak és fölvetette a fejét.

A revolver a kezébe akadt.

A tisztre nézett, valami ijesztő hidegség volt a hangjában.

- Tudod-e - mondta - hogy fiad meghalt?

- Jobb neki, ugy is mi lett volna belőle? - szólt visszahúzódva Szinéri Lajos.

- Ugy? Igaz, igaz... Suttogta a beteg... Mi lett volna belőle?

A revolvert erősen megszorította és ujjai a ravaszát keresték.

- Na, édes barátom, a régi szerelem kedvéért, légy nyájasabb hozzám. Csak nem mégy el ilyen hidegen tőlem.

- Mit kívánsz?

Felvillant Aliz agyában: hogy is mondta Matild?

- Szépen bucsuzzunk el, hogy jó emlékeket vigyek át tőled a sirba.

A tiszt elfordult.

- Te undorodva fordulsz el? Ne félj, nem ragadós az én nyavalyám, jöjj közelebb.

- Mit kívánsz?

- Csókolj meg utoljára. Ennyit csak megtehetsz... Kárpótolva leszek mindenért.

Az ujjá a revolver ravaszán nyugodott, mikor ezt mondta.

A tiszt végre, hogy szabaduljon, hősie önfeláldozással a két tenyerébe vette a haldokló arcát, mely e pillanatban a megdicsőülés fényében sugárzott és lehajolt, hogy megcsókolja.

Aliz rettenetes küzdelemben vergődve, lecsukta a szempilláját és a megistenülés gyönyörével sugta a kedvese fülébe:

- A szememet, Lajos, hogy szép legyen az álmom.

A tiszt odahajolt és megcsókolta a szemét... A mint ráborult, a szive egészen a keze ügyébe esett Aliznak...

S nem ölte meg!

Hanem elkapta a fejét erőszakosan és *visszacsókolta*.

Valami tompán koppant a szőnyegen. A revolver csuszott le.

Mikor a tiszt ur ezt meglátta, úgy ugrott ki az ajtón, mint egy megijesztett macska.

*

A koporsót beszögezték. Valami szörnyű siralmas, kopott nótát mondott a kántor Aliznak. Tudott is az arról, a mi történt itt! Virág Matild el se jött, de ott biczegett a sirkert felé a halott után a derék Krik Márton, a sánta zongoramester, szörnyen összezsugorodva és rettentő nagy fájdalmat érezve a miatt, hogy ime, Alizból semmi sem marad, épen mint a hogy egy szivet facsaró, véghetetlen szomorú dalból eléneklés után nem marad semmi.

Két szép szegény lányról.

Magam is elszomorodom, mikor a Szepessy-lányok történetének prologusába fogok, hogy egyszer volt egy kis hivatalnok, annak volt két feltűnően szép leánya: az egyik olyan szelid volt mint egy kis szent, a másik olyan tüzről pattant és szilaj, mint egy operette-diva, de mindkettő tiszta volt mint a napfény... S ugyanekkor, ugyanott élt egy báró, aki egészen csinos ember volt, néha huszár ruhában járt, néha csak úgy polgárember módjára és úgy mondták felőle az emberek, hogy nem lett volna sem nyegle, sem léha, hanem állítólag erős, nagy testével össze nem egyeztethető ábrándos lelkülete volt és mint hihetlenséget beszéltek, hogy négy, öt hónapig udvarolt volna egyfolytában a szép Szepessy lányok valamelyikének a nélkül, hogy imádottjának a kezét megérintette volna, úgy, ahogy a szerelmesek szokták.

Természetes dolog, hogy ezt a képtelenséget, amit csak azért találtak ki, hogy mulassanak rajta az emberek, senkisémet hitte el az egész nagy városban. Hanem mulatni mulattak rajta. Minden ember kész humoristának mutatja magát, mikor a szájára vesz egy kifigurázni való történetet és el nem téveszti a komoly előadás közben az eset ravasz pointirozását... Hogy is csak?

- Ha látnák a bárót, mikor velök kivonul a kioszkba, szürke szempilláját úgy lesüti, mint egy félénk gyermek, elpirul, ha a szüzecke reátekint... Summa-summárum, higyjék meg önök, a báró oly szent érzelmeket táplál a sótárnok ur kedves Kamillája iránt, hogy még gondolatban sem érintette a kis ártatlan szüzecke kezét sem...

Az előadó ravaszul hunyorgat; mint a kigyó, úgy siklik le szájáról a guny és várja a hatást, ami rendesen csendes, de néha hangos nevetésben nyilvánul meg, de mindenkinek ez az egy gondolata van:

- No hiszen majd egy gazdag báró udvarol egy kishivatalnok leányainak - hiába!

Némelyek ki is mondják.

Nap, nap után járnak a Szepessy-lányok az utcán egy báróval, aki szemlátomást illedelmesen viseli magát így nyilvánosan és az emberek már egész tragédiákat beszélnek, hogy mi lesz ebből a két ostoba, kényes szegény lányból, akiknek egy krajczár hozományuk nincs, az édes apjuk örökös pénzzavarban szenved; mit szemérmetlenkednek ezzel a hozzájuk nem illő udvarlóval, aki őket soha el nem veheti, hogy nem süll ki a szemük, tudván, hogy az egész világ szemét magukra vonják ezzel a veszedelmes, ostoba játékkal, amit tisztességük rovására üznek... Az apjukat meg kellene botozni, hogy megengedi s hozzá teszik azok, a kiknek van egy kis szivök:

- Szegény, áldott Szepessyné, ha élne, majd ránczba szedné két nevetlen lányát... Oh, akkor bizonyosan másképen volna.

A csodával határos ez így néha, hogy a társadalom mennyire törődik a szegény lányok magaviseletével és jövőendő sorsával. Mintha féltene őket egy előrelátott tragédiától és a nagy Galeottó bőrébe bujva, az erények örekepen szedi le istentelenül a szegény szép lányokról még a szentelt vizet is.

S végül összecsapja a kezét:

- Mi lesz ezekből a szerencsétlen szegény lányokból?

Aztán elmegy a kishivatalnokhoz is, a szép lányok apjához:

- Uram, - szól neki bensőségteljesen és minden kitelhető aggodalommal - vigyázzon a leányaira, míg szépen van.

Az öreg imádja a leányait és természetesen önérzetes ember léte a leghatározottabban visszautasítja ezt a pimasz gyámkodást, a min Nagy Galeottóék nem győznek eléggé megbotránkozni és a „vén bolondot” is gyanuba veszik:

- Az öreg fifikus - számít, persze, persze...

A szép Szepessy-lányok minderről nem tudtak semmit, az öreg sótárnok elhatározta ugyan, hogy megmondja leányainak gyöngéden, mit tart a világ a báró udvarlásáról, de mikor szóba került volna a dolog, az apa meggondolta magát: nem akart, vagy tán nem tudott beszélni. Minek rontsa el leányainak a kedvét? Különösen Kamillának fájna nagyon. Ez egészen az anyja, egy kis üvegházi növény, a ki nem bír meg kisebb megpróbáltatást sem. Csupa sziv a fehér arcú gyermek. Minek rikassa meg ilyen ostobasággal. Nem szólt semmit.

A báró fülig szerelmes volt és nem tágitott. Nagy Galeottó a hajánál fogva hurczolta meg a kishivatalnok két szép leányát, a kik olyan ígézőek voltak, mint a tavasz első fehér rózsái és csupa varázs volt tiszta, gyermekes lényök... Senki sem tudta védelmezni őket. Még az író-mesterember is úgy nézett utánuk, mikor a szürke báróval egy napon vidáman végig mentek a platánfasoron, mint a detektív, ha gyanus embert lát pazarul költekezni és elgondolja: „Ez még az én horgomra kerül.” Az írónak pedig ez az ötlete támadt:

- Ebből még regény lesz.

A regény.

Három kicsi, tiszta, egyszerű szobácska, egy lehangolt, de örökké lármázó zongorával, szeretett virágok, árnyas udvar, a ház eszterhéjában galambszállás: ez volt a Szepessyék fészke kívül, belül. Itt a kis kapun csak párosával fért ki annak idején a gyászmenet, mikor a két gyönyörű árva lány anyját temették. A kis Kamillát, a kinek olyan törékeny szive és könnyen síró szeme van, mint egy bubának, alig tudták megmenteni, annyira összetörte szegénykét ez a tragédia. Mert az volt; ő érezte, hogy az.

Egyszerű, magyar uri ember a sótárnok, de végtelenül gyöngé. Szerette volna kicsi, szép árváit a tenyerébe venni, úgy nevelni őket, hogy az anyjukat ne hívják minden este haza. Mert ő ezt sokáig ki nem állja. Gyöngé volt biz ő is, mint egy lány és a helyett, hogy vigasztalta volna a gyerekeket, hát velök sirt.

De már ez meglehetősen régen volt, innen-onnan nyolcz esztendeje. A kis síró babákból kedves eladó leányok lettek. Kamilla elvesztette a hajának aranyvörös színét, most 17 éves korában inkább szőke, szelid, fehér arcú csupa kellem, a kezdő idealista festők szoktak ilyen bűbajos fehér leányarcokat festeni, mint az álmodott ideálokét, a kiknek ezenkívül nagy, fényes szemeik vannak, melyek szerelemre hívnak, szerelemről beszélnek és a fényöket a reájuk felfutó köncseppektől nyerik. Nyulánk, kissé sovány alakja éppen ellentéte az erős, valamivel kisebb termetű hugának, Antóniának, a ki egyébként is elütött nényjétől, de különösen temperamentum, karakter dolgában. Ebben a göndörfürtös fejű, bájos, cigányarcú leányban sok volt a fiutermészet, egy kis vad, a ki szeret daczolni s pajkos, sőt merész és mindazonáltal értelmesen, okosan és főképen oly határozottan beszélt, hogy gyakran meglepte az embereket.

Például egyszer valahol nyilvános helyen a léhaságáról ismert Hetenyei Loránt, a ki egyébként eszes fiu volt, valami tulmerész nyilatkozattal fejezte volna ki Antónia előtt az érzelmeit, mire a bájos cigány-fejecske energikusan föllázadva rázkódott meg és odamondogatta a felhevült Loránt urfinak:

- Egy okommal ismét több van sajnálni örökké, hogy fiu nem vagyok...

Loránt szerencsétlenségére odavetette meggondolatlanul a kérdést:

- Miért?

- Mert most magát egyszerűen pofon ütném.

A társaság fölötté jól mulatott a snajdig kis leány merész kijelentésén. Loránt se tehetett egyebet, jó képet csinált a dologhoz, biztosítván a kis berzenkedő Antóniát, hogy ő lenne, t. i. Loránt, a legboldogtalanabb törvényszéki aljegyző a világon, ha a kis Ani - így hívták becézve a leánykát - csakugyan nem ilyen szép leány, hanem amolyan krakeller fiu volna.

Kamilla fülig elpirult, megrettent szinte és mikor hazamentek, szemrehányást tett hűgának, hogy ez a magaviselet nem egészen illő fiatal leányhoz, mire Ani a szokott módon felelt, átölelte kedvesen az ő szelid, érzékeny nénjét, befogta a száját kis kezével és bodros, élénk fejét a szívéhez fektetve mondá:

- Illő, nem illő, nekünk nincs anyánk, aki ezeket helyettünk elmondja...

Egy napon a báró... de még be se mutattam ezt az előkelő urat, ami, megvallom őszintén, nehezen fog menni, mert egy báró belső életműködését - sajna - nem volt még eddig szerencsém közéről megismerni. Kópiát pedig arról, hogy egy báró mit szokott csinálni, mikor „otthon” van, nem akarok adni. Irótársaim közül többen, akik egy-egy bárócskával olyan könnyedén elbánnak és a szokott forma és minta szerint ezerféle bolondságot műveltetnek velök, nem csinálnak a dologból olyan nagy skrupulust. A mágnás fiatal urak mind egyformák: előveszünk egy hosszúra nyult, legújabb divat szerint öltözött urat, minden léhaságot és trivialitást, amit erős fantáziával ki lehet találni, rá kell mázolni s ráadásul egy ügyes monoklit kell a szemébe akasztani s ezenkívül racscsoljon is egy keveset: kész vagyunk egy sikerült báró, vagy grófocskával, aki előtt semmi se szent. S némelyik irótársam roppant ügyesen kitalál-gatja: hogy diskurálnak ezek az emberek „otthon” antre nous, az urak és hölgyeik, párosan és nagyobb társaságokban, vagy egyedül az inasaikkal, a hölgyek a társalkodónóikkal stb. És csodálatosan egyformán jelentkeznek a regényekben, a novellákban, még ha jól megfigyeljük és emlékezetben tartjuk, igen gyakran a szalonjaik, boudoirjaik, ebédlők is szakasztottan egyformán vannak butorozva.

Mondom, a legnagyobb sajnálatomra, én nem vagyok abban a helyzetben, hogy Ballaváry Tivadar báró urról kimerítő élet- és jellemrajzot írhasak, mert felületesen nem szeretnék róla véleményt mondani. Én bizony nem tudom, mit mivelt eddig a báró ur, hány viszonya volt, micsoda nézeteket táplál általában a női nemről, a polgári házasságnak hive-e, vagy sem, (pedig ma ezt is igen fontos dolog volna megtudni), hogy diskurál otthon a szigoru erkölcsű báróné mamával, a mágnás kisasszonyok sacreceure-jében nevelkedett nővéreivel, az inasával; mikor kel, mikor fekszik, tud-e valamit az udvarláson és pénzköltésen kívül: minderről semmi értesülésem nincsen. Mindössze annyit tudok róla és ez épen elég nekem ehez a regényhez, hogy Tivadar báró külsejére nézve feltűnő nagy fiatal ember, a haja és kicsire nőtt bajusza hirtelen szőke, a szeme kék, tulerős, kieső háta és hatalmas válla van, egyszerű izléses nyakkendőket visel, a piperkőcz hajlamokat semmiben sem tudom felfedezni sem öltözködésében, sem izlésében. S ezen kívül még két dolgot tudok róla: hogy ő az elsőszülött Ballaváry, a mivel tizezer hold föld jár és ha hinni lehet abban az állhatatosságban, a mivel a kishivatal-

nek leányai mellett egész rajongással kitart, csakugyan fülig szerelmes a szende, fehér arcú Kamillába.

Az emberek nem hiszik. Miért? Mert nem szokás elhinni, hogy egy majoreskó báró olyan bolond legyen; mert az lehetetlen. Egy bárónak a világ kezdete óta soha se voltak komoly szándékai egy kishivatalnok leányával szemben, az bizonyos. Ostobaság arra gondolni is. Mit akar hát avval a koldus Madonnával? Hunyorit egyet Nagy Galeottó és azt mondja: Céljai vannak...

Nem is kell önöknek mondanom, hogy impertinens rágalom ez, mert a koldus Madonna, a kinek egy kiskrajczár hozománya sincs, olyan tisztességes leány, a ki egy kétértelmű szót sem tűrne el. Sem ő, sem huga soha egy szóval sem hívták a tőlük irigyelt bárót, sőt egy alkalommal Kamilla így szólt Tivadar báróhoz.

- Ne vegye rossz néven báró ur, ha figyelmeztetem, hogy ne járjon hozzánk olyan sűrűn, egy idő óta nagyon különösen néznek házunkra az emberek, nem tapasztalja?

Tivadar bárót igen kellemetlenül érintette Kamilla figyelmeztetése, azt felelte, hogy ő szerencsétlen ember, a kinek nem szabad vonzalmát követni.

Kamilla fehér arcán szende pir ömlött el.

Tivadar bárón gyerekesen kitört a szentimentalizmus és így folytatta:

- Mi rólunk nem tesznek fel semmi komoly dolgot. Látja, Kamillácska, ez nagyon ostoba helyzet. Annyira szívesen járok ide magukhoz, és mert az emberek olyan különösen néznek azóta erre a kis házra, hát én most már kerüljem! Mindez azért, mert én báró vagyok, valósággal így van...

- Nagyon természetes.

- Persze, a társadalom is azt tartja, hogy ez természetes, az a társadalom, mely akarva, nem akarva elront, léhává, frivollá tesz minket, akikben talán volna mégis egy kis szív, vagy mondjuk, valamicske demokratikus hajlandóság.

- Ezt nem értem, vágott közbe Ani, a zongorán könyökölve, ahová besugárzott a délutáni nap aranytüze, melynek fényében a kisebbik Szepessy-leány fekete, göndör haja olyan tündöklő kék színt játszott, mint a holló szárnyának zománcza.

Kamilla pedig kárhozatba ejtő szenvedő, szép szemeit szótalanul függesztve rá az érzékenykedő báróra, várta a választ.

- Igen, a társadalom ront el minket, - ismételte a báró, - valósággal beleüldöz bennünket abba, hogy a szegény polgárleányok iránt tiszteletlenül viseljük magunkat. Hozzászoktat bennünket örökös nyelvelésével, veszedelmes fecsegésével ahhoz, hogy a polgárleányoknak csak titokban udvaroljunk, mert különben agyonmarják a szegény kis leányt, aki véletlenül nekünk tetszik. Vagy egyáltalában ne közeledjünk a szép polgárleányokhoz, mert azok nem nekünk valók. Maradjunk távol, igen, de néha ez nem megy olyan könnyen... S ha az ember véletlenül a leg-tisztességesebben gondolkodik is, kotródnia kell. De megeshetik, hogy - amint mondám - nem megy a dolog olyan könnyen s akkor lopva, titkon vissza-visszatérünk. Néha meg nem engedett uton. Hát nem így romlunk-e el, nem így leszünk-e veszedelmesebbek? Egyszer csak azon veszi észre magát az ember, hogy a társadalom egészen kitanította s hogy a polgárleány csakugyan nem nekünk való.

Bármily furcsán hangzott is az érzelgősen előadott panasz a hatalmas, nagy termetű ember szájából, az abból kisugárzó melegség megtette a maga hatását, különösen mikor Tivadar báró mondókáját így fejezte be:

- Engedje meg, Kamilla kisasszony, hogy én a legteljesebb nyilvánossággal udvaroljak önnek, mert meglehet, ha elüznének, visszatérnék...

A meleg, őszinte nyilatkozat, mely visszaverődő fénye volt Tivadar báró sokat gunyolt, ábrándos lelkületének, meglepte a leányokat.

Ani szólt előbb, odalépett a szívében háborgó báróhoz és ünnepélyesen kijelentette:

- Báró, ön győzött, mi megmentjük önt.

Rögtön vége volt az idyllikus jelenetnek, kacajban törtek ki, csak Kamilla remegő kezén és nyugtalan tekintetén látszott, hogy édes, mámorító hangulatból verte ki ez a vidámság.

Mikor a báró elment, Ani odaszaladt nénjéhez, aki a szokottnál is fehérebb volt, nevetve ragadta meg a kezét és erőszakosan tánczra kényszerítve őt, pajkosan csattogott:

- Te, Kamilla, szeret, szeret!

Végül a nyakába ugrott és hizelkedve, kaczagva csörögte:

- Te kis báróné, én édes kis báróném!

Kamilla lerázta valahogyan a nyakáról a hebehurgya kis leányt.

- Ugyan, eredj már, ne papolj olyan zöldeket, üzte magától, de ez csak minduntalan belecsimpajkodott és „kis báróné”-nak nevezte, míg végre az lett a játék vége, hogy összevesztek. Megállapodtak ugyanis abban, hogy nem szólnak többé egymáshoz.

S valósággal el is telt három percz - mialatt Ani a zongorát kinozta - bizonytalan némaságban. De ezentul aztán, mintha már az örökkévalóság végére értek volna ezzel a haraggal, Ani, a kis cigány, ünnepélyesen kijelentette:

- Milla, én kimék, szedek neked epret. Jó lesz?

A sótárnok ur nemsokára hazajött a hivatalból és ott találta Ani kisasszonyt az eperfán.

Egy alkalommal pedig még furcsább dolog történt a kis Anival. A báró lóháton jött haza valahonnét és betért hozzájuk. A lovát bekötötte az udvarra az eperfához. Ani szépen kilopódzott az udvarra, felült a lóra, aztán kihivta a bárót és Millát, hogy nézzék meg, milyen ügyes Amazon lenne ő.

Aztán kérte a bárót, hogy ereszsze el a lovat.

- Oh, én nem félek, kiáltott büszkén és fényben csillogtak eleven, tüzes szemei, a mint a kantárszárát a kezébe vette.

- Pompás! bravó! kiáltozott a báró, nagy léptekkel czammogva, mint egy murmutir, miközben a kényes állat, hogy, hogy nem, megijedve elkezdett futni, fülelni és uczu szépen elragadta Anit, ki az utczára.

Ani bátran és biztosan ülte a szaladó paripát, fényes, fekete haja a rázódás közben kibomlott és jaj nektek Szepessy-lányok, a báró lova elvitte ezt a bohó kis fruskát egészen a Rika-utczai patikáig, a hol minden ház ablakán száz felől a Nagy Galeottó kukucskált ki...

Kamilla pedig nyugtalan álmokat álmodott. Nagy baj van már egy leány szívében, ha a miatt nem tud aludni. Az éjszakával tud a leány beszélni olyan titokról, a miről még álmodni is fél, a mit másnak kivallani nem tud; oh, az éjszaka, ez a hallgatag sötétség, mely olyan szomorú és csendes, mint egy koporsó belseje, a legbizalmasabb, a legmegbízhatóbb tanuja a szerelemre ébredésnek.

Szegény kis lány nem tudott boldogulni a támadó érzelemmel, mert félt, gyáva volt és a szive olyan törekeny, olyan gyöngé. Egy nehéz, fájdalmas problémán törte a fejét Milla és a csendes, szerelmet lehellő éjszakákon ezt hajtogatta untalan: Miért nem illik ő a báróhoz? Szabad-e, lehet-e utat engedni e vonzalomnak, szabad-e azt ápolni? Oh szabad-e?

És egy ilyen hosszú, édes éjszakán mennyi mentséget talál az ébredező leány-szive erre a szerelemre: visszaidézi az ifjú hangját, ah, milyen édesen, milyen őszintén zeng az, csak a szivéből jöhet; előszedi minden elejtett szavát: „ne üzzön el”; „visszatérnék”, „nekünk is van szivünk”, egyszer pedig kint a réten, a nagyerdőben jártukkor mondta: „Mi rólunk nem tudják feltenni, hogy egy szegény polgárleányt elvegyünk.” Mit is mondott ezután? Így szólt s ekkor olyan volt, mint egy hős: „Én meghalni is tudnék azért, a kit szeretek.” Nem hazudott, annyi hűség van a szemében és olyan édesen lágy a hangja. Ő nem hazudik.

Egész martiromság volt már a szegény teremtés élete. A nappalai szomorúak, az éjszakái édesek és boldogok. Senkinek se mondhatja meg soha, hogy ilyen vakmerő szerelem lopózott a lelkébe: egy bárót szeret. Egy éjszaka elhatározta, hogy édes apjának felfedezi titkát.

Reggel azonban megijedt, elbujt a titkával gyorsan, mint a csigabiga a házába, a leggyöngébb érintésre. Milla szüzsies, gyöngé lelkére pedig, mely oly tiszta és szép volt, mint a tavasz első kifakadó levele - az a gondolat ijesztett rá, hogy hátha az édes apja se fog neki hinni. Oh, roppant nehéz meggyőzni egy szegény leánynak az embereket arról, hogy ő nem azért szereti a bárót, mert az báró, mert az nagy vagyon ura, hanem mert az olyan ember, a kit mindezek nélkül talán még jobban képes volna szeretni. Meg van győződve róla, hogy ennek a szerelemnek az igazságában és őszinteségében még az apja sem, de talán még Ani sem hinne... Az ő lelkükben is élne titkon, ha nem is mondanák meg neki, valami kétely. Senki sem hinné. Elhatározta tehát, hogy nem is fog szólni senkinek, hanem elrejtí mélyen, könyeibe a titkát és csupán a szép, az édes, a hallgatag éjszakával beszélí ki magát és ha lehet, azon lesz, hogy soha meg ne tudja senki, még akkor se, ha feltalálna gyógyulni ebből a szerencsétlen sebből, mely olyan véletlenül érte szegény szivét. Bizott benne, hogy ki lehet belőle gyógyulni.

És a mint jöttek, tüntek a szerelmes, nyugtalan éjszakák, a vigasztalást is megtalálta a szenvedő Milla.

Mit is mondott Tivadar báró? Ezt mondta:

- Lássá, Milla, nekünk soha sem hisznek, akármit mondunk egy szegény leánynak. Oly ostobák és gonoszak az emberek, hogy képtelenségnek tartják az ilyen magamfajta ember őszinteségét egy polgárleány iránt. Hát nem abszurdum ez?

Igen, ezt mondta és hát ebből az következik, hogy voltaképen közös a sorsuk: egyikőjüknek se tudnának az emberek hinni.

Milláról sohasem hinnék el, hogy a bárót őszintén szereti, a báróról sohasé hiszik el, hogy a kishivatalnok leánya iránt komoly érzelmeket táplál... Majd ha elveszi... Ez pedig akkor lesz, majd ha fagy, mondja egész határozottsággal Galeottó, a nagyszájú rágalmazó...

Bizonytalan, nehéz helyzet volt ez már. A kishivatalnok háza valamivel csendesebb lett. Tivadar báró egyre nyugtalanabb, állítólag valami összeütközése is volt otthon, suttogtak is már erről az emberek, de erre nem sokat lehet adni. De, hogy érzelmei nem változtak, sőt hogy azok előbb-utóbb győzelmeskedni fognak rajta, azt csaknem bizonyossá tették sűrű látogatásai.

Ilyenkor órákig szemben ült egymással ez a két nyugtalan, gyáva lélek, egymás elől félve, küzködéssel rejtve, elcsittítva érzelmeiket. Sokat beszéltek és semmit. A hogy a gyáva, sok mindenféle veszélytől féltő szerelmesek, a kik nincsenek tisztában egészen a helyzettel, agyon-

beszélni szokták azokat a magányos, édes órákat, a mikor alkalma volna a szerelemnek a kitörésre. Nem engedték szóhoz jutni.

De Ani ebben is nagy segítségökre volt olyankor, mikor a veszély közel volt.

Egy este ez a bohó, rakoncátlan cigány oda bujt a nénje szívéhez és mint egy szomorú kis fiúemile elkezdett énekelni. Fuvolaszerű, édes alt hangocskája szívéhez szólón csengett.

Valami bájos, kis dalocskát énekelt a kicsike a szerelemről, mely ugyancsak nagy baj és gyötrellem, különösen ha az embernek el kell titkolni.

Kamilla némán szoritotta magához hugocskája szép fejét és ezalatt sietve letörülte könnyeit. Csodálatosan, szinte megdöbbenően nyilvánult ennél az ábrándos, koldus Madonnánál a - zárkózottság. Oly gyáva volt a szegényke mindig s mindenben, mint egy madár és ebben olyan csodálatosan erős.

Igazi asszony-természet, mely azzal a siró, minduntalan reszkető, gyáván megijedő, törékeny szívével néha bámulatos erőt tud kifejteni a szerelemben.

Ez a szende, bájos Madonna-fej telis-tele volt ábránddal, gyáva, szegény kis szíve telis-teli szerelemmel és nem esett egy pillanatra sem kétségbe, csak félt, félt attól, hogy nem hisznek neki, de bizott valamiben. Eleinte maga sem tudta miben. Azonban egyszer, egyikén az ő szép, édes, nyugtalan éjszakáinak azt álmodta, hogy az a valami, ami neki segítségre fog sietni, isteni végezetben nyilvánul meg. Valaminek kell történni, ami egyszerre fölbontja ezt a csomót és tiszta lesz minden és teljes a boldogság; ami egyszerre megmagyaráz mindent és az emberek látni fogják, hogy vannak még csodák.

Igen, ez egy édes, mámorító csoda lesz. A Szepessy-lányok irigyelt boldogsága.

Ezt a csodát várta már most szerelmes éjszakákon Milla, törülgetve a könnyeit, csittitgatva a szívét.

S egy napon a levélhordó egy igen diszes borítéku levelet hozott a kishivatalnok leányainak.

Talán ebben az aranyos szegélyű kuvertában van az a várva-várt csoda. Milla reszketve bontotta fel, mintha csakugyan ilyesmire gondolt volna.

Hát ez a csoda - egy meghívó volt, igen fényesen kiállított meghívó a regatta-bálra. Az első elite-bálra - a kishivatalnok leányainak. A fényes meghívóval együtt, melyen öt-hat mágnás rendező neve figurált - persze nem jutott el a kishivatalnok kis házáig annak a híre is, hogy Tivadar báró mennyire kitette magát ezért a meghívásért. Kicsi hija, hogy egy-két verekedés nem lett belőle.

Milla eldobta a meghívót és kijelentette, hogy nem megy. Aninak egyéb se kellett. Inkább apáczának áll be. No, iszen, már majd ők térjenek ki. Olyan nincs. Csak azért is, hadd pukkadjanak meg azok a felfuvalkodott szeplős baronessek, a kik irigylik tőlük a Tivadar bárót. Hát még a közjegyző két utálatos nagyszájú lánya, na, ezek szivgörcsöt kapnak mérgökben. „Édes Millám, édes drága Millám, oda bizony elmegyünk”, erőszakoskodott, sirt, könyörgött előbb csöndesen, aztán követelőleg Ani, aki szenvedélyességét és akaratosságát olyan kitörésekben bontogatta ki, melyek belepillantani engedtek ennek a fejlődő, erős bűvös-bájós leánynak nagy reményekre jogosító karakterébe.

Milla hajthatatlan maradt, de jött Tivadar báró és ez csak egyszer mondta:

- Milla, el kell jönnie az én kedvemért.

Milla nem ellenkezett többé: készültek a bátra. S a midőn a kishivatalnok szegény szerelmes Madonnája báli ruháját készítgette, mert maga varrta, minden öltésnél arra gondolt, hogy hátha épen ezen a bálon, melyre az ő kedvéért megy, jelentkezik az a csoda, a melyre vár, a melynek el kell jönni...

Hát el is jött a bál estéje.

Ani olyan volt, mint egy kis himes pille. Milla pedig mint egy egyszerű fehér menyasszony, de mindketten igézőek, bájosak s a tánczteremben, a hol megjelentek egy kissé elkésetten, a meglepetés fölsziszszeneése hallatszott jobbról-balról.

A kis sótárnok sugárzó arczzal ment a leányai után, a kiket Tivadar báró vezetett be a terembe, olyan tisztelettel és figyelemmel, a mi mindenkit meglepett.

Aninak rögtön akadt párja. A tánczolókat forgatagából, mely ott gyülemlott meg a cigányok emelvénye körül, elébök vágódott a jó Bilinczey Viktor, a vári bilinczei Bilinczeyekből való snajdig fiu, hivatali állására nézve fiatal ur és ennivaló sejpitéssel hivta Anit tánczba:

- Hol késznek az isztenért, elvesz az ember a várászbán... Szabad kérrr...

A sótárnok a leányai legyezőit, vállvetőit összeszedve, elhelyezkedett igénytelenül egyikén ama vörös fotelleken, a hol most voltaképen az ő szegény Juditjának kellene helyet foglalni s akkor ő neki milyen pompás dolga volna a buffében. De így egy perczre se mehet ki. Milla is csakhamar ott tánczolt a sokaságban Tivadar báróval. Természetes, hogy Nagy Galeottó minden sarokból őket nézte.

Oly fényesen szép és tiszteletet parancsolóan egyszerű volt az a koldus Madonna, hogy az irigyek szeme is bizonynyal gyönyört talált rajta. Fehér alabástrom arcza kipirult, szőke hajának fonatait a csillár aranyfényvel öntötte el, gyönyörü termete kecsesen, igézően hajlott ideoda a táncz hevületében és reszketett a lelke ábrándos, nagy szemeiben annak a férfinak a karjai közt, a kit szeretni nem mer és a kit mégis olyan ellenállhatatlanul szeret.

Néha táncz közben, a mint a veszettül handabandázó, zsebkendőket és lábaikat kétségbeesett vidámsággal rázogató párok közé szorulnak, úgy, hogy egész közel érnek egymáshoz, sőt érinteni is érzi Milla tánczosa mellét és érzi annak lehelletét is, édes mánortól elkapottan lehunyja a szemét és e pillanat hatásában, mialatt Tivadar szenvedélyesen megszorítja a kezét, káprázatosan szépet álmodik... arról az isteni csodáról, a mit vár, a minek el kell jönni.

Ezalatt egyre többen kidőlnék. Csoportok képződnek, suttognak, ostoba, irigy leányok, elhizott és gyűlölködő mamák, a kiknek szeplős, pufók vagy feltünően csontos leányaik várják hiába a jó szerencsét, összedugják a fejüket és azzal a sokszor látott és leirni sem érdemes nevetlenséggel kezdenek viselkedni, huzódozni, nyelvelni, suttogni a helyettes sótárnok leányaival szemben.

Hát még mikor látják, hogy a kis Anit a mágnások majd szétszedik.

- Ni, már az is fog magának egyet.

- Hja, ha én is úgy meghagynám magamat fogdosni.

- Szemtelenység, ilyeneket ide hívni.

Na, ezek még a gyöngébb kitétekből valók voltak, de szerencsére a szegény jó sótárnok egy szót sem hallott ezekből. Látta ugyan, hogy ezek a modern boszorkák összedugdosták a fejüket és hogy egyik-másik szeplős kisasszony úgy huzódik az ő Anijától és Millájától, mintha azok bélpoklosok lennének, de ezt okos ember létére föl se vette. Az öreg mindig azt mondja erre: Asszony-nép. Igaza van, de nem tudta a szegény feje, hogy ezt a népet hívják Nagy Galeottónak, hogy ez a nép...

Ah, de ni, vigyázzuk meg a négyest. Fölséges, ragyogó kolonok. A kis sótárnok koldus Madonnája ezeknek a kolonoknak a fejedelemlője. Sohase volt ilyen szép ez a leány, sohase volt ilyen piros az arcza.

Ha megkérdezné tőle valaki, talán azt is megmondaná, hogy ilyen boldog se volt még soha. De nem kérdezte meg tőle senki.

A második négyest természetesen Tivadar báróval járja. Észrevette Milla, már korábban, hogy egyik-másik nő nem tudja fékezni irigységét, a mi mélyen bántotta, de nem szólt. Nem akarta megrontani nővére multságát, különben már ez is elég lett volna a távozásra.

Csak ennyit mondott a bárónak.

- Nem veszi észre, hogy minket ki szeretnének innét nézni.

- Ah, mit gondol, - nevetett a báró.

A következő figurában elváltak, tourdemain sétára indulva, de alig néhány pillanat multán megrázó, elfojtott sikoly hallatszott bele a zene lármájába.

A szegény Millácska elsédült a táncz közben és összerogyott. Rémulten szaladtak szét a tánczosok és tánczosnők. A kis Ani könyezve rohant elájult nővéréhez, a kit a parkettről Tivadar báró halotthalványan - emelte fel az apa és Ani segítségével.

- Orvost! kiáltott a báró.

- Mi történt? hogy történt? - Rikoltoztak, jobbról-balról azok, a kik nem tudták, de hallgattak mélyen azok, a kik tudták.

Az elalélt Millát bevitték az öltözőbe, itt az orvos megvizsgálta üterét, egy kis szivgörcs az egész, friss vizet adjanak neki. Egy kissé dörzsöljék a homlokát és ki fogja nyitni a szemét.

Bent a teremben pedig már javában beszéltek hangosan a szép Millácska katasztrófájának az okát.

- A tisztességes nők nem nyujtották neki a négyesben a kezeiket, ez az egész... Na, és ezért el kell ájulni, furcsa!

A sótárnok leánya magához tért ezalatt, és mindazokat, a kiket környezetében látott, hálás tekintetével jutalmazta meg, s ez a tekintet különösen hosszasan megnyugodott Tivadar bárón, a ki így szólt hozzá:

- Millácska, ugyancsak megijesztett? Mi történt, mondja?

Milla intett édes atyjának, hogy köpenyét tegye a vállára, majd a bárónak felelt mosolyogva:

- Sokat tánczoltam, kimerültem, ez az egész.

S amint Tivadar báró elfordult, lázzal, a szemeiben felszökő könnyekkel mohón ragadta meg a mellette álló Ani kezét és mint a lázbeteg, suttogva kérdezte:

- Ani, ő is látta?

A kis leány teljességgel nem értette, hogy miről van szó. Mert ő voltaképen nem tudott semmiről. Nem válaszolhatott, mert a báró ismét feléjük fordult.

- Most már mehetünk, szólt Milla.

Alig birt a lábain állni. Az édes apja karjára támaszkodva, ment le a lépcsőn. A báró kérte, hogy engedje őket elkísérni.

Milla bágyadt, szomorú arczát fölemelte és oly szigorúsággal nézett a báróra, a hogy azelőtt sohase nézett rá:

- Nem. - S aztán még azt mondta bucsuzóul:

- De vissza se menjen.

Megfogadta-e Tivadar báró, avagy sem a szívében mélyen megalázott szegény Milla szavát, azt nem firtatom, végre is, az mindegy ennek a halálosan megsebzett istenadta leánynak, aki egész éjszakán át sirt és azon tépelődött, párnáskáin vergődve, hánykolódva, hogy azt a jelenetet, amikor a nők egymásután dugták el előle a kezeiket, mint egy bélpoklos beteg előtt, látta-e, tudja-e, Tivadar?

Isten tudja, mi történt ennek a törekeny, gyöngé leánynak a lelkében ezen a szomorú, vigasztalan éjszakán?

Az a csoda szállotta meg a szívet, amire várt. A reggel bűbájosan szép volt. A juniusi nap reggeli aranyát szórta rá a kis fehér ház ablakára. A fecskék vidáman csicseregtek odakünt, ráülve az eszterhéra, a mely alatt fészkek biztonságban van évek óta. Ani szomorúan és álmosan dugta ki bolyhos kis fejét a paplan alól és tágra nyitott szemekkel hallgatózott: fönt van-e odabent a szegény Milla?

Épen kijött onnét Ágnes néni, a hü cseléd:

- Fönt van?

- Igen.

- Jobban van?

- Igen.

Lassankint talpon volt az egész ház. Az öreg elment a hivatalba, bizony kelletlenül. Nagyon nehéz már neki a munka, a szemei is rosszak. Megcsókolta a leányait, és csak elment. (Elmegy még egy darabig, azt mondja mindig.)

Pedig Milla megijesztette. Szegény kis leány olyan fehér, mint a mesebeli, halálra vált menyasszony és alig tud megállni a lábcskáin. Beleültették egy nagy fotelbe, hogy majd később kiviszik a napra és Ani fog neki énekelni... Igen, azt a szép dalt a szerelemről, mely ugyan csak nagy baj és gyötrelm, különösen ha az embernek el kell titkolni.

Déltájban volt már az idő, Ani csakugyan szépen énekelt, a madarak is az eresz alatt, a szegény Milla csak hallgatta, hallgatta.

Egyszer mintha valamin fölhevült volna és valami elgondolt nagy öröm erőt adott volna neki, felállt a nagy karosszékben és azt mondta Aninak, a ki olyan szelid volt most, mint egy kis bárány.

- Ani, hozd ki a napernyőmet, kimegyek a napra, jössz te is, ugy-e?

Ani befutott, de a napernyő jól el volt rejtve, hogy egyhamar meg ne találja és ezalatt a Milla valami szörnyűt gondolt magában... mintha valaki üzte volna korbácscsal, végig futott az udvaron le a kertbe, ahol eltűnt a fák között.

- Hol van az a lány, hol van az a beteg lány? Milla, Milla? Hol vagy édes Milla?

Megérkezett rövid idő múlva a sótárnok is és megrémülve keresték Millát, a kit aztán nemsokára megtaláltak lent a méhesben.

Ott ült egy ide kitett, rozzant kis fotelben. Fehér ruhájának habjaival összeolvadt hófehér Madonna arcza, mely el volt torzulva, ajkai makacsul bezárva, szemei, azok a hűséges, szenvedő szemek lecsukva, mint a ki szörnyű mély álomban van, keblén pedig a fehér ruha habján egy nagy vérpiros rózsa tündöklött, épen a szíve fölött és a karjai úgy leestek a karszék

két oldalán, mint a megölt madár szárnyai. A szorgalmas méhek ott döngicséltek, zúgtak, rá-ráröpülve a ruhára, mint valami nagy, fehér virágra és a meggyfa lombos virága átható, édes szagot árasztott, a mi fölséges tömjén volt ehez az áldozathoz, a kinél szebbet, tisztábbat még nem ölt meg Nagy Galeottó soha...

A revolver a fotel szélére volt lecsuszva.

Szivszaggatóan tudott jajveszékelné a szerencsétlen sótárnok, a ki örjögött, csuklott, ott csókolgatva a koldus Madonnájának a sebét és rázta a vállánál fogva az istenadta alvót, a ki még az éjjel föltette magában, hogy örökké álmodni fog arról a csodáról, mely az ő szerelmét egyszerre boldoggá teszi.

Jött aztán Tivadar báró a katasztrófa színhelyére és még ki sem bujt a köny a szemében, már rátámadt szent fájdalomának örületében a kis Ani:

- Lássá, magát megmentettük, de Milla meghalt.

A báró mélyen megrendülni látszott, hosszasan nézte a meghalt szegény lányt s borzadózva hallgatta az apa fájdalmas hörgéseit s mielőtt elment, mindössze azt mondta:

- Hogy lehetett ilyen örültséget tenni!

Tengerzöld ruhácska.

I.

Fényes köd kerekedik elém, kiszáll belőle takaros és kopott tengerzöld ruhácskájában kicsi, vidám hősnőm: Virágos Mária, ide száll az íróasztalomra, mint egy bolondos, nevetlen és szerfölött szegényes gyerekjáték, a ki fitogtatva a primadonnától kikölcsonzött uszályát, felforgat itt mindent és a mint kaczagna az ő ismert kedves, lányos hangján hangosan, akkor lábadnak könybe szürke macskaszemei.

Megigértem Máriának egyszer, hogy ha ráérek majd, foglalkozni fogok vele és megírom, hogy tudott ő szeretni, hogy tudott ő kaczagni és sirni, milyen nehezen és legtöbnyire akkor, mikor legjobban nevetett.

Mindig mondta, hogy ezt meg lehet tanulni, nincsen semmi művészet benne: csak születni kell azokon a deszkákon, a mikből a véletlenség jóakaratóból nem koporsókat csináltak, hanem egy igen jelentéktelen kisvárosi színpadot és felnőni a szűk, fütetlen öltözőben... Igen, igen, mindenre jól emlékszem...

A hórihorgas kórista meghalt. A valami hősről lemaradt, zöld és piros üveggombos, véghe-tetlen száználmasan kopott Petur-mentébe öltöztették és a segéd-komikáné dideregve sirt, oda kint pedig a hónapos szoba tulajdonosnője, valami bádogosné, rikácsolt:

- Ilyen kellemetlenséget a házamban. Ki fogja már most ezt a szobát kivenni?

A bádogosnének voltaképpen igaza volt. A lakójától, a ki most itthagya az ő siró segéd-komikánéját, azokért a szivességekért, a miket a lakbérre való várakozással tett nekik, elvárható volna annyi figyelmet, hogy ne itthon halt volna meg, hanem a színpadon, a hol nem okoz senkinek se kárt. Mig így, ki lesz olyan bolond, hogy kivegye ezt a hónapos szobát, hol a hórihorgas, himlős kórista meghalt.

A segéd-komikáné roppant érzékenyen vette siralmának e keserű pillanatában a bádogosné embertelenségét és azután nemsokára, mikor valahol még kisebb városkában jártak, az igazgató ur engedelmével behuzódott egy két-hétre a színpadra lakni, mint egy macska, a kinek elég az a pokhálós zug, és ebben a vidám, hamis hangoktól és operette-koupléktól zengő kis zugban született Mária.

- Legalább nem szidott érte senki, mint az apáért... mondta a kis segéd-komikáné.

A verebeknek is volt ott fészkek, nagy, fekete pillangók ültek fönt a szufitták fölött s a zsinórpadlás zsinórját testes pokok szétszagattott, lecsüngő, szürke, de a lámpák világánál csillogva himbálózó hálói képezték, a mik olykor makacsul betelefonáltak a szereplők frizuráiba. Ilyenkor valóban úgy tetszett, mintha azt az alakot dróton rángatná valaki odafönt a padláson, a hova a csillagos ég nyaranta mosolyogva néz be.

Soma ur, a tömzsi elpusztíthatatlan komikus, (a kit minden esztendőben szépen felöltöztetnek valahol, valami nagyuri kastélyban, vadonat új ruhába és adnak neki egy csomócska pénzt, de alig fogy el a pénz, az új ruhát eladja és felöltözik újra a rongyaiba) fölkapta a gyereket, és végigtánczolt vele a színpadon és oda perdült a főpróbát tartó igazgató elé:

- Van egy zsufolt házra való eszmém, direktor!

- Na!

- Léptessük fel ezt... s a segéd-komikáné egészséges kis férgét megringatva emelte fel...

Te voltál a segéd-komikáné kopott slepjéből készült pólyában, Virágos Mária, a kis piros-száju pintyőke, aki másnap fellépett valami darabban, a miben szükségeltetett egy *pólyás kellék*, s a mit az élelmes proporciós impresszárió a társulat szépírásu intrikusa által összeállított színlapon így hirdetett:

„A társulat ujszülöttjének fölléptével.”

Zsufolt ház volt, a segéd-komikáné ünnepe, egyszerre a szufitták közül, mintha a csillagos égből eregettek volna, megindultak madzagon: egy kosár tojás, egy réz-edény két kugloffal, két virágos sonka, a jólelkű patikárosné pedig az orchesterből, a hol egy helybeli sánta művész verte a zongorát, a kisbíróval föltétetett a színpadra egy bödön zsirt.

Bevitték a gyereket a zugba, a hol az anyja feküdt, a ki vidáman tekintve szét a lakomára gyülekező jó szívü bandán, szeretett kollégáin, felsóhajtott:

- Áldásom vagy te...

S szívéhez szoritotta a társulat uj tagját, a ki három esztendő korában oly bátorsággal, mint a hogy a madár száll az erdőben, ugrált a színpadon és nyirott, szöszke fejcskékét pajkosan ingatva, vékonyka, „csengő” hangon, és igen kecsesen énekelte a Ripp ur sovány térdein gubbasztva:

„Mi szeretni jól tudunk.”

A ház, elől az illatos patikárius segéddel - (tudvalevőleg minden falusi színháznak van egy szeretetreméltó patikáros segéd habituéje, a ki áldoz) tombolt, a segéd-komikánét elfogta a dicsvágy, még sohasem hívták őt a függöny elé, bár közel tizenegy éve fitorítja sovány arczát, mely azért ilyen korai ránczos; elkapta a diadalmi hang, a mely onnét, arról a számára mindig oly hideg régióból hangzott elő és a mely hozzá most már egészen közel van, a mely voltaképen neki szól, neki bizonynyal, mert hisz a kis Lisbethe az ő lánya, az ő vére, az ő dicsősége.

Fölkapta sovány karjára nevetlen kis dicsőségét:

- Én, én viszlek ki, kis pintyőkém...

Görcsösen magához szoritotta és mielőtt az igazgató megakadályozhatta volna, kiperdült vele a lámpák elé és véghetetlen ügyetlen pukkedliket lejtve, boldogan és büszkén fogadta a tapsokat, a csöpp diva pedig, az anyja karjáról majd lerepült.

A kis segéd-komikáné oly szépeket álmodott az éjjel.

Ezentul csakugyan jobban tetszett a színpadon, mert már tudták, hogy kicsoda: anyja annak a zsenge színész-porontynak, a ki olyan édesdeden és kaczerán éneklé a Ripp ur térdein, hogy „Mi szeretni jól tudunk”, mintha már értené, átérzené, mi az, a mi a dalban van.

Ott bujkált a színpadi fák és házak mögött, mint egy bolondos kis egér, a ki nem fél, hogy eltapossák, csörgött, mint a szarka és nőtt a haja dusan, fürtösen, és a szegény segéd-komikánétól öröklött vidám természete egyre jobban kibontotta a szárnyát: vad lett, szilaj, játékos Mária.

Nem tudta meg sokáig: van-e fehérebb kalács, mint az ő kenyerek, van-e másféle lakás, mint a hónapos szoba, azt se tudta, hogy nem minden kis lány tisztítja ki édes anyja cipőit. De tudott bolondos, vidám adomákat, a miken a papiros-világ cigányai mulatnak a kulisszák mögött és az öltözőkben, míg a társulat kis Máriája a segéd-komikáné festékes ládikája és öltözötükre mellett őrizőül üldögélve, mindezt eltanulja és észre se veszik, hogy ez a vékonyka, csengő gyerekhang is velök kaczag. Mária egy bolondos kis színész-vér, a kinek a lelke mindennap a bohem és cigány frivolitás levegőjén élőködött, az utcán és a színpadon

érezte magát otthon, produkálta magát iskoláslánykák és fiuk előtt; a tizkrajczáros kenyeret, a mit a péktől vitt haza, a földre letéve, játszott nekik Blahánésan: rátette két kövér kezeckéit formás kis csipőire és úgy ringatta magát szilaján, hamis hangocskájával elnyuzva kedvesen egy-egy népdalt. Kileste a szerelmeseket, elcsörögte, forogva, lejtve az ő nevelőinek, a bandának, mit látott: a diva, hogy szoritotta magához az illatos patikárust az öltözőben és egy roppant nagy kulcsot adott át neki, míg ő a szék alatt a segéd-komikáné parókáján üldögélt, szunyokálást tetteve.

A társulat meg volt elégedve a nevelésével, ámbár a nevetlen és szemérmetlen kis pinyőkét, a kit a szegény segéd-komikusné nem tudott zabolázni, mikor a Szökött katonában rövidke gatyát és nyitott száju inget adtak rá, (hogy ő jelentse be, hogy: *Jönnek a betyárok*) kétségbejítő szinpadai balsiker érte.

Mikor ugyanis a szinpadra lépve, észrevette, hogy fehér térdecskéi és karjai kilátszanak, elpirult, mint a pipacs és az asztal mögé szaladva, hogy fehér husát elrejtse a publikum sok szeme előtt - nagy zavarában elfelejtette mondókáját és ezt hebegte:

- Jönnek, jönnek...

A vén komédiás, a kinek a *végyszó* kellett, elpalástolhatatlan dühvel kiáltott rá:

- Kik jönnek he? Te betyár!

A kis szepegő bojtár-gyerek az asztal mögött elfakadt sirva:

- Ig... en, a be... betyárok.

S leguggolva, hogy a rojtos kis gatyá elfödje meztelen, kövérke lábikráit, kiszaladt, mint a ki roppant balsikerrel elvégezte szerepét.

S mikor megvigasztalták, hogy a segéd-komikáné nem veri meg érte, és a 30 kr föllépési díját is megkapja, elmondta azt az adomát a két kis kutyáról, a kik a komikuséi voltak, de egyszer egy tisztbácsi a vendéglőből elvitte magával a két kis kutyát, másnap pedig a másod-énekesnő, mikor a próbán találkozott a kutya-tulajdonos komikussal, oda kiáltott neki:

- Gyula, a kis kutyáid az éjjel nálam aludtak.

- Oh, Mária! kiáltott fel a banda tisztos aggszüz „anyája” s hátba ütötte az istentelen, kopott, kis színész-fruskát, a ki az imént elfakadt sirva, hogy a térdecskéi kint maradtak a rojtos gatyából...

Az idő gyorsan repült... Hipp, hopp, Virágos Mária ott szökdécselt, tátogatta formás, piros száját a karban; előénekesnő volt, mint a legbátrabb és legszázjasabb és néha szólót is kapott. Legtöbbnyire azonban trikós néma, vagy néhány szavas szerepet, mert ő volt határozottan a társulat legüdébb, legbájosabb látványossága és kaczagni senki sem tudott nálánál nagyobbakat.

És minő fordulat, a segéd-komikánénak, a ki még 34 éves (kettőnek letagadásával), szerencséje akadt, meginvitálta élete társául egy hosszuszakálu czimfestő, a ki azonban ezt az alacsony mesterséget csak a nem méltányolt művész kényszerhelyzetében folytatta és Liza asszony, a segéd-komikáné, sokáig gondolkozott, míg rájött arra, hogy Mária megtud a maga szárnyán élni. Isten neki, a czimfestőné *asszonyosság* elbucszott az ő divájától, a ki különben se maradt volna el attól a világtól, mely neki a világa volt, a hol ő bolondozott és tejen élt, mert azt kapni falun egy litert 3 krajczárért, a hol olyan könnyü, vidám az élet, mint egy fülbemászó operette-dallam, melyért Mária rajong, melyért Mária meg tudna halni.

II.

Vidám volt, gyakran gondolt a hórihorgas kóristára, a kit ő nem ismert, de a ki neki apja volt, a szegény kis segéd-komikánéra, a ki im, tisztos polgárasszony lett, és gyakran hívja vendégül haza Máriát, ámbár a hosszuszakálu művész igen házsártos férfit...

Gyönyörűen tánczolt, a szólócskáit csínnal énekelte, vagy mondta el; szemefénye volt a kar-nak, a hol nem sokáig lesz bent, mert legközelebb segéd-énekesnőnek lépteti elő a direktor; kaczagott, a hogy egy gondtalan, kedves színész-lány kacagni tud, és illegette ott a kar élén, immár egy nagy város színpadán, varázsos formáit, biggyesztgette piros száját, mutogatta fehér fogsorát, lebontotta szőke hajának hullámos selymét, hajlongott ide-oda, nevetett ide-oda, türe a kollegák, kiváltképen a hősszerelmes, s a Göndör Sándor ur csipkedéseit a husos, szép karján, arczán; egyik jobbról, másik balról csókolta meg, hívta a nagy sörényű ifju intrikus egy kis „színész-házasságra,” a mihez majd a cigánybáró gólyáját hívják meg papul, de Virágos Mária, az első kórista-lány, szerelmes volt már, és ettől fogva csipett, harapott, karmolt, mint egy vadmacska.

Egy sápadt fiu, kezdő szerelmes ficzkó, a ki a nemzeti színpadról álmodozik, kísérte szerel-mes szemekkel Mária lépéseit, de Mária, csodák-csodájára, szerelmével kilépett az ő színpadi világából, a miből pedig sohase akart még így se kilépni, ott akart szeretni is, így álmodozott, de másképp lett a dolog. Egy gazdag urfi két ragyogó szeme kicsalta a kulisszák mögül a kis pintyőke lelkét.

- Jól indul a kis lány, mondták bent a kulisszák mögött, de csak hiába várták, hogy egyszer vadonatúj toilletbe, gyémántgyűrűs ujjacskákkal jelenik meg a kar Máriája, aki ekkor járt az ő felejtethetlen, kopottas, tengerzöld ruhájába, a mi a czimfestőné asszonyság kvadrobjából maradt rá és a mely átalakítva, pompásan állt neki. Ezt a ruhát nem dobta el, a kis kövér ujjacskái is tiszták voltak az aranytól, így szeretett, szeretett aranyálmot álmodva, szeretett fölszállva a tiszta égbe, szeretett önzés, számítás nélkül, szeretett, mert szeretnie kellett, csodálatos rajongással és kaczagva, adomázva; szeretett, nem számítva semmire, egy arasznyival sem tovább a jelennél; szeretett, mert az a fiatal ember, a ki eljár hozzá s roppant szentimen-tális hangon beszélt neki, arra való, hogy ő szeresse, mert nincs ezen kívül senki, a kit szeretni tudna, nincsen száj, bajusz, homlok, kéz, fej, ezeken kívül, a miket így csókolni tudna; szere-tett bolondul, vidáman játszva, de nem vetette le kopottas tengerzöld ruháját.

Az a szentimentális fiu, a ki valami előkelő urnak volt a csemetéje, pompásan elmulatott Virá-gos Mária hónapos szobácskájában, és uralkodott itt, mint egy kis király, a kinek a színpad játékos, de gyakran akaratos pintyőkéje imádó szolgálója, a ki gyakran mondogatja királyá-nak:

- Meg tudnék halni érted!

Egyszer aztán szomorúság jött. A társulatnak menni kellett. Mária leült az imádott legény elé, a ki mindenképen azon volt, hogy kedves kis barátnője félig összepakolt holmija közé egy pénzes tárczát csusztasson, és ezt kérdezte tőle:

- Én is elmenjek?

- Mit csináljunk, lelkem, szólt a szeretetreméltó legény, én sokat gondolkoztam ezen, de nem tudok mit csinálni.

- Miért nem? Hát tartsál itten engem. Mondd, hogy te engem nem eresztel.

Roppant zavarban volt a szép legény és megfogta a remegő lány kezét.

- Nem lehet, Mária!

- Nem lehet, miért nem lehet? kérdezte a leány lelkeszakadtából.

Kedvesének jól a szemébe nézett és úgy találta, hogy az gyáva.

- Szeretsz? kiáltotta Mária.

- Szeretlek, mondta hévteljesen a fiu.

Mária eleresztette az ifju kezét, kaczagott hangosan, tovább pakolt, nem törődve vele, hogy kis butyrába, a hol fehér-selyemrongyok is vannak, behull a kaczagása könyje...

- Tudom már, kedves fiacskám, mondá kedvesének, eredj haza, kérdezd meg édes apáduradtól, de megkérded...

Igazán, szivből, pajkosan kaczagott és belenyomta a két kezét mélyen a ládikájába, a fejét is utána hajtotta, majd hirtelen fölvetette és szeliden tette hozzá:

- Megkérded, lehet-e az ilyent feleségül kérni? Eredj, de visszajőjj, visszajőjj, kedvesem...

A derék fiatal ur engedte magát kituszkolni az ajtón, de esküdözött, hogy visszajön.

- Várlak, suttogott utána Mária, majd pedig egy nagyot kaczagott és becsapta az ajtót. Aztán összehányta holmiját és ment kopottas tengerzöld ruhájában kicsi butyrával, egyenesen a vasuti állomásra. Ő volt oda kint az utazó társulatból legelőször. Minő feltűnést keltett ez a bandában.

III.

Na, mi lett a dolog a vége: a czimfestőné asszonyság megirta a lányának, hogy a hosszú szakálu művész delirium tremensben kiszenvedett egy őszi napon és a szegény asszonyságnak egy pár kegyetlenül megpingált tájképen kívül egyebet nem hagyott művész férje; még ezenfelül a bíró ur arczmását, a miért öt forintot utalványozott ki a község s ez a kis pénz épen elég az utiköltségre az ex-segéd-komikánénak, a kinek már most újra szerződés kell.

Ez az egyik, a másik feltűnést keltő eset pedig az, hogy Mária, a ki már régen kilépett a karból, egyszerre levetette kopott tengerzöld ruháskáját és valami csipkés, selymes toilletbe öltözött, a mi persze pompásan állt neki.

S ezenfelül a házmesterék pinczelakásából, a hol 15 frtéért egész ellátása volt, egyszerre ebben a csipkében, vidám kedvével danolva, felrepült az első emeletre, a hol szalonja is volt, meg boudoirja is volt és kis kövér ujjacskáin eltúrta az aranybilincseket.

Hja, okosodik az ember, a kis pintyőke meg kiváltképen okos volt és azt írta a segéd-komikánénak, a ki visszakiváncozott a szinpadra: gyere csak anyácskám, mig szerződést kapsz, elleszel nálam, milyen fényesen lakik a te pintyőkéd, a ki ugy tudta énekelni már három éves korában a Ripp ur sovány térdein: „Mi szeretni jól tudunk.”

Az ex-segéd-komikáné megérkezett és ámult-bámult az ő pintyőkéje fényes lakásán és azonban csóváltgatta a fejét. Ott aztán hirtelen meg is betegedett az ex-komikáné asszonyság. Nagy láza volt. Mária ápolgatta már harmadik, negyedik éjszakán. A szegény özvegy czimfestőné lázáalmaiban sok mindenfélét kibeszélt:

- Sokszor megvert a bestia, türtem, nem, én nem megyek vissza a nyomorba. Hé, ki van itt? Te Máriám... tudod, csak *okosan*...

Gonosz ember volt hát az a nagy művész, a ki ex-komikánét meg is verte.

Aztán fantazialt Mária betege a szinpadról:

- Fölveszem a bokorugró szoknyám, hopp, de nem merek fordulni, mert nagyon sovány vagyok, az igazgató azt mondta, hogy a soványság egy színésznőnél igazi átok... Mária, énekelj... azt, mikor engem is kihívtak, akkor egyetlen egyszer, tudod pintyőkém, tudod már? No, hajrá, gyerek, énekelj!...

Mária elkezdett énekelni, lágyan, és csendesen: azt a régi dalt, a mit akkor énekelt, a mikor dicsőségében a segéd-komikáné is osztozott, a mit a Ripp ur sovány térdein énekelt: Mi szeretni jól tudunk...

- Szép, csak tovább, a közönség hi, engem ugy-e? Igen, hajtsuk meg magunkat. Adjó, édes kis pintyőkém...

Az ex-segéd-komikáné meghalt ebben a pillanatban Mária karjában, fehér patyolat ágyban s alig temették el, Mária megint valami pinczelakásba került és épen zálogba küldte az utolsó aranygyűrűjét.

Ez így ment ezután: ez a bolondos lány ma a fényes lakásból, azért, mert egy halvány kórista-fiu tele beszélte a szivét szerelemmel, elszökött és váltott egy hónapos-szobát, hogy ott az éhes, sápadt kórista-fiut tovább hallgathassa. Játszottak, bolondos adomákat beszéltek egymásnak, de ez addig tartott, míg elkészül egy költemény, aztán Máriánkat az utczán egy sánta, vénecske báró karján látjuk, és oda fönt lakik a Rick-báróék házában, esetleg a saison közepéig, ekkor ugyanis összehozza a sorsa egy szegény poétával, a ki ir hozzá verseket és szerelmesek lesznek egymásba az örülésig, egy kis szegényes zugban, a mely nem is alkalmas másra, csak poéta szerelemre, a hol más meg nem élhet, csak a szerelem.

Adott aztán szerelemittas poéta-barátjának thémákat, a mikről énekeljen.

- Mirólunk, szivecském, mondá a poétájának, a kiket feleségül *nem* szokás kérni.

S úgy megcsókolta azt a sápadt poétát, hogy az majd megégett a tüzeben.

- Aztán, folytatta Mária kaczagva, írjál angyalom valami szép dalt, egy kopott tengerzöld ruhácskáról, szegény leány viselte, addig, míg viselte, megvédélmezte, mikor eldobta, vele együtt ő is... tudod, hova került?

- Hova? kérdé a poéta szerelemittasan.

Átfonta a nyakát a bolondos kis színésznő:

- A szemétre... Jól van?

S kaczagott, a hogy tudott, pedig - de szépen, de nagyon szivből tudott.

Azonban a szerencsétlen poéta még el se készült a versekkel, Máriának már harcza volt a társulat karmesterével, a ki házasságot ígért neki.

- Hm, asszony lennék. Furcsa, oszt hallja, nem fél tőlem?

- Nem.

Akkor este azt kérdezte a poétájától:

- Angyalom, nincs neked egy jó anyád?

- Van, oh, nagyon jó.

- Kérdezd meg tőle, szabad-e engem feleségül kérni? Hanem kérlek, *ne jőjj vissza*, ha nem szabad.

A poéta elment, de *visszajött*.

- Hát szabad? kérdezte a leány.

- Szabad.

Mire azt mondta Mária a poétának:

- Akkor nem jó anyád van.

S megrikatta az ábrándos, szelidlelkü poétát a bucsujával, a miben azt is mondta neki, hogy imádsága lesznek azok a dalai, a mik szerelmökből fakadtak s majd küldje el neki arra, a merre jár - azt a dalt a tengerzöld ruhácskáról.

Ezután a karmesterrel végzett, úgy, hogy miután megtudta, hogy annak felesége van valahol, valamelyik truppnál, a kérőt egy kis legyezővel kiverte a szobájából.

S gyönyörű volt ebben a korban Virágos Mária, haladt a szinpadon is, a társulat szerette egyenes frivolitásáért, vidám kedvéért, nem volt ellensége és ma hintón jött a próbára, holnap a szomszéd kiskorcsma tulajdonosától kéretett hitelbe egy kis vacsorát. Szállt le-föl és lent is, fönt is a vidám, kedves, szeretetreméltó, fecsegő, szerelmes kis pintyőke volt, a kire nem tudott senki haragudni.

A tengerzöld ruhácska egykori tulajdonosnőjének, mikor a mi városunkba került újra, volt megint valami gazdag számára, a ki imádkozta. Egész emeletet bérelt neki s egyszer ez a vad, feslett leány, mélyen elgondolkozott a boudoirja egy kis fülkájében: emlékezett az egyszeri horihorgas kóristáról, a szegény segéd-komikáról és a tengerzöld ruhácskáról, mikor elkapta a fejét az a vén számár és kívánta, hogy ölelje magához forrón.

Mária durván ellökte s mert ezért a hájas marha szemrehányást tett neki, mikor egyedül maradt, behívta a szobalányát és az inast. Leszedte magáról az ékszereket, kiszedte zsebéből a pénzt, mind oda ajándékozta, a fényes csipkéket is levetette volna, ha valahol megtalálta volna a tengerzöld ruhácskát, de miután az nem volt sehol, hát elment így. És a mint vándorolt, egyszer megint egy sötét routerain-szobácskában találtam a társulat kis segédénekesnőjét, a ki úgy élt itt a zugban, mint egy cicza, tejet ebédelt, vacsorázott és vidáman dorombolt.

Mikor beléptem a kis homályos zugba, egy kis piszkos, de egészséges, pufok gyerek állt ott az ablakban, mint egy bábu, Mária pedig előtte forgolódott és engem észre se véve, öltöztette a gyereket, a ki nyakát lélegzett.

- Na, csücsülj le, kaczagott Mária, a kis piszkos parasztfiucskát leültetve az ablakfára és lerántva róla rongyos, vizes kis cipőit, uj rezesorru cipőcskéket erőszakolt fel a hideg, kövér lábacskákra, a miket azonban előbb két tenyerével fölmelegített.

- Látod-e, te kis maszatom, milyen piszkos kis legényke vagy te, még a vízbe is belémégy, milyen vörösek a kis lábaid. Hátha meghülsz, és meghalsz, mi?

Lehuzta a kis rongyos kabátot róla, ott volt az uj, a gyerek szepegve szenvedte a martíromságot és csak lopva nézett végig kesej szempillái alól a szép uj ruhán, a min fényes szép gomb csillogott.

- Milyen piszkos vagy, te bohó, nagyon rossz kölyök vagy te, látom, no, fordulj, így, mintha rád szabták volna, te bolond kis kölykőm.

Pufok, piszkos arczocskáját megmosta, és mikor a kitisztogatott gyerek a csillogó uj ruhácskában, mintha valami tündér fogságába jutott volna, félénken körülnézett, Mária fölkapta és elkezdett vele kaczagva forogni:

- No, pajtikám, csókolj meg.

Ekkor engem meglátott, a gyereket, miután az megcsókolta, hirtelen letette.

- Kié ez a legényke? kérdém.

Mária pajkosan félrevonta a vállát, és mintegy vállai közé kapva bájos fejét, a pompás mulatság folytatásaképen, szivéből kacagva megfogta az uriruhába bujtatott kis utczaí gyereket, és az ajtón kilóditotta:

- Hát én tudom, kié?

Az ablakból látni lehetett, a mint az ismeretlen kis rongyos gyerek, a kit Mária az utczaán szedett föl, rongyait hátrahagyva, mint a mese tündérvárából szabadult madár, repült át a téren.

Ezt nézte gyönyörrel, szivéből fakadó nevetéssel Mária, a ki ezután a piszkos rongyokra és czipőcskékre mutatva, kért:

- Ugyan, lelkem, dobja azokat a rongyocskákat a sarokba. Van már ott több is.

- Aztán minek gyűjti ezeket a kis piszkos ruhácskákat?

Szilaj mozdulattal vetette vissza felém a kis pintyőke szép fejét.

- Szeretném, szólt, ezekkel visszaváltani az én tengerzöld ruhácskámat.

Vihar.

Szegény jó Istvánom, olyan hideg volt az ajka, úgy fájt a szívem, azt hittem, belehalok. A kántor fekete ruhában volt s szivrepesztő bucsuztatót énekelt. Mikor odaért, hogy „Isten veled én hitvesem, a művészet vándorbotja kiesett kezemből”, összeszorult a szívem, a szemfödél csipkeszegélyébe öntöttem könnyeimet, szerettem volna én is elmulni, a szemfödél alá rejtőzni Istvánomhoz.

Senki sem vigasztalt, bár sokan álltak a ravatal körül. Idegen emberek voltak. A pap melegen imádkozott, a virágok már hervadni kezdtek a koporsón, végre fölemelték Istvánomat s vitték az örök elválás utján.

Hallottam suttogni: kár!

Ah, emberek, - sirt magában a lelkem, önöknek lesz más bohóczuk, a ki mulattatja önöket, az én imádott bohóczom csak engem szomorított meg vigasztalhatatlanul, senki se sir érte, csak én, az ő vig ötletein és élcein, a miket eltanultak önök tőle, mindenki fog nevetni sokáig, csak én sirok azokon, az én lelkem, bohóczom utoljára is ilyen megrendítő tragoedia hőse lett...

Pedig egy új, egy szebb élet küszöbén voltunk. Már minden készen volt a hosszú utra.

A málháinkat már utnak indítottuk. Mi vártunk még a külföldi utlevélre, mely már sokáig nem késletett.

Lázások voltunk én és István és boldogabb jövődőről szóttunk álmokat csendes estén. Fájt a szívünk itt hagyni a hazát, az ismert tájakat, a kedves falunk messziről csillámló tornyait, de menni kellett, mert a magyar színészet nem tud már elég kenyeret adni. Beszegődtünk egy amerikai impresszárióhoz, a ki nagy nemzetközi dalcsarnokot állíttatott föl New-Yorkban. Kint imádják a magyar szót, a magyar rónák édes nótáját. Énekeltem próbát az impresszáriónak. Megadta, a mit kértünk. S már föl volt vonva a vitorlánk, mikor Istvánom visszafordult erre a másik, még hosszabb, soha vissza nem vezető utra, a hova nem kell utlevél...

Te azonban, imádott bohóczom, elvitted oda utlevél gyanánt az én örömet, minden reményemet.

Elindultam. Szép reggel volt. Nem kísért ki senki. Nem volt senkim. Visszanéztem a kupé ablakán, nem intett senki...

Ah, minő boldogtalanok azok, a kik ha messze utra indulnak, senki sem integet utánuk...

Mintha egy kevésé föltünést is keltene mély gyászom. Figyelemmel, rokonszenvvel néztek rám az emberek. Láttam egyszer egy képet, ez volt a címe: „Modern Madonna a kálvárián”, így volt öltözve, mint én. Uti toilettem a következőkből áll: hosszú fekete fátyolos kalap, fekete madárszárnyakkal, fekete bársony-szalag gyűrűzi a nyakamat, rajta az ében-medaillon Istvánom arczképével, fekete ternó, kurta zsinórral diszitett ruha, fekete tricotutazó köpeny, magasszárú fekete selyem keztyük. Elhatároztam, hogy e mély gyászban teszem meg az egész utat s Istvánomat fogom siratni a tengeren. Ez az utam legnehezebb része a határig. Ki van sirva mind a két szemem. Mint szép álmokképek, mint gyermekkorom tündérvjátékai marad el kint a táj. Eszembe jut az a bolond nagy malom ott a Vág mentén, a hol a Czitti Mariskával játszottam. Vitt a malom, forogtunk le, föl. Ugyan hova lett az én pajtásom, mióta a vágvölgyi malomban az utolsót játszottuk. Apám - könnyelmű ember volt - egyszer így szólt anyámhoz: (ah, édes jó anyám!)

- Mi lesz ebből a leányból?

Én éppen fönt voltam az eperfán, melynek lombja az eszterhéjra borult. Hallom, a mint anyám mondja:

- Tanitónó lesz Ágnes.

Apám nevetett.

- Az, komédiásnő, nézd ott ücsörög a fa tetején.

Egyszer csak, minden átmenet nélkül átcsap a vonat dübörgő zenéje egy megrázó gyász-indulóba. Ugyan, ugyan, van-e virág édes anyám sirján? Nem látom én többé soha azt a csendes kis füzes földpupot?

A gyászindulóból fölhangzik aztán egy ismerős hang, olyan élénkén, olyan fájdalmasan cseng, mint Istvánom ravatalánál: „Isten veled én hitvesem”... Isten veled, jó Istvánom, a te sirod lesz a haza-hazaszálló lelkem kálváriája.

Utítársaim mind kiszállingóztak. Egyedül vagyok, szabad sirással könnyíthetem a szívem, könnyeimen keresztül nézek ki az ablakon: ez még magyar föld, a pozsonyi állomáshoz közel vagyunk. Nézek fájdalommal a madár után, mely gyors karéjban száll hazafelé, leszáll a gondolatom a réti virágok közé s ott bujkál, irigyelve a sok színes virágot, hogy ezek itthon maradnak, én meg megyek.

Két fényes csillagot láttam egymás mellett a brucki határ fölött. Óriási sötét szárnyakkal ült le a kései est a tájra s annak a két csillagnak a fénye jött velem.

Különben egyedül voltam, a mi egy kissé félelmetes volt. Valami kellemetlen előérzet idegesség tett, alig vártam az állomást, a hol nagy élénkség volt: fényes uri társaságok szálltak ki, huszárok, kiknek aranygallérja ragyogott a villanyfényben, kereskedők, birtokosok, előkelő delnők, oh, be cifrák...

Tul voltunk már két csengetésen, még nem jelentkezett utitárs, egyedül leszek, gondolám, midőn csöngettek harmadszor, és az utolsó pillanatban beugrik mellém egy erős, intelligens ur. Ugy szökött be, mintha kívülről üldözték volna. Annak tulajdonítottam, hogy elkésve jött.

Körülnézett, s engem észrevevén a homályban, fejbiczczentéssel köszönt, a nélkül, hogy arcát felém fordította volna, aztán behuzódott a tulsó oldal sarkába arcczal az ablak felé.

A robusztos, széles vállu, erős testü, barna ur megjelenése szinte megrázott, reszkettem, elkezdtem képzelődni rémdolgokról s nem tudtam levenni utitársam széles, lázas lihegéstől erősen emelkedő melléről a tekintetem, félelem volt ez, idegesen összehuztam a nyakam, és vártam. Nemrégén megfojtottak egy asszonyt a kupéban, a nyaklánczáért. Réműlve kaptam a nyakamhoz, s talán sikoltottam is, mert e pillanatban, a mint ott gubbaszkodtam, hátranézett utitársam.

Különös arcz, sötét, nagy szemek, tépett, dult vonások, a szakálla rut, borzas, a kezek iszonyu nagyok, rézbarnák, s az a különös, nagy, csontos arcz olyan, mint mikor valaki eltorzul valami kintől. A vonásai mindazonáltal nemesek, a szeme fénylik, mint a kutyáé a homályban.

Nem ügyelt reám, néztem: a lábával a vitorlavászonnal borított kis bőröndöt berugta az ülés alá jó mélyen, aztán oda fektette az arczát a kocs oldalához, úgy, hogy ne lássam, bizonynyal szándékosan, szinte bele látszott furni a fejét a bőrdiván sarkába.

Egy kissé lecsendesültem, hallottam a zihálását, a kezét fölemelte s a mellény alá rejtette, azon a tájon, a hol a sziv van s úgy oldalt, szinte feküdni látszott, a mi egy kissé már most inkább boszantani kezdett.

A gép ismét elkezdett koncertezni, játszott egy keringőt, majd a Jani-Juczi kuplét kísérte, én ott álltam a new-yorki közönség előtt, s fölhangzott a taps. Ah, kibontakozott félig lezárult szemem előtt a jövő: diadal, diadal!

A mint hirtelen föleszmélek, utitársam nehéz alakjára esik a tekintetem. Meg volt csuszva, az egyik lába messzire elnyult, a kimerült nehéz test álomba merült, s a mint meglobbant fönt az üveggolyóban a fény: ott láttam azt a rémalakot, a szakálla le volt csuszva az álla alá.

Őrületes félelem szoritotta össze a szívemet, sikoltottam, mire utitársam fölébredt, megdöbbenve nézett rám, beretvált arczáról lecsüngő szakállához kapott hörögve s felém lépett kétségbeesetten.

Én támoilyogva kerestem a vészjelzőt.

Megragadta a kezemet s félig megrogyva, arczát, mely a megdöbbenéstől kinosan vonaglott, felém fordítva suttogott:

- Ne kiáltson, megálljon asszonyom!

Nem fenyegetés, könnyörgés volt az erős, megrázó hangban, de én oda voltam a réműlettől, kiáltoztam s lerázván a vaskezet, hirtelen föltérdeltem az ülésre, hogy a vészjelzőt beüsem.

- Ej, asszonyom! - dörgött utitársam s reám tekintett olyan mozdulattal, melytől visszahanyatlottam megsemmisülve, tehetetlenül s szinte fuldokolva kiáltottam.

- Segítség! Gyilkos!

Az a rém, az a kolosszus test, a melytől remegtem, odazuhant elém, összekulcsolta kezeit, s lázasan, kétségbeesve tördelte:

- Csitt, ne kiáltson, boldogtalan bujdosó vagyok, ne féljen tőlem asszonyom. Oh, hát olyan rettenetes az én külsőm?

- Félek öntől... hebegém s iszonyodva fordítottam el arczomat.

- Fél? Hallgasson meg, mindent elmondok önnek, csillapuljon, ne féljen ettől az álarctól, szegény, boldogtalan ember vagyok...

Kapaszkodtam a vészjelző után, elkapta a kezemet s lázasan, izzó szenvedélylyel hadart:

- Nézze, asszonyom, forduljon felém, sirok, várjon, elmondok önnek egy történetet, az én történetemet, csak ezt hallgassa meg, ezután, ha akar, ha tud, adjon föl, szolgáltasson ki.

S lebukott a feje, reszketett érczes hangja, a mint hozzá füzte:

- Ugyis látom, az arczomra van ütve a bélyeg, ön is észre vette, ugyebár? Ön is az arczomról olvasta le, hogy gyilkos vagyok?

Megrendülve, szótlánul intettem, hogy úgy van, külseje valóban ijesztő s borzadva huzódtam félre.

Szomoruan mondá:

- Menekül? Boldog vagyok, hogy lecsillapult s kérem, bármit fog hallani, ne féljen. Önnek nagyon éles szeme van, asszonyom, ha üldözőim is így tudnának olvasni az arczomról, veszve vagyok.

- Kicsoda ön? Mi a büne?

Sárgás fényvonal vetődött a kupé ablakára, rohanva, zajjal haladt a vonat az éjszaka sötétjében s meg-megvillant kívülről a vonaljelző-lámpa, mint egy-egy fölcsapódó ezüst láng. A gép nagyot visított, utitársam megrettenve ugrott föl, álszakállát arczára illesztette, elrutult,

rendbe szedte a ruháját s szemben foglalva helyet, sötét, nagy szenvedélyt kifejező szemét bizalom- s hála-teljesen reám függesztve, csak hosszas várakozás s belső küzdelem után mondá:

- Jó, legyen ön birám, nézzük: a következő állomások kisebb helységek, nincs mitől tartani, majd gyors leszek, még hosszú az éjszaka...

Izgatott voltam, a lelkem is fázott, mit fogok hallani.

- Hallgatom - mondám, ön egészen elrémit. S elkezdett beszélni szédítő hévvel, szenvedélylyel s hirtelen kigyult az arcza:

- Mitől se féljen, a történet úgy kezdődik, mint két galamb élete az eszterhéjon, fényes nap-sugárban. Azt mondták, hogy Beér Elek bolondos lett, pusztai ember volt, csizmában járt, sarkantyú is volt rajta, szerette megülni a legveszettebb paripát s végigvágatni a határt s egyszerre ez a paraszt bement a nagy csizmákkal a tükrös padozatu szalonba, mert azt mondták, ott van a duca annak a fehér galambnak, a kiről szentül hitte, hogy az isten neki teremtette...

Kivilágított, tarka házikó, sötét lombozatu fák közt villant el a kupé-ablaknál s az egy pillanatra megszakitott izgalmas elbeszélést folytatja utitársam:

- A szive jó volt - és szerelmes a halálig - Beér Eleknek - mondhatom, s azt mondta a kis-asszony anyjának: azért, mert olyan durva a keze, gyöngéden, szerelmesen meg tudja fogni a galambot. A galamb odaszállt, nem félt tőle, a szemébe nézett, megbarátkoztak s a szerelmes paraszt egyszer csak azt vette észre, nem is paraszt már, hanem elegáns világfi, pedig a nagy csizmáit, melyekkel olyan vad gyönyörrel gázolt a szalonkák után a nádasban, nagyon sajnálta s puha, anyja keze szötte patyolat ingeire, a miket viharban, esőben kibontva hordott, rossz kedvvel gondolt, mikor az az istentelen kemény, magas gallér nyiszálta a nyakát. Ostobaság mind, a boldogság az első, Beér Elek mint lánczra fűzött medve, forgott, tánczolt a bájos gyerek körül, a kinek vad, kökénybogyóhoz hasonlatos kék szemei voltak s így, a két kezén gyöngéden, szerelmesen átfogva, vitte haza az oltár elől az a bolond, szerelmes ember a csodaszépek tartott galambját, így, a tenyerén vitte haza...

A kinyújtott keze a mint mutatta, idegesen reszketett s a hangja lágyult, a mint folytatá:

- Csoda, csoda, asszonyom, hogy tudott az a gyermek kis asszonyi test szeretni s hogy szerette a négyes hintót. Őlben vitte, imádta Beér Elek. Télen lement vele Pestre. Csak egyszer - mondá - csak egyszer lássa ő meg, milyen egy pesti bál. Szép, fényes volt, úgy találta, Beér Elek boldog volt és ostoba, behunyta a szemét s úgy szeretett...

Fölemelte a fejét az álarczos bujdosó s mint érczharang csengett szenvedélylyel a hangja:

- Ah, örületbe ejt az a lélektani rejtély, hogy micsoda bolond választás volt az köztem és közte. Őrült volt az az asszony, vagy czudarul gonosz. Jöttek hozzám beszéddel; nem akartam hinni. Ostobaság, engem megcsalni azért, bolond, a ki ilyet mond s kirugtam a legjobb emberemet, mert Mariska panaszkodott rá. Rugj ki, mondá az én becsületes czimborám, majd eljössz te hozzám a sebzett sziveddel. Ah, szerettem volna szétválni azt a galambszivet, hogy mi volt abban? Alkonyattájon átvágtam a réten keresztül a fenyő uton, menőben haza felé egy hintó verte föl a port távolabb előttem, homály is volt s csak azt vettem ki, hogy a fogaton két asszony ül. Bolond, bolond komédia. Majd megmondom, ki volt az egyik asszony, meg a másik asszony, nevetni fog ön.

Nevetett és a könnyei peregtek le barna arczán Beér Eleknek, én pedig megrendülve s végtelen szánalmat érezve gubbaszkodtam előtte s hallgattam lázasan dobogó szívvvel, az ujjaim is reszkettek.

- Mondja, sürgetém aztán...

- Én nem tudom, mi volt abban az asszonyban? Bekötötte a fejét Lázár Friczinek s úgy kucsirozott vele estéken, kint a határban. Éktelenül kaczagtam, mikor ezt mondták. Ő is kaczagott s ott repdesett a nyakamban, erőszakosan befogta a számat a szájával, végigcsókolta a bajuszomat, arczomat, nyakamat. Hanem azután eszembe forgott Lázár Friczi. Ez az ur tiszt volt, megcsalt egy asszonyt, kiforgatta vagyonából, a miért kvietált és hazajött a szomszéd-ságomba. Száraz, magas ember volt, széles vállravető köpenyben járt, mint a banditák. Nem láttam semmit, de már sokat hallottam, őriöngővé lettem a hirtelen lobbant féltékenységtől.

- Hé, asszony, tört ki fékeveszetten a lelkem, azt mondják, szeretője vagy Lázár Friczinek.

- Őrültk beszéd. Itt jön éppen, mindjárt meglátod.

Belépett az ajtón Lázár Friczi. Ugy jött, mint a tolvaj, mint a hogy a gazemberek szoktak sompolyogni.

A feleségem elébe állt s bűbájos arcza a harag, a megvetés pirjában fénylett s szörnyü utálattal kiáltott az érkezőre:

- Bolond ördög, kirugom önt, ha nem kotródik. Rettenetes kínos helyzet volt ez. Odaugrottam a hűségének ilyen szélsőségig menő vakmerőséggel kifejezést adó feleségem védelmére; Lázár Friczi megrettenve, őrültk, elfojtott dühvel hátrált, majd megfordult s mint az oldalba rugott kutya, elsompolygott szótlantul.

S ott csüngött az asszony a nyakamon:

- Hiszel nekem, Elek?

- Hiszek, imádlak!

Éjfél volt, odakint erős sustorgás zugása hallatszik, egy Bécs felé menő vonat rohant el mellettünk, a kivilágított ablakok sora mint valami tüzkigyó csillámlott végig egy pillanat alatt s beszélt tovább utitársam láziton, vérem szinte égni érzem már, el-elakadt lélekzetem a mesés történet hallásán.

- Este - tört ki fokozódott izgalommal - hallom a cselédeimtől, hogy urnőjük szigorú parancsa: be nem bocsájtani semmi áron Lázár Friczit. Miért ez a félelem? Miért ez az óvatosság? Bementem, az asszony a szalonban babrált a zongorán, odakint valószínűleg nem vigyázott senki, nyilik dolgozóm ajtaja s csendesen, mint a tolvaj, beoson Lázár Friczi, az az ur, a kit a feleségem kilökött. Jó estét mondtunk, én nem haragudtam, nem tudtam mit akar, leültem, akkor ezt mondta:

- Valami kötelezvény van nálam, elhoztam vissza, mondd meg, Elek, a feleségednek, hogy asszony léte nagy hatalma van fölöttem, megrugdalhat, de nem alkuszom.

Nem értettem, de rettenetes sejtelem markolt bele a szivembe, az egyik kezemmel óvatosan az asztalfiók után nyultam, ott volt a revolverem; a másik kezemmel fölvettem azt az írást. Lobot vetett a szemem, a mitől elhomályosult, a feleségem írása: „30.000 frtot íratott reám a férjem, neked adom, ezért hallgass... Már megutáltalak, nem tehetek róla.” Ez így megy végig.

Fölugrottam, jobb kezemmel a kihuzott fiókban levő fegyver után kapva, megindult velem a szoba, izzó volt a levegő, az őrültk hangja volt az, a mivel kiáltottam:

- Mi ez?

Az ördög nevetett s ezt mondta:

- Köszönd meg hé, hogy megmentem a 30.000 frtodat.

- Beszélj! - Ordítottam s rátörtem a gazemberre, a ki lövéssel felelt...

(Ah! sikoltottam föl a kupé sarkából iszonyattal.)

- A lövés nem talált, őrült hajsza keletkezett a szobán keresztül s míg a revolveremet megtöltöttem, az ördög az ablakon kiugrott. Két lövést bocsájtottam utána, de midőn én már abba hagytam a tüzelést, egymásután még öt lövés hangzott ki az utcára és az asszony hangja, a ki ott állt a másik terem ablakában s a szeretője után lövöldözött.

Őrült voltam már. Megálltam a terem közepén a fölemelt fegyverrel, az asszony lekiáltott hozzám:

- Itélj, Elek!

Végighasította ruháját a szive fölött.

- Meghalsz! ordítottam.

- Ide csak avval a lövéssel, szeretője voltam annak a kutyának!

Lőttem, az asszony teste lezuhant a szőnyegre, mely megázott a nyavalyás ríma vértől, s rám fordítván haldokló szemét, ezt nyögte:

- Öld meg! Öld meg!

Közbekiáltottam a kupé homályából lázongva, forrongó vérem megdöbbenésével:

- S ön nem ölte meg a másikat is?

Az álarczos bujdosó dühvel tört ki:

- Betörtem hozzá hajnalban, hogy a fogammal tépjem szét, de nem tehettem mást, mint rugtam egyet a holttestén. Sziven lőtte magát. Ha nem lett volna ott senki, egy-két golyót elhelyeztem volna még abba a czudar szivbe. Ön borzad, ugy-e asszonyom s megvet, hogy gyáva voltam be nem fejezni ezt a nagyszerű tragédiát saját életemmel. Közelebb huzódott hozzám a rettenetes ember s vaserőről tanuskodó, főnhéjazó birói hangon mondá:

- Rossz ítélet az: meghalni egy hitvány asszonyért. Én ezt tartom. Büntettem a balsorsoméért. Megyek uj életet kezdeni. Van hozzá jussom.

Lebukott a feje a kupé oldalára, a kolosszus test elkezdett reszketni, hasonló megrendítő férfizokogást sohasem hallottam, megolvad ebben a néhány köncseppben a vas. Egész lelkemben remegtem.

Odakint szállt fölfelé a homály, a szürkület szórta szét a hamuját, kiviláglottak az alpes-völgyek apró, fehér házacskái, vörös foltos tehének állnak ki a harmatos füben, borjaik kerिंगőznek a kutnál, egy-egy emberalak is kidomborodik a vaskos szürkeségből s távolabb a hegypupok a nyárhajnali felhőtömbözetekbe dugják szőlő-kertes fejeiket. Szomorú csend volt, most eszméltem csak: mennyire ki vagyok verve az én világomból; mély, megrázó benyomás alatt állottam, messze maradt otthonom elveszettnek látszott. Ah, megdöbbsentem, elmúlt fél-éjszaka már, hogy nem gondoltam többé haza, vissza: édes bánatos emlékeim, merre vagytok? Lám, már is hűtelen vagyok hozzátok... Így eszméltem, lassan, vergődő lélekkel hallgatva az arczra boruló férfiúnak kinos, hosszas zihálását...

S megrázott egy hirtelen támadó gondolatom, mely mint hideg légáram csapott át a lelkemen: mi lesz ebből az emberből? Oh, bizonyos, hogy nem menekülhet. Tapasztalatlan nő létemre az első pillanatra gyanút, félelmet éreztem e sötét, eltorzított arcz látásán, bizonynyal jönnek majd rendőrök, titkos kémeek, a kik majd jól a szemébe néznek, rámordulnak: kicsoda ön? Ő habozva, remegve felel, közrekapják, letépik álszakállát, foglyul ejtik...

- Ah, ön veszve van! kiálték föl önkéntelenül, beleizgatva magam a drámába; mire Beér Elek megrettenve fölvetette a tekintetét s félremagyarázván kitörésemet, megrázta nemes, szomorú fejét s elszánt szilajsággal mondá:

- Gyáva, gyáva vagyok, asszonyom; ön bölcsen ítél, azonban, kérem, mentől előbb, a legközelebbi állomás, ha jól tudom, Roderau, ez nagyobb fészek, esküszöm, hogy nem fogom védelmezni magamat. A próba végre is szükséges volt: tudnom kellett, miként vélekednek az én véres kezem felől az emberek? Ön, asszonyom, türelmes volt, meghallgatott, az ön elfogulatlan ítéletét a társadalom ítéletének veszem: igazságot! Az az igazság, hogy az asszonyért bitó, vagy legjobb esetben börtönben veszszek, belátom!

Alig tudtam megmagyarázni magamnak, miért esik olyan súlyosan a boldogtalan ember szava, mely már sokat veszített a lázongó, makacs erőből.

- Az ön sorsa uram megrendítő, - hebegtem, gondolom, kissé reszkető hangon, de ön félremagyarázza az én ijedtségemet, már nem félek öntől s miért legyek én önnek bírója? Én, egy gyöngé asszony. Menekülhet, a hogy tud...

Fájdalmat okoztam e részvétlen szavakkal, mert szenvedően elérzékenyült az erős, érczes hang, midőn mondá:

- Ez a megvetés jobban éget, mint a lelkiismeret. - S lángoló szemekkel közelebb kuszva hozzám, esdeklő, csaknem siró hangom tördelé:

- Tudni szeretném, éget, gyötör az a gondolat, hogy ön, asszonyom s a világon mindenki, ismervén e drámát: megkövezne-e engem? Mondja, asszonyom, csak ki vele, ugy a hogy itél a lelke, a fölháborodás, a megvetés hatása alatt szóljon: igazam volt? Vagy - ugy-e nem volt?

Habozó, a válasz elől kitérést jelző mozdulatot tettem, a kupé hirtelen elhomályosult, valami alaguton szaladt át a vonat, egyszerre érzem, hogy az a vakmerő ember megragadja a kezemet:

- Mondja, kiáltott - tán nem kellett volna megölni azt az asszonyt?

Leráztam nehéz, meleg kezét.

- Lássá, már önkivületbe ejt a láz, ön az első, a ki szemembe mondhatja: gazember! S ön nem mondja. Miért nem? Szeretném tudni, hallani ember szájáról, az ön ajakáról, asszonyom: a mit tettem, gonoszul volt-e téve, vagy ugy volt igazság? Oh, be szeretnék egy emberi hangot hallani, mely itélkezik ebben a történetben!...

A hajnali aczélszürkeség fehéredett, éles, füttyentés hallatszott s már nem tudom, miként történhetett, a vonat füttye valóságos lázba ejtett, fölugrottam s ezeket mondtam:

- Ön össze-vissza beszél mindent, jobb, ha menekülésre gondol, nézze, reggel van, hallja, közel vagyunk valami nagyobb állomáshoz.

Kinéztem a kupé ablakán. Az az ember hirtelen elkapta a kezem, s megcsókolta.

Nagyon gyöngé voltam, remegtem, a szívem szorongott, visszafordultam, láttam, hogy szólani, hálálkodni akart, ostoba ember...

- Ej, arra nincs idő! kiáltám, ez nem ér semmit, mutattam az álszakállára, gyorsan tépje le, csodálom, hogy idáig eljutott vele, szerencséje, hogy olyan mihasznák a rendőrök, hiszen ez ostobaság, tépje le.

Letépte s szótlánul, csillogó szemekkel nézve reám, szinte várta, mit parancsolok.

- Igy, nos, még se dobta ki a kupé ablakán? Szerencsétlen, ne ugy, valaki valamelyik kupé ablakából megláthatja, a mint kirepül, papirosba csomagolja, ugy, a sziklák közé esett... Mennyi idő van még?

- Nyolcz percz Roderauig.

- Nyolcz? Ah, gyorsan, kell önnél lenni egy borotvának.

- Nincsen.

Boszantott ez az élheterlenség.

- És ön, álarcz alá bujva, neki megy a világnak, borotva nélkül. Csodálatos, erős emberek, egy csipetnyi fortély nélkül. Nézze, ott fönt azt a kézi táskát, adja le gyorsan, bontsa ki csak, így s most üljön le, tartsa ide a fejét, remélem nem sajnálja a bajuszát? Ah, hisz önnek parókája is van. Ez okos dolog. Ez maradhat.

- Hogyan, - hüledezett utitársam, a ki támadásom alatt gyerekmódra engedelmeskedett, - ön megfoszt a bajuszomtól?

- Igen, szükségem van reá. Minek? Majd meglátja.

Ki volt nyitva a kupé-ablak. Már madár éneket is hallottam, asszonyok guggoltak kint a veteményes fölött, szél lobogtatta a festőkendőiket, kiválik a világosodó hegyhátakon az arany-szinüvé érő gabona, amoda egy hegyupon valami régi várkastély tetején ül a felhő, fordul félkörös karéjban a vonat, gyári kémények füstöt vetnek, ki van irva óriás betűkkel, ez itt egy serfözde, az ott malom, s már a vidéki német város bejáratánál vagyunk.

- Igy, jobban nem lehet, önnek pompás színész arcza van, kabátot is cseréljen, ezt dobja ki.

Megcsókolta a kezemet s mosolyogva mondá:

- Csodálatosan itél ön asszonyom, szót fogadok mint a gyermek. És...

- Ne beszéljessünk sokat, szakítám meg, figyeljünk. - Zugás, emberi hangok hallatszottak, a gép erősen lármázott, hirdetvén, hogy megérkeztünk. Lombos fák földték el az állomás épületét, a perron, a kora reggel daczára, élénk volt. Kinyitottuk a kupét.

- Adja a karját, szólítám meg utitársam, s éppen ki akartunk szállni néhány perczre, midőn egy érdemrendes, marczona ur jelent meg a kupé ajtaja előtt, egy egyenruhás vasuti tiszttel, és a konduktorral.

Éreztem, hogy elállni készül a szivem verése. Éreztem a szerencsétlen ember kezét rázkodni. Odasugtam: bátorság!

Nem szóltak hozzánk, előbb benéztek a kupéba.

Az érdemrendes ur rázta a fejét.

- Itt senki sincs!

Előszólitották a konduktort, a ki szintén betekintett a kupéba, aztán felénk fordult:

- Hiszen önökkel utazott együtt.

Mint villanyütés ért utitársam karja, melybe karom bele volt füződve; én feleltem:

- Kiről van szó, kérem?

- Önökkel utazott egy magas termetű, szakállas, barna bajuszu férfi, zöld hajtókás bő kabát volt rajta.

- Igen - mondám, - az az ur velünk volt, de kiszállt.

Haragosan vonta össze a szemöldökét az érdemkeresztes rendőrtiszt.

- Apage satanas, itt a távirat, hogy ezen a vonaton jön, az ördögbe... a szurós szemével végigmérte utitársamat, a ki szigoruan állt előtte, s csodálatos vakmerőséggel nézett vissza a szemébe. Erőt kapott az elszántságtól.

A rendőrtiszt makacsul s impertinens perfidiával hol reám, hol reá tekintett s elpalástolhatlan zavarunk valószínűleg föltünvén neki, rátette a kezét utitársam vállára. Majd összeroskadtam.

- Ön, uram, kicsoda? Utlevelét...

Én feleltem hirtelen:

- A férjem, uram, itt az utlevelünk.

Éreztem, a mint utitársam keze izgatottan megrándult. Odanyujtottam az utlevelünket. Az utazás előtt elhunyt férjem és a magam utlevelét.

A pokol volt ez a perc minden izgalmával. Hozzá még rövidlátó volt a rendőrtiszt, a ki figyelmesen s főnhangon olvasta az utleveleinket;

- Rigóczy István, ön Rigóczy István? színész? Ah! Rigóczy Istvánné, született Koronay Erzsébet énekesnő. Ön az?

Homlokomon a verejték gyöngyözött, szívem lázasan vert, lábaim ingadoztak.

„Férjem”, magasra emelt fővel, büszkén, nemesen állt ott s odaszólt szigorú hangon az uraknak.

- Van még valami dolguk velünk?

Veszve van, remegtem, ha a személyleírást végigolvassák, férjemnek két foga hiányzott elől, egyebekben feltűnően hasonlítanak, Istvánomnak dus fekete haja volt, mint ez a paróka. A keselyű szemű rendőrtiszt nézett még egy darabig, aztán így szólt:

- Tessék kinyitni a száját.

Ezt meg kell akadályoznom, villant föl agyamban, elkezdtem rohammal sirni, hogy így meggyaláznak engem és a férjemet, ez a szabad Némethon? ez itt az emberjog? az utasok fogát is megvizsgálják mint a lóét. Sikoltoztam, hogy elmegyek a miniszterhez, a császárhoz, majd megmutatom én... s e közben „férjem” oda állt elébe, hogy megmutassa neki a fogát, de én sikoltoztam, hogy azért se, azért se, mire a szemüveges, rövidlátó rendőrtiszt boszankodva fordult meg s a többieket maga után intve, azt morogta:

- Szép hárpia...

Ostoba, kíváncsi emberek dugták össze a fejeiket, egy ujságáruló, fehérképi, fapapucsos kis leány furakodott közénk, valami boroszlói ujságot tuszkolt a kezembe, odadoztam neki néhány pénzdarabot, - egyikünk se mozdult, láttuk, hogy a nyitott perron-folyosó alól visszafordulva, velünk foglalkoznak még a hivatalos emberek, a veszély végső percében sem hagyott el éleslátásunk s lélekjelenlétünk: kihívóan néztünk feléjük, én nem szüntem meg méltatlankodásomnak kifejezést adni, míg egyszer csak megszólalt a csengettyű s egymás karjába fogózkodva, a szabadulás gyönyörétől remegve szálltunk be a kupéba.

Az ajtó még nyitva volt. Mosolyogva fordultam Beér Elekhez, a ki nagy, fényes szemeit némán függeszté reám.

- S ön elhallgatta, hogy nejét hárpianak mondják? szóltam hozzá.

Láttam, hogy tele van a szive, mely kiáradni készül, az erős, hatalmas férfi szeméből könnyek peregtek alá.

- Meggondolatlan ember, - suttogám - s letörültem könnyeit.

A keze jóleső melegét éreztem, repeső szívvvel, mely fölszabadult a félelem alól, vártam türelmetlenül, midőn ismét egyedül leszünk, rohan a vonat kint a virágos hegyhátak között, hallani szerettem volna már: mit mond ez a bujdosó örömről, osztályrészemet kivenni abból, hangosan nevetni...

Harmadszor csöngettek, az ajtót beakartam csapni, utitársam lebukott elébem, mikor kívülről erősen megrántották az ajtó rézfogantyuját. Veszélyt sejtve, míg a meggondolatlan embert egyik kezemmel eltaszítottam magamtól, a másik kezemmel tartottam az ajtót, melyet a következő pillanatban egy kiállhatatlan, rézszínű arcú, pohos, öreges ur szakított föl s mogorván köszönve, bemászott közénk.

Utitársam föltalálván a helyzetet, lent az ülések közt térdelve, utibőröndjét kapta a kezébe, mintha azt bontotta volna ki, aztán szorosán mellettem foglalt helyet, mint férj és feleséghez illik.

Nem szóltunk, de megértettük egymást: ezt a rézbőrű utast, a mi kikémlelésünkre küldték ide közénk, tudjuk, de óvatosak leszünk, vigyázunk. Ezeket mondtuk el egymásnak a szemeinkkel.

Aztán elkezdünk társalogni, mint férj és feleség, bizalmasan, előbb a bennünket ért sérelemről, én emlegettem, hogy Frankfurtba érve, tegyünk lépéseket a konzulnál megtorlásért.

Az öreg kémünk, ostobán csavargatta a nyakát s mintha elérte volna a magyar szót, komoran, visszataszítóan összevonta vastag, mélyen leeső szemöldökét.

Aztán beszélünk meleg bizalmassággal, mint férj és feleség szokott, az utról, a sok tarka réti virágról, a mik a reggel fényében tovausztak szemeink előtt, nagy csapat madárról, mely a közeli erdőben föltreppent, az otthonról, az ujjvilágról.

A gyanus öreg ur szentelenül figyelt, pedig lehunyta a szemét.

Odasugtam álférjemnek, a ki gyakran ki-kiesett egy szóval szerepéből:

- Öleljen már meg.

Magához szoritott lázasan, hallottam a szíve verését, s a mint összeért a fejünk, halkán figyelmeztettem, hogy ne oly erősen. Éreztem, hogy arczomba szökik a vér, minden izem reszket, de nem utasíthattam el, bár bántott már a szégyenérzet és éreztem, hogy ennyi áldozat örültség, ez a merész játék nem illik egy tisztességes asszonyhoz. Még mennyire vagyok Amerikától, máris aféle amerikaisan vakmerő kalandokba bocsátkozom, mert ez bátor, merész játék, s ha elfognák...

Rémülve taszítottam el magamtól a boldogtalan embert, de e pillanatban már megbántam, megsimogattam az arcát, s hitvesi gyöngédséggel mondám:

- Istvánom, hajtsd le ide a vállamra a fejed.

Hálásan nézett reám lázasfényű, aczélszürke szemeivel, szinte észrevehető volt szép, nemes arcán: mennyire fáj neki, hogy még egy köszönő szót se mondhatott, hogy nem szólhat, nem beszélhet a megszabadított ember örömről. Aztán lehajtotta a fejét a vállamra. Én pedig, kitekintve a csodás szépségű tájra, mely a kelő nap fényében rezgett, nehéz, bántó, belső küzdelmet állottam ki. Kimondhatatlan szomorúság vett rajtam erőt. Valahonnét a lelkem titkos mélyéről egy hangot hallottam: rossz asszony. Olyan szemrehányóan, olyan vádlóan hangzott újra: rossz asszony. Minő kegyetlenség: itt nyugtatja a fejét egy idegen ember a válladon, a kit te Istvánomnak nevezel, hát már be van töltve a te jó lelkü bohócöd helye? Megrázkódtam, megdörzsöltem a szemeimet, hogy elűzzem a fájó álmodozást, azt válaszoltam vissza, hogy isten szerint cselekszem, megmentek egy embert, a ki sokat szenvedett,

annyit, hogy joga van a boldogsághoz, nem felejtetek téged, lelkem bohóczom, nem igaz, téged szeretlek, téged...

A vonat zenéjét újra hallottam, fázódva huzódott össze a szívem az ismerős hangokra, a mint a kántor ott állt s énekelt: „Isten veled én hitvesem...”

Egyszer csak fölraz a pohos öreg hangja:

- Ha meg nem sérteném önöket, ugyan hova tetszik utazni?
- Amerikába, - válaszolt Beér Elek hidegen, míg én észrevétlenül könnyeimet letörültem.
- És mit tetszik ott csinálni? tolakodott a vén róka.
- Komédiázunk, - mondtam. Nem hallott ön még szép magyar dalokat?
- Hírből, igen, hogy azok gyönyörűek, - károgott a pohos öreg - kiszélesedett arczczal, szuros szemével végig méregetvén bennünket.

Kérdősködött azután hosszasan, kedélyeskedett bizalmaskodva, de nem hittünk neki, gyanakodva fogadtuk minden szavát s mentől közelebb értünk Frankfurt határához, annál nagyobb volt kétségbeesésem: hogy meddig tart ez? Hátha ez az ember egészen odáig a nyakunkon lesz? Mi lesz a vége? A veszélyt még a fejünk fölött láttam s remegtem.

Közelebb huzódott s kedélyeskedve ijesztett ránk, úgy hogy szinte elállt a lélekzetem.

- Ilyen fiatal ember, már is parókat hord.

A boldogtalan ember elvörösödött, de elég szilárdan felelt.

- Igen, könnyen meghülök különben.

S annál nagyobb volt a félelmem, mert ezt nem érintette többé.

Uj állomás következett, a pohos utitárs hirtelen fölugrott, a szívem összeszorult: mi következik most?

Kiugrott a kupéból s visszafordulva nyájas, gömbölyüre derült képpel kiáltott be:

- Na, jó utat, én Knöpf Jeremiás boroszlói sörfőző vagyok.

Ez volt az első derüs percünk. S aztán elindult a vonat, Beér Elek a lábaimnál térdelt s megmentő angyalának nevezett. Delejes tűzben égtek a szemei, emelkedetten, lázasan csengett a hangja s ezt mondá:

- Már megtaláltam az új életet. Ez a kezdet. Ön adta. - Hosszasan, szenvedélyesen beszélt háláról, köszönetről, arról, hogy egy asszony porba sujtotta s ime, egy gyöngye asszony föl-emelte, hogy fölengesztelődött a gyűlölete, érzi, hogy tudna még hinni, érzi, hogy tudna még szeretni.

A nyitott ablakon keresztül fűszeres reggeli levegő áramlott be, valahonnét messziről jodlirozó rétilányok mélabus dalának foszlányait ringatva el idáig, távol sik hajlása mögül fényes hátu templom rézkeresztjén csillog a teljes pompájában kibontakozott nap sugara, ezüst tajtékos felhőfoszlányok uszkálnak, mint nagy fehér madarak az ég kék ivén, távoli tarka földelü rétiházikók kéményei sötét és világosabb füstöt ömlesztének szét, a mi mint könnyü fátyol omlik végig a tetőkön s száll, tűnik...

- Nézze, - szakítám félbe, a tuláradó szenvedélyes embert, - füst, füst...

A szívére tette a kezét s hévvel mondá:

- Láng, láng...

Kaczagtam s kértem, hogy hallgassa meg az én történetemet. S elmondtam, hogy két hét előtt temettem el Istvánomat, ha Istvánom él: nem menthetem meg őt. Megragadta a kezemet s égette a reá hullott nehéz könycsepp.

- Mondja, - s a szemembe nézett szenvedélyesen - tudna ön szeretni egy embert, a ki hűtlen feleségét megölte?

Bár egészen hatalmában voltam, bár éreztem, hogy ki tudnám mondani az igen szót, nem azt mondtam, hanem ezt:

- És ön tudna hinni egy olyan asszonynak a ki két heti özvegyi gyász után szerelmesen nézne az ön szemébe, így ni?...

*

A napló itt be van fejezve. De a fölvetett kérdésre megadja a választ egy rövidke, néhány sorból álló levél, mely az érdekes könyvecske ugyanazon levelei közt volt rejtve, a melyeken a napló töredéksorai végződtek.

A levél már tul a tengeren kelt s a következőképen hangzik:

„Asszonyom! Szeretem önt, örök hálát érzek ön iránt szabadulásomért, de nem kívánhatja, - hogy még egyszer öljek.”

Az én Boldogasszonyomról.

Sokáig nem bírtam el a tollat, olyan nehéz volt, ha felőled akartam írni én megölt szép kedvesem: sziürke fényü hüséges szemeidról, melyek reám néznek untalan éjszaka és nappal, mint két szomoru csillag; a levegőből, melyet beszivok, kicsi zugolyom homályából, varróasztalkád mögöl, melyen minden el van hanyagolva, párnácskádról, a tükörből, melyben nézegetted magad, menyasszonyi csokrod elszáradt levelei és csipkéje közül a szekrény tetején abban a majolika-vázában, a hová te helyezted el házunk ékessége, szerelmünk szimboluma gyanánt. Én hazajáró, édes szomoru csillagaim, életem fényességei, nézzetek reám mindvégiglen, hogy utam el ne sötétedjék, így ígerte ezt egyszer nekem szegény, szép kedvesem:

- Ugy szeretlek - mondá - édes jó uracskám, hogy halva ha lennék, kinyitnám szemem a te szerelmes nézésedre és a nyakadba ugranék.

Ölembe vettem édes kis asszonykám, lecsókoltam hüséges sziürke szemecskéit.

- Én is fölélbrednék, tudom - mondám.

Ah, de nem mert bennünket próbára tenni az isten. Lásd, nagy hibát követtünk el, hogy kihívtuk a halált. Megijedt ő kelme a mi fennhéjázó szerelmünk hatalmától... Minő csoda lett volna, ha el nem áruljuk titkunkat, én porrá lett virágom, minő bámulatos csoda lett volna: az örök szerelem diadala, rólunk énekelnek vala a költők századokon át, az egész világ ismerte volna a dalt, a halált legyőző szerelem legfölségesebb himnuszát: Romeo és Julia szerelme meghalt, a mienk halhatatlan.

Mindennek azonban véget vetett, hogy eljárt a szánk szerelmünk édes mámorában. Megszepent a halál, hogy még hatalmat veszünk rajta és szörnyü, rémitő tervet koholt ki ellenünk.

Nem tür nagyobb urat magánál, ő a legnagyobb és legerősebb. A szerelem tör csak ki néha ellene, azonban diadalt nem tudott még venni rajta, csak a költők lantja zeng ilyesmiről, a min ő mosolyog... Mit szólnának az emberek, ha legyőzné a szerelem, elveszitené minden tekintélyét.

Oh, de nagy, szomoru hiba volt hát kikötni véle szegény, édes hitvesem, ki oly türelemmel vársz engemet.

Fázom az emlékektől: mikor nap-nap után a láthatatlan szellem simogatta forró homlokomat, a mellemet, szemeimet és lágyan, zenélő édes hangon sugdosott a fülembé:

- Nem jól van, szegény ember, te beteg vagy, eredj gyorsan a fecskék után, a kék ég alá, a mimózák harmatosak még ottan, meggyógyít a nap aranyverőfénye, Itália szegfüves levegője.

Én harczoltam állhatatosan, hogy nem lehet, mit mondana hozzá az én asszonykám, ha ő nem tud nekem orvosságot adni, akkor ott a távolban még kevésbbé van számomra orvosság, nem és nem.

- Nem akarod szegény ember belátni, hogy ebből nagy baj lehet, boldogtalanság, ha te mindig ziháló mellet és forró homlokkal fogsz itt feküdni... Legyen eszed, eredj, siess, utazzál... szép dolog lesz, ha visszatérsz kicsi asszonyodhoz egészséggel: tiétek a szép jövő.

- Nem megyek, hát elhagyhatom-e őt?

- Szerencsétlen, ez vak önzés, elfelejtet, hogy te vagy a kenyérkereső.

Nem megyek.

Oh, bizonynyal igazságok ezek, igaz, igaz, de én úgy gondoltam, hogy az én kicsi asszonyom különben meg tud engem gyógyítani, mint Itália minden szegfüve, arany levegője. Nem megyek. Voltaképen pedig azért makacszkodtam, mert féltettem az asszonykám, mint a fősvény kincsét.

Már-már diadalmaskodtam, mikor egy napon az istenasszony hűségétől fényeskedő szemeivel olyan csodásan, olyan rajongással, olyan igézetesen nézett reám az én szép, igénytelen asszonykám, a hogy ezelőtt soha: imádság, fohászkodás, a szemérem bűbája és az örömmek egy néma szimfóniája volt ebben az egy tekintetben, a mikor átfonta karjaival a nyakam s a fülembé sugta nevetve, félig pajkosan, félig aggódalmasan:

- Anya vagyok...

Ah, hogy nem láttam a balsorsom szellemét, mely ekkor leste a hatást s mely nem is késett fölvetni a kérdést, melylyel üldözött.

- De most már csak elmégy, mi? Apa vagy, siess, hagyd itthon az anyát, te eredj gyógyulni a tavaszi ég alá, mire hazajösz erős izmokkal, barnapiros arczczal, olyan boldogságot találsz itt, a mi álomnak is szép, csodálatos, nincs olyan szép mese, nincs olyan bűbajos dal...

Sirdogálva ült az én szegény anyamadaram a kofferem szélén, rakosgatta, könyeivel öntözgette hófehér motyómat, egy viaszkos vászonba omlós pogácsát göngyölgetett, sirva is fölnezt és figyelmeztetett:

- A pogácsa nagyon sikerült, gyöngye mint a harmat, neked való édes, beteg uracskám.

Az óránk csendesen kattogott ide-oda... már reggel nem hallom ezt se; az asztalon a pohárban reszketett a víz, vajjon mitől reszket? Senki se jár, nem mozgatja semmi. Ugy tetszett, a fészünk szögleteiben árnyak mozognak, melyeket máskor nem láttam ott; a consol márványán, mintha megindultak volna az én szomorú angyalom játéka: a kis porcellán-király és királynő, a piros szemű fehér czicza, a csöpp buldog, a kis aranybocskoros drótos, a ki a hátán egy piczike rossz gyereket visz a zsákban s a többiek, a kiket szintén nem fogok látni reggeltől fogva... A kis asszonykátok fog-e veletek annyit játszani, míg én távol leszek, mint azelőtt?

Semmit se fogok látni ebből-a világból, melyet mi ketten építettünk, holnap reggeltől. Meg fogok hát nézni jól mindent, hogy emlékezhessem mindenre, a mit az ő fehér kis keze érint: a sárga szegélyű varrópárnácskára, a himező ráma kifestett vásznára dolgozott selyemvirágok színére, ezüst gyüszűcskéjére, melyet gyakran ebédnél is az ujján felejt (s ilyenkor fel szokott kacagni), a képekre, különösen arra az okos, fehér hasu golyára, mely valahonnét messziről, tengeri liliumok közül szállit a hátán egy aranyvörös haju, kövérke új polgárt olyan flegmával, mint a milyen egykedvűen szállítja a csacsi a vizes hordót... (kinek mi a mestersege...) Figyelek az utolsó hangokra, az utcáról egy erős férfihang zendül fel: Sárkám!... Ki lehet ez az ember? Milyen irigylésre méltó... Ő nem fog elmenni, holnap is rákiálthat olyan hivogatón arra, a kinek most kiált: Sárkám! Valami dumáláshoz hasonlatos szomorú, egyhangú melódia hallatszott hosszasan egyfolytában: olyan épen, mintha sirból jött volna, olyan kántoros is volt. Lent a pinczelakásban a szentes, hályogos szemű házigazda olvasta a bibliát. Orvosságnak ajánlták neki, hogy a hályog lemulik majd a szeméről az imádságtól... Csak nekem találtak ki ilyen keserű orvosságot: reggel minden elvesz a szemem elől.

Oh, milyen gyönyör volt nekem, és milyen édes, meleg a kis keze érintése, a hogy ottan nesztelenül mellém kerülve, forró fejemet átölelé.

- Na, - így mondta szószerint könyezve és mosolyogva - készen vagyok a pakolással, készen a kis koffer is, a mi mindig kéznél legyen... Oh no, csak legyünk erősek édes, jó uram, én fogadom, hogy nem fogok busulni, ha te se; semmiesetre sem fogok, hiszen örülnünk kell, hogy a jó isten olyan körülmények közé juttatott ilyen szegényeket, hogy elmehetsz gyógyulásodért.

De én éreztem, hogy jobban-jobban magához szorít és hevesen dobogott a kis szive.

- Igazad van, lelkem, nem szabad panaszkodnunk. A te hűséged az én erősségem, erős leszek.

- Milyen boldog leszek én akkor, ha visszatérsz. Majd sipol a vonat, a mit lélekszakadva várok: megáll, nyílik a kupé ajtaja és kilép belőle egy erős, barnapiros, kerekarcú gentleman, én elsikoltom magam: Ez az én uram, én parancsolóm... De szép leszel... de jól erősen megfogjál uracsám, mert hihetőleg gyöngé leszek, el ne essem ottan.

Égő, kicsi arczocskáját édesdeden szorongatta az enyémhez; én folytattam, a hol ő elhagyta:

- És én megállok némán, elfulladva az örömtől, kereslek benneteket: ott lesztek a perronon mind a ketten, akkor már négy hónapos lesz ő kigyelme... Jaj, nagy lesz az én apai büszkeségem és úgy megbódulok ott a boldogságtól, azt se tudom hamarjában, melyikötöket zárjalak a szivemre előbb: téged-e, szelid szép anyamadaram, vagy iczi-piczi cselédkémet.

Ő hirtelen föltekintett (ez a tekintet jár én velem, ennek a fénye van kis fiacsám szemében) és édes szerelemmel méltatlankodott:

- Ohó, uracsám, jó hogy tudom... Az urfit, mert az lesz, azért se viszem ki elébed...

Nem birta tovább a szivecskéje, ráborult a vállamra s félig panaszosan, félig követelően sirt fel.

- Én vagyok az első, tudod-e?

- Te vagy az én szent Boldogasszonyom, a kit én imádok, te vagy az én egyetlen szép ékességem, te vagy az én diadalom, az én orvosságom, az én hitvallásom; te vagy az első...

Jó, hogy kibeszéltük magunkat, mert reggel már nem tudtunk beszélni, csak intettünk egymásnak fuldokolva, és minduntalan megfogóztam ajtóba, ágy sarkába, székbe és néztem a fészket és őt... Átkozott keserűség szorította a torkomat... már nem is hallottam az óra ketyegését, nem láttam azt a sok ostoba figurát, a kis porcellán királyt s királynőt, a piros szemű fehér cziczát, az aranybocskoros drótost, meg a többi; valamire leborultam, a mi megütötte a homlokomat, aztán kitámolyogtam... Olyan hideg volt odakint, mint egy kriptában. Némán álltak az ajtónál a cselédem és a szomszédok... Azok beszéltek, isten tudja, mit. Könyeztek is, milyen szép. Szerettem volna megköszönni nekik részvétöket... a szentes házigazdám, a ki a bibliából énekelt reggeltől estig, hályogos szemével olyan furcsán nézett reám. Mintha ezt akarta volna mondani: Ez a szegény lakóm is ott hagyja a fogát a Taliánországban.

Visszanéztem a kerítésre, a kihajló barackfára, melyet rázott a szél, az ablakainkra, melyeken ki szoktunk könyökölni, sok mindentről akartam volna még egyet-mást mondani kedvesemnek, de egy szót sem tudtam kiejteni, csak néztünk egymásra, összefolytak könnyeink, és csodálatos: úgy tetszett, mindazt, a mit mondani szeretnék, megérti ő, valamint én is megértem, a mit szegényke elrebegni szeretne:

- Vigyázz magadra édes párom, légy hű, ha bajod van, ne titkold el előlem; reám gondold mindig, mindennap írj, én is mindennap írok neked, a lelkem ott lesz nálad, de te is küldd el haza a te lelkedet... Vigyázz a kis ruhácskádra, klormésszel ne hagyd mosni a fehéreket, a félév alatt egészen elpusztulnának, ne aggódjál én édes, hites uram, gyámolítóm, nem lesz itthon semmi baj; elédegelek, mint egy kis tücsök és a nótáim rólad szólanak, a nótáim, hogy szeretlek én édes, kirepült párom, szeretlek hűséggel. Oh, jaj istenem, be csak semmi se leszek én te nélküled... és királynő lesz a kis tücsökből, ha te visszatérsz.

Én pedig siró két szememmel, fuldokló némasággal ezt válaszoltam:

- Miért nem vihetlek magammal, ha így kell lenni, ha menni kell? Én ezt köszönöm is, meg nem is a sorsomnak, mely mindent nagyon drágán ad nekem; most így fizessem meg neki a

bizonytalan egészséget, a mit ígér, hogy e pillanatban még itt fuldoklom előtted én hű asszonykám a válás nagy fájdaljától és a következő pillanatban eltűnsz a szemem elől, mint egy édes, szent káprázat, csak körvonalaid usznak előttem kietlen, szomorú utamon... Borzasztó ez, angyalom, egy fél évig... Azok a gigászi leventék, a kik középkorban véres sebeket viseltek asszonyaikért, nem tudom többet szenvedtek-e, mint én fogok szenvedni, mert te nem leszel mellettem, mert nem fogom hallani hangodat, nem fogom hallani lépésed nesztét, én édes drága tücskőm és azt a te szép szimfóniádat arról, mennyire szeretsz. Oh, minő veszteség, oh minő egyedüliség, melyre kárhoztatva leszek, nem merem kibontani a motyómat, melyet a te édes kezéd rendeztetett össze, félek majd, hogy akkor semmi se marad a kezéd nyomából... De nem, nem csüggedek, fogadom. Milyen gyöngé is vagyok úgy-e, hiszen neked nagyobb vigasztalásra van szükséged én gyöngé anyamadaram és még én jajgatok!... Gondoljunk a boldogságra, a mely a rövidke szomorúság végezetén reánk vár: az csodaszép... És igen, a mint mondod, az én lelkem minden istenadta napon hazaszáll, mint a tied én hozzám - körülcsókolgatja halovány, gyermekteg arczocskádat, letörülgeti a szemedre tévedt könnycseppjeidet, válladhoz simul, kezeckédre száll, végig csókolgatván minden ujjacskádat és boldogan hallgatja hű szived dobogását és édes párját vesztett tücskőmnek szerelmi dalocskáit... Én meg fogom érezni, ha valamit eltitkolsz előlem, ha valami baj van s nem akarsz engem busítani, pedig azt tudni kell nekem, én érezni fogok mindent, látni fogok mindent... Vigyázz, boldogságom elhagyott kertjének gyöngé fácskájára, meg ne fújjon a hideg szél, gyöngé vagy mint a tavaszi levél, meg ne fázzál, légy okos és bátor a megpróbáltatás órájában, a mikor sziveckéd bimbója fakad. A szobák jó meleg legyenek, éjjel ki ne takarózzál! Ágnes igen hű leány, ígéri, hogy engedelmes lesz és tiszta, nem kell vele pörölni, a befőtteket nem engedem, hogy eltedd, edd meg édes lelkem, én nem szeretem úgy se, te pedig - tudom - nagyon is szereted... És majd nézdegek föl az örök tavasz hazájában a tiszta kék égre és ott megtalálom édes, gyermekded arczocskádat, szürke-fényű szomorú csillagaimat, melyek könnyeket hullajtanak... S mire megerősödik a mellem, izmos lesz a karom, barnapiros arczczal hazamegyek - hazaviszem innét kicsi fészünkbe az örök tavaszt, melynek te vagy, te leszel az egyetlen virága... a kis bimbócskáddal...

Már kettőt csengettek, a gép erős, kék gőztölcsért fújt ki az oldalából, a gőz végigszaladt a perron koczkáin és elszállt.

Reszketve, egymásra borulva szorongattuk a kezeinket. Olyan forró volt az ő édes, kicsi keze, mint egy lázas gyermeké.

Rám nézett könyein keresztül. Én értettem, mit mondott.

- Hát igazán elmégy? - Ezt sikoltotta ez a tekintet, mely örjítőn fájdalmasan esett.

Ezek a kis szürke, könyes szemek lent a sirban is virrasztani fognak fölöttem.

Felelnem kellett, megrogyva csókoltam meg lázban égő arcját, kinyílt a szám, hebegtem valamit, mint egy haldokló, a kiből a lélek kikivánkozik...

Egy szót, egyetlenegy sem tudtunk mondani... Barátaink elválasztottak bennünket. Már csengetik a harmadikat.

Kicsi lányos alakja leomlott a jóságos barátnő karokba, onnét megrendülve nézett föl könnyein keresztül a kupé ablakára, én már ott álltam, de nem tudom, hogy jutottam oda, huztak, emeltek talán... Még láttam kicsi kezeckéjét, mely a könnyázott zsebkendővel vergődött felém, mint egy kimerült fehér madárszárny.

E pillanatban úgy tetszett, mintha erős, hideg gunyakazajt hallottam volna. Otromba, kegyetlen röhögés volt, szinte átnyilallott a szívemen bántón. A hogy a kegyetlen ellenség szokott kacagni, mikor ellenfelére rátapos.

Ah, hogy el nem találtam akkor, hogy ennél a válásnál az én balsorsom kaczagott, mely beállott segítségül a halálnak ellenünk.

Mert ők ketten csinálták a mi tragédiánkat...

Ekkor láttam csak, milyen kegyetlenül ki vagyok játszva, milyen szörnyű módon félre vagyok vezetve. Borzasztó ellenfeleim voltak, orvmódon eltávolítottak engem, hogy szegény, gyöngé asszonykámot megöljék.

Megölték, megfojtották, mint az anyagalambot rossz, vásott gyerkőczök, mikor épen szárnyai alatt melengeti édes kicsi fiókját.

Ott feküdt fehéren szegényke, mint a liliomszál, álmodva arról, hogy én meg fogok jelenni, feltépem koporsóját, leszaggatom selyem szemfödőjét és felköltöm szerelmes nézésemmel.

Ah, ha én itt vagyok, rosszul jár ez egyszer a halál. A mi szerelmünk erősebb lett volna, bizonynyal erősebb, én tudom. A nagy kudarczótól félt a nyomorult csontváz-ember.

Mert hiszen egész bizonyossággal mondá az én imádott Boldogasszonyom:

- Ugy szeretlek édes jó uracskám, hogy halva ha lennék, kinyitnám a szemem a te szerelmes nézésedre és a nyakadba ugranék.

Ráborultam volna fehér arcocskájára, lázas forró két kezembe szorongatom hideg ujjacskáit, megrikatott hü szerelmem nézésével költögetem, hívogatom és a mint ígérte, ki is nyitja reám szürkefényü, hü szemeit, visszatér a halálból hozzám én kedvesem, Boldogasszonyom. Oh, minő bámulatos dolog lett volna: az örök szerelem diadala, rólunk énekelnek vala a költők századokon, az egész világ ismerné halált legyőző szerelmünk dalát, a szerelem legfőnsége-sebb himnuszát: Romeo és Julia szerelme meghalt, a mienk halhatatlan.

Egy kis sovány kéz.

Uraim, nagyon különösnek találom, hogy önök egyszerűen babonás okoskodásnak mondják István barátunk hitét. Én is azt tartom, igenis, van végzet, mely előbb-utóbb beállít oda, a honnét a kihívása történt. Elmondok én is önöknek egy történetet erről.

Az erdőből hazatakarodtak a mulatók, mi négyen ültünk még egy fa alatt, a vendéglő asztalánál s barátaim figyelemmel hallgattak reám.

*

Bemutattak nekem ezelőtt három évvel egy fiatal ügyvédet, a kit Papy Lajosnak hívtak. Igénytelen külsejű, szerény fiatal emberke volt, ritkás, szőke szakállal, vékony, korához kicsiny bajuszszal. Törekeny, lapos mellű, rövid alak volt, de tüzes szemeiben, valamint fellépésében volt valami, a mi rendkívüli erős szellemi intelligenciát árult el. Az asszonyok az ilyen vékony emberecskét rutnak, sőt nyomoréknak találják.

Mikor hátat fordítottunk egymásnak, egy közelebbi ismerőse a fülembé sugta:

- Hires kriminalista, nagy ész.

Ez a száraz, kicsi fejű ember ezekkel az ingadozó lábakkal, na, nem hinné felőle senkise. A keze is akkora, mint egy kisasszonyé, az egész hires férfit az a benyomást tette rám, a mit egy gondosan ápolat, finoman öltöztetett, rút, beteg gyerek. De ha elémbe került és nyilatkozatával találkoztam, szinte megdöbbenett az az ellentét, a mi a gyöngye, vézna, gyerekes alak és az erőteljes férfias tekintet között nyilvánult.

Nem volt még egészen harminczas, de a szigorúság, a mi az arcán ült, idősebbnek mutatta. Származásáról semmit sem sikerült megtudnom, csak annyit hallottam e vézna emberke előéletéről, hogy voltaképen katonának nevelték volna.

Higyjék el, barátaim, én sem álltam meg mosolygás nélkül, mikor hallottam arról a komikus kísérletről. A vékony csontu, görbe kis fiut azonban sehogyse tudták haptákba állítani annak rendje szerint. Mert akárhogy igyekeztek átalakítani és megerősíteni a gyöngye, rossz matériát, a lábszárai csak olyan körívben futottak össze a kis bakkancsoknál, hogy az ágyugolyó akár párosával is keresztülbujhatott volna azon a lyukon. Tehát a legrosszabb helyre került. A feje lett volna használhatatlanabb, a lába és a melle olyan jó, mint a feje, kitűnő katona lett volna belőle. Így azonban a zseniális fejjel jó lábak nélkül semmire se mentek itt az intézetben s végre is meg kellett menteni a fiut valami mást, nekivaló pályának, míg nem késő. A forrásom szerint, határozottan sajnálták az eszes fiut a civilizált bagázstól és megtettek érte mégis annyit, hogy a hozzátartozóinak föl hívták a figyelmét a fiu kiváló elméleti tehetségére.

Hogy kik voltak hozzátartozói, arról semmi biztosat nem tudtak legközelebbi ismerősei sem. Soha se emlegetett sem szülőit, sem rokonságot a legmeghittebb embere előtt sem. Állítólag valami pártfogója akadt az eszes, szegény fiunak, a ki nehéz küzdelemmel felvergődött az ügyvédségig. Valami tudományos munkája is van már. Szóval azon az uton volt, mely a hírnév zenitjére vezet.

Különösen mint kriminalista ügyvéd ritkította párját, beszédeivel bámulatba ejtette a kis vézna ember a hallgatóságot.

Az ország minden részéből hozzá fohászkoztak a kisebb-nagyobb gazemberek, hogy vállalja el a védelmüket.

- Szóval a gazemberek Mózese volt, a ki a szabadulás ígéretföldjére szállítja őket - szakította félbe András.

- Az - mondám - a kinek büverő volt a szónoklatában és nagy tudományával és furfangos eszével nemcsak a §-ok nyakát csavarintja ki, hanem a bírák szívét is megveszi, ez a kicsi, vézna, beteges emberke volt az...

De hogy végre a dologra térjek, kedves barátaim, követni kell önöknek engem egy érdekes végtárgyalásra, mely a z-i bíróság előtt folyik le.

*

Egy furfangos, vén gazemberen van a sor. Másfél év óta vizsgálati fogságban tartották s ezen idő alatt szakadatlanul van vele dolog, annyi volt a rovasán. Egy javíthatatlan, elzüllött, vén ficzkó, a ki volt a kontinens minden zugában és Európának nincs az a pénzneme, a miből ne sikkasztott volna. A megátalkodott, vén, gonosz csont kihívó, vakmerő ellentállást tanusított a vizsgálat folyamán. A vizsgálóbíró nem egyszer ejtette kétségbeesésbe örült, szemtelen hazugságaival, sőt néha, ha bolondozni volt kedve, egyszerűen kijelentette:

- Ma nincs kedvem visszaemlékezni, splenem van, - nem szólok egy szót se. Ereszsen le a bíró ur - munkába.

Az előkelő rab-uraság ugyanis, a ki a világ minden svihákmesterségét üzte, jobbára a fővárosban, - jelenleg a börtön-műhelyben az aranyozó mesterséget tanulja, és roppant ügyességet árult el a dologban. Odakint ép ilyen ügyes volt, mint sikkasztó bankár, mint tolvaj vasuti alkalmazott, mint csaló börze-ügynök, vagy mint megvesztegetett rendőr-detektív, nem kevésbé állta meg helyét, mint egy kiházasító-egylet nagytekintélyű elnöke a fővárosban, a hol egyszerre háromszáz asszony és leány támadta meg, az utczára kihurczolták és kötötükkel akarták meglinchelni a befektetett hozomány-dijuk elkezeléseért; mint hordár a Boulevardon pompás keresetnek örvendett, míg egy napon bemutatkozott, mint ügyes zsebmetsző, a kísérlet tárgya egy Dagomérv nevű orosz volt, a kit kalauzolt.

Egy ügyes kombináció a bécsi börzén és egy marék rézkrajczárosból egy marék ezres lett a kezében, a miből egy háromemeletes palota lett, és egy pompás ekvipázs, de a rákövetkező évben már kihordta az ételt a Hotel Royalban más: mint ő? Szeretői voltak kaszirnők, szobalányok, szegény gouvernántok, de volt egy szegény baroness is, a ki a Tingli-Tangli-ban tánczolt, s a ki szintén itt szállíttatnék elő, ha a vén gazember engedett volna valamit a szörnyű nagy udvariasságból és megmondta volna egész őszintén, hogy nem ő, hanem a Tingli-Tangli baroness ölelte ki a Fix lovag ur zsebéből a 3000 forint tartalmu erszényt.

De ki tudná mindezt fölsorolni! A 19-ik század egy olyan tipusa volt ez a középtermetű öreg ember, a ki a fin de siècle minden divatos zshiványkodását, a mit szalonkabátban el lehet követni, gyakorolta, s a ki ép olyan érzéketlen a tisztesség iránt, mint az ugynevezett lelkiismerettel szemben, sőt a törvénytől se sokat tart, s inkább azért hazudik a bírónak, hogy a dolog ne legyen rövid és olyan unalmas.

Védő ügyvéd pedig nem kell neki. Határozottan tiltakozott minden védelem ellen. Így a törvénytörő az utolsó pillanatban, hivatalból rendelt ki a megrögzött vén ember számára védőt.

A hallgatóság gyakran kifejezést adott elragadtatásának a vádlevél előadása folyamán. Hisz ez egy izgatónak skandal-regényen is túl-tesz. A vádlott roppant kezdett imponálni a közönségnek, melynek szemében persze egyre nagyobbra nőtt. Micsoda ember! Végre is ehhez is zsenialitás kell. Micsoda bravouros furfang, a szélhámosságban valódi „Kunst-Stück”-öket produkált és az elbolondított és kifosztott lányok és asszonyok nevei egymást követték a czifra történetekben.

A zömök, fehér haju, olajbarna arcú emberke pedig nevetett mindehhez, s mikor az elnök kérdezte tőle, hogy úgy-e így volt? mosolyogva felelte:

- Oh, - önök bizonyára jól vannak értesülve.

A védőügyvéd, a ki az imént érkezett meg, egy kissé előre nyult a székén, hogy a vádlott arcába tekinthessen. Önök bizonyára sejtik, hogy a védőügyvéd Papy Lajos volt, az én elbeszélésem hőse. De hisz voltaképen az ő személye vonzotta a tárgyalási terembe a nagyszámu hallgatóságot is. Ott ült a védők asztalánál, félig gubbasztva, lekönyökölve, mintha abból, a mi előtte folyik, nem érdekelné semmi. Most tekintett föl először és haragra lobbant a vádlott pimasz magaviselete fölött.

De ezután következett csak a java.

Elnök (a vádlotthoz): Ön el fogja veszteni humorát, ha a tanukat meghallja.

Vádlott: Tekintetes bíróság, én életemben mindig jókedvű voltam, miért méltóztatik fönnakadni azon, hogy a büntetést ép oly jókedvvel veszem, mint a milyen jókedvvel elkövettem azt, a mit önök, jó uraim, ostoba tanuk fecsegésére bűnömül rónak.

Elnök: Ön fecseg sok hiábavalóságot. Ön örökké hazudik.

Vádlott: Nem vagyok bolond, hogy jobb legyek a koromnál, a miben élni szerencsém van. Különböen előre is engedelmet kérek a tekintetes bíró uraktól, ha nem leszünk egy véleményen. Az elnök urhoz pedig egy alázatos kérésem van.

Elnök: Mi az?

Vádlott: Méltóztatnék megengedni, hogy a tárgyalás folyamán nevethessek mindannyiszor, mikor annak szükségét érzem. Ez természetemben van.

Elnök: Figyelmeztetem, hogy tisztességes hangon és modorban beszéljen itt, mert megszorítom fogságát. Feleljen a kérdésre. Ön mint egy kiházasító-egylet elnöke elsikkasztotta szegény leányok és özvegyek keserves filléreit, több mint 3000 forintot, így visszaélt a szegény emberek bizalmával.

Vádlott: Ah, minő erőszakos vád! Bocsánat, de én úgy tudom s a jogtudósoknak valószínűleg illik tudni, hogy minden üzlet a bizalom alapján épül föl. Nos, ők ép olyan könnyelműek voltak a bizalommal, mint a milyen könnyelmű, de nem gonosztevő voltam én. Miért hívják a büntető-törvénykönyvben a könnyelműséget is sikkasztásnak? Én nem tehetek róla. A hölgyek bizalommal voltak hozzám, én bizalommal voltam hozzájuk és a segédeimhez is, szóval kölcsönös bizalommal voltunk egymáshoz és ime, csak egyedül magamat látom itt a vádlottak padján.

Elnök: Ostoba, üres okoskodás, a mivel nem segít magán. A pénzről önnek kellett számolni.

Vádlott: Éljen rangomhoz illőn, csak nem járhat számozott bérkocsin egy olyan papa a *kinek háromszáz eladó lánya van?*

Élénk tűz fénylett a vén gazember szemében és a hallgatóság előtt meghajtotta magát a tetészényilváníásért, a miért az elnök pedig rendre utasította a közönséget.

Elnök: És, hogy hívták önt ebben az időben?

Vádlott (gondolkozik): Gondolom Jék Tamást - jegyeztem. (Nagy derűtség).

Engem már untatott a dolog. Szerettem volna már hallani Papy Lajost, a híres védőt, hogy miképen védi meg ezt a vén uri zsványt. A kis sovány ember azonban semmi érdeklődést nem látszott tanusítani a tárgyalás folyása iránt. Az iratokat is eltolta maga elől. Csak néha nézett végig feltűnő megvetéssel a védenczén, a ki mind nagyobb kedvvel hazudott, fecsegett,

tréfálkozott a hallgatóság nagy gaudiumára. Csaknem minden jelentősebb esetről újabb és újabb névvel szerepel a vádlott, a ki csodálkozott azon, hogy a *biróság ilyen ügyesen összeszedte a neveit*.

Elnök: De hát voltaképpen hány névre hallgatott ön már életében?

Vádlott (kidüllesztette a mellét és rettentő cinizmussal felelt): Egyre se.

Elnök: Most őszinte volt. Egyre se adott, mert hamarabb bepiszkolta mindegyiket, mint a gallérját szokta.

Vádlott: Legyen úgy.

Újabb csomó mulatságos eset került sorra. A vén uri zsvány csak úgy villogtatta foga fehérét.

Elnök: Ön megvénült, szerencsétlen ember, a nélkül, hogy valaki jóra tanította volna.

Ez a szívére érte egy keveset. A vádlott feje lebukott.

- Tanított! mormogta egy pillanatra magába szállva. Ez a szó, mely megrázón hangzott a cinikus, megátalkodott vén ember szájáról, kinek szinte a válla is megreszketett, megvilágította, mint hirtelen fellobbant villám, az irányt, a melyen ez ember lelkéhez hatolni kell, a hogy ezzel a vén bűnösrel beszélni lehet, esetleg megtörni. Erre a szóra lett figyelmes a védő is, a ki hirtelen feltekintett és nagyobb érdeklődéssel nézett a vádlottra, kinek barna arcza kigyult, de a másik pillanatban már szélesre rántotta a száját és valami szellemességet mondott, a mi félműveltségétől tellett.

De az elnök bölcsőbb ember volt, semhogy elbocsájtotta volna az imént megragadott fonalat.

Elnök: Hát nem szerette senki egész életében?

Vádlott (felvetette a fejét, határozottan meglátszott rajta, hogy ki akarja kerülni ezt a témát): Nem tartozik ide.

Védő (általános meglepetés mellett felemelkedve, a vádlotthoz): Önnek védekeznie kell. Feleljen nekem, mint a kitért törvényszék az ön védelmére ide rendelt. Voltak önnek szülei, a kik tisztességre, becsületre tanították és szerették? Ön az imént elszólta magát s olyan hangon, a hogy ön ezelőtt nem beszélt, mondta, hogy „tanították”. Meg kell mutatnia a tekintetes bíróság előtt, hogy vannak a szívének olyan hurjai, a melyek gyöngédebb szavakra reagálnak, önnek meg kell könnyítenie az én helyzetemet, hogy önt védhessem...

Vádlott (daczosan): Tartsa meg ön a védelmét. Mit erőszakoskodnak velem. Családi életemhez semmi köze sem önnek, sem a bíróságnak. Nincs, nem volt, punctum.

Védő (ingerülten): Tekintetes törvényszék, ki kell jelentenem, bár ez szokatlan, hogy sajnálom, miként a vádhatóságot nem én képviselem...

Nem mondta tovább. Leült.

A tárgyalás tovább folyt. Újabb álnevek merültek fel, míg végre az elnök így kiáltott föl:

- De hát, az égre, önnek becsületes neve soha sem volt?

Vádlott (megrázkódva): De igenis, az is volt!

Elnök: Nos, legyen ön elég bátor és elég érdekes, hogy megmondja: mi volt hát tulajdonképpen a *becsületes neve*? Mert úgy látszik, a legutóbb bevallott neve is álnév, holott azt Linzből megerősítették valódinak. Hát ki volt az a Werden Miksa?

Vádlott: Egy meghalt barátom, a ki odavaló volt.

Elnök: Nos és lesz-e elég bátorsága magát végre *valódi* nevével bemutatni?

Vádlott: Jó, hát *Orsich* Ádám!

E pillanatban a hallgatóság szeme nem a vádlottra esett, hanem a védőn csüngött. A kis sovány ember, mint a szikra fölpattant helyéről, azután visszabukott, úgy, hogy a felső teste az asztalra hajolt, a tenyerével tartván föl magát, hogy el ne terüljön. Halotthalvány volt, ajkai reszkettek és kipeckelt szemekkel tekintett a vádlottra. De ez csak egy pillanattig tartott.

- Rosszul van, hangzott a hallgatóság között.

A teremőr vizért futott. De a védő e közben megszólalt, kérve a törvényszéket, hogy néhány perczig függeszse fel a tárgyalást. Rosszullétét csak azzal fejezte ki, hogy a homlokát a tenyerébe fogta.

*

Már tíz percze beszél a védő. Mintha nem is a kis vézna Papy Lajos volna, egyszerre nőni látszik az alakja a beszéd hatása alatt. A jobbival mérsékelt gesztusokat csinál, szeme fényben szikrázik és hangjának megnyerő, dallamos timberje előbb mint lágy, fülbemászó dallam, majd egy harang hangjához hasonlóan csendül mindinkább fokozódva erőben, s úgy hat, mint a vihar zugása.

És folytatja:

- Hát mind ügyesen össze van szedve, meg volna állapítva ennek az embernek a büne, úgy, a hogy a végtárgyalás során vallottak az összesereglett tanúk, a hogy én is elősoroltam most, fölkeresve az utakat, a melyen legalább a bünök posványának a legpiszkosabb és legmélyebb részéből szép szerével kivezethessem védenczemet. A véletlen volt, mely a tárgyalás során arra a nyilatkozatra ragadott, hogy bár a jelen esetnél én képviselhetném a vádhatóságot. Nos, mélyen tisztelt bíróság, az én vádam egy, de ez az egy sulyosb, mint a többi mind és elmondom úgy ennek az embernek a legnagyobb bünét, hogy kiépithessem rá a - védelmemet. Igen, uraim, ez az ember bünösebb, mint a vád mondja, bünösebb és ebben a bünben, a mit a vádhatóság nem tud - a tekintetes bíróság engedelmével - az ítéletet magam hajtom végre.

A vádlott egykedvűen lóbázta a lábát a padon.

A védő, egy pillanatra megszakitva a beszédet, reámutat és eltipró gyűlölet volt a hangjában, midőn ezt kiáltotta:

- Védenczem megölt egy asszonyt...

A vádlott felugrott, mind a két kezét a levegőbe emelte és rázta: Ezt nem türom! Órűltség...

A bíróság tagjai összenéztek, földadva egymásnak a néma kérdést: micsoda új fogás ez már megint a híres kriminalista részéről?

Védő: A vádlott legyen csak türelmes, nekem erről a gyilkosságról egy nő beszélt, a kit Máriának hívtak.

A vén bünös elkapta a pad szélét, mintha leakart volna szédülni. Összeszorította a száját és megdöbbenve, kitágult szemekkel nézte a védőjét.

Védő: És ne rettegjen a vádlott, ezért nem fogják felkötni, mert nem úgy halt meg Mária, hogy a büntető-törvénykönyvben minősítést lehetne rá találni, hanem meghalt egy nyugalmazott szegény harangozónál, a ki irgalomból beeresztette a kis fiával. Mert volt Máriának egy kis fia, a ki azon vette észre magát, hogy senkije, semmije, meg még neve sincs. Míg szabad büntelenül hazudni szerelmet, szerelmi esküvel megcsalni, kirabolni, megölni a leányt, mindig lesznek ilyen Máriák, a kiket az oltárról, melynek bálványai voltak, gazemberek a sirba lökik, koplaltatják, kikergetik. Pedig - beszélte Mária, hogy alapjában nem volt gonosztevő az ő gyilkosa; a ki úgy tud sirni, a hogy az ő lábainál Orsich Ádám sirt, az nem lehet

gonosztevő, így védte, pedig nem szorulnak az ilyen gyilkosok védelemre, mert nincsen törvényünk. Azt méltóztatott kérdezni a tisztelt elnök urnak a vádlottól: tanította-e valaki jóra? Ő megfelelt ez egyszer hiven, hogy tanította. Én megmondom: kicsoda? Az a Mária volt, *a kit megölt.*

A bűnös a nyaka közé huzta a fejét és lezárta a szemeit, mert valószínűleg attól félt, hogy odatéved egy könyecsepp, a mi úgy illenek a szemébe, mintha papi ruhába akarna öltözni. A hallgatóság izgatottan feszengett. Hol a vádlottat, hol a védőt nézte. Hiszen ez nem védelem, ez rettenetes vád, suttozták. A bíróság is a meglepetés jeleivel fogadta e szokatlan jelenséget.

A védő pedig fokozódó gyűlölettel folytatta:

- Azt is méltóztatott kérdezni a vádlottól, hogy hát senki sem szerette volna őt egész életében? Egy lény szerette csak, ő is igazat fog nekem adni, hogy egy lény szerette csak, mert az apja egy tékozló ur volt, az anyja egy tékozló asszonyság, a kik azonban még elég vagyont hagytak fiuknak, mivel nem volt már idejük azt is elpusztítani. Ezek megtanították lovagolni, a kocsist az ostorral arczul csapni, tizenöt éves korában kártyázni, ennyire szerették, de az a másik, az igazán szerette, az az egy, az az egyetlenegy. S épen azt az egyetlen lényt, a ki imádta, *azt - ölte meg.*

A vádlott azzal lepte meg a hallgatóságot, hogy csukló sirásba fogott. Egy pillanatig még fojtogatta vissza, de nem ment tovább, hát szabadon eresztette a hangját és a könyeit. Állati bőgéshez volt hasonlatos a hangja, a mint zihált. A hallgatóság és a bírák megdöbbenve állottak a jelenés előtt. Micsoda hatalommal rendelkezik ez a vézna, kicsi ember és micsoda titkos erő van a hangjában, mely így sujtja föbe azt a vén bűnöst, hogy im, összeomlik, mint egy pulya kölyök, holott az imént még kinevette az istent, a bírakat, a törvényt, ezzel akarván tüntetni, hogy ő nem közönséges gazember.

- És - folytatá megrázó hangon a védő - a megölt Mária sirva kérte, hogy jó, legyen ő veszve, de ígérje meg Orsich Ádám, hogy a saját gyermekét fölneveli. Nem kutya ő, hogy gyermekére gondoljon, hogy még nevelje. Azt se tudja, hogy hova lett, merre van? Bizonyosan elpusztult a szegény féreg? Jobb is neki, mert bizony nagy fájdalma volna most, hogy az apján törvényt ülnek s hallaná, milyen gazember az öreg ur. A vádlotthoz intézi a szavát:

- Szóljon, ugy-e meghalt a fia?

A vén ember, mintha minden szó egy-egy csepp vérét szivta volna ki, erőtlenül állott föl, hirtelen megindult a védő felé, megrettenő arcczal, de ismét hátralépett az ügyvéd visszautasító mozdulatára.

Soha se felejttem el ezt az ép oly rettenetes, mint megrázó szemjátékot.

Az a vén gazember esdeklő arcot vágott, és megmerevedni látszó tekintettel, kutatott valamit a védő arcán és szemében. Felé is indult, mintha megtalálta volna, a mit ott keresett, de visszalépett és lerogyott a padra. A kis védő szemei két csillag erejével sugárzottak felé.

- Hát meghalt az is, ugy-e?

- Meg!

- Nos - viharzott fel a védelem ujra - hát tekintsenek önök, tisztelt uraim, erre a vén emberre, a kit itt összetört egy kis történet, melyre nem szívesen emlékszik vissza; a mikor egy ilyen ember életének egy érzékenyebb históriájára elkezd fuldokolni a sirástól: ezek a könyek más közönséges gonosztevő könyeihez nem hasonlók, ezek a könyek bevilágítanak ennek az elzüllött embernek a lélektanába, és látni való ott, uraim, hogy hiszen Orsich Ádám egy örült, a ki sohase bántott senkit, csak egy lényt ölt meg, csak egyet vert meg: a ki imádta. S aztán kiindulva ebből az ifjúkori tragédiából, az agyában, a vérében fészkelő *moral insanity*

fejlődésnek indul, már a születési hajlamánál fogva is, de mindjobban a tobzódó, ugynevezett modern élet következményei növesztik nagyra ezt az örületet, melynek erkölcsi érzéke nincsen.

A midőn a bűnök részletezve és elemezve lesznek az ostoba, léha ficzkó előtt, a kinek kóros agya roppant fogékony minden iránt, a mi a madárszerű megélhetéshez vezet, akár tetsző dolog az a társadalmi rendnek, akár nem. Midőn a siker fénye mellett észrevétlenül marad az aljas indok és minden nemes törekvés, midőn a köztudatba átment *erkölcsi sérelem megtorlatlanul marad* és midőn az emberek között a cinizmus rendszerré izmosodott, ennek kisugárzásából gyülemlenek meg rendesen a tehetségesebb egyének lelkiületében a moral insanitynek nevezett kóros reflexek.

Itt áll előttünk egy ilyen beteg ember, kinél a fin de siècle eme nyavalyája nem annyira a közönséges büntetendő cselekmények elkövetése iránt érzett hajlamban, mint inkább az ethikai, erkölcsi fölfogás fonákságában és az ezen fölfogásokból eredő cselekmények visszatartó s mint a jelen esetnél is, büntettségig fajuló voltában nyilatkozik. Ah, uraim, bírák, önök ép úgy látják, mint én, hogy im, az a megtört öreg ott a padon, nem olyan ember mint a ki az imént önökkel vakmerőn szembeszállt. Én kitalálom ennek az embernek a gondolatát, a hogy most ott gubbaszt és szepeg, mint egy megvert gyermek. Ez az ember az imént azt hitte, hogy ő egy elsőrangú kalandor, egy regényhős, egy eszes, vén róka, most ezt mondja magában: én örült vagyok...

Valami megdöbbenő sejtelem vett erőt a közönségen, de senki se mert ennek kifejezést adni. A vádlott némán, összetörve nézett könyben uszó szemekkel a vézna, kis emberre, a kinek a hangja zenéjében, a mikor lágyulni kezdett, egy régi ismerős, édes hangot vélt hallani... Nézte a beszélő ember száját, orrát, kicsi kezét, szemét, de ezt az utóbbit nem tudta kiállni a tekintete.

Egy pohár vizet ivott a védő s így folytatta: - Ebben a teoriában igen messze megy, de mégis helyesen indul ki Quetelet, midőn a büntetteket nem egyes emberek akaratanak tulajdonítja, de a társadaloménak. Én hozzáteszem, hogy a szülőkének. A bűnös csak eszköz, mely egyetlen mozzanatban üríti ki ama sok undokságot, a mit sok más u. n. tisztességes ember - diskreczió homályában - lopvást, apránként elkövet. Az, ki fellázad az erkölcsi rend megsértésén és úgy vétkezik, az tekintetes törvényszék, javulható betege a bűnnek. A ki nevetve vétkezik, a hogy ez az ember vétkezett, beszámítás alá nem eshető nyomorult, kinek morál insanityban szenvedő *lelkében egész generációk elfajulási folyamata* ment végbe és kiirtva magából az erkölcsi öntudatot, elfogadja a mások által nyíltan megtagadott önzést s szemérem nélkül hitként vallja azt.

Elfordul a vádlottól és az elnök felé tekintve szól tovább:

- Én megvallom, tekintetes törvényszék, undorodom az ilyen nyomorultaktól, de volna irgalmam számukra, ha bírjuk lehetnék. (A vádlottra mutat.) Hiszen ha ennek a vén embernek az agyát önök elé tehetném és felhívhatnám rá a híres tudósokat, hogy olvassanak belőle, kiolvassák, hogy ez az agyrendszer beteg, nélkülözi az anatómiai korrektséget. Van benne valami tultengés, mely elnyomja az értelmet és így az ítélőképességet. Ilyesmí történik részben az ugynevezett genialis emberek agyműködésénél, de sohasem ily mérvben, az értelem rovására.

Tekintetes törvényszék! - szólt fölemelt hangon a védő a vádlottra mutatva - ez az ember a moral insanity örültje, azt az irgalmat kérem a számára, a mire nem emberi agy és kéz alkotott törvényeket, hanem a mely törvénynek a 19-ik század mulásán le kell szállnia az égből a földre, a törvény házaiba...

A vézna fiatal ember kimerülten esett le székére. A hallgatóság elragadtatással, valósággal tapsvihart rendezett.

Az öreg ember szinte belekapaszkodott a tekintetével a védőjébe, szerette volna, ha tovább tartana a beszéd, hogy hallhatná tovább hangjának játékát, azt a csodás zengést, melyből egy fájdalmas dal hangzik ki, régi ismerős hangon, melynek minden rezgése a szívéhez ütődik, hogy lássa a kis ember csontos, szellemes arcát, fénylő szemeit, melyeknek a színét közelebről szeretné látni, nézhetné alakját, fehér fogsorát, vékony ajkait... a vonásait, melyekben keres valakit... ah, ni, az a szájszöglet, szakasztottan olyan és az a kis fehér sovány kéz, mely mint egy kérlelhetetlen ellenség int felé...

A bíróság a lehető legenyhébben ítelt.

Nem mintha elfogadta volna örültnék ezt a vén embert, hanem kétségkívül belátta és megismerte: minő nagyon súlyos annak a kis, fehér, sovány kéznek az ítélete, a mit az öreg összezuzott rab levisz a czellájába s ott vergődni, szenvedni fog nagyobb kínnal, mintha koplalásra, lánczra ítélték volna...

A lelkén van a láncz, az a kétségbeejtő rejtély: ki volt az a vézna kis emberke, a ki úgy ismerte az ő nagy bűnét és Máriát?

Csak sejti, álmodja, de nem tudja meg bizonyosan soha.

*

Nos, uram, ki hajtotta itt végre az igazi ítéletet: a tekintetes törvényszék-e, avagy az a kis, fehér, sovány kéz?